

श्रीमद् बुद्धिसागरश्च ग्रन्थभाषा ग्रन्थांक-३७.

सा वरमती गुणसिक्खणकाव्य.

इत्ययितम्

शास्त्रविगारद्वैतानाथार्थ श्रीमद् बुद्धिसागरसूरीधरश्च
जयपुर

ज्येष्ठ अष्टमिनी भद्रवर्षी

प्रगट् कर्ता,

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ.

(चपागली-मुम्बई.)

छा. लच्छुभाई करमचंद दत्ताल.

पीगत् २४४३

विक्रम स १९७३

सन् १९१७.

किम्मत ८-६-०.

આણર્ત પહેલી પ્રત ૧૦૦૦.

અમદાવાદ.

શ્રી ડાયમંડ જ્યુવિલિ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

નિવેદન.

ગુણદૃષ્ટિ વડે આશ્રવનું સ્થાન પણ મંવરપણે પામે છે એમ મહાપુરુષો અનુભવપૂર્વક કહે છે અને તે મત્ત્ય ઉ ગાની અને અગાની વચ્ચે ધણોજ અતર હોવાથી 'ગાની શ્રામોન્નૈસર્મા કરે કલ્પિતર્મનો'નાચ' એમ કથાય છે અને તે વાક્યની પ્રતીતિ-ગાનીઓની કૃતિના શુભ આશય તરુ ગુણાનુસારદૃષ્ટિ થાય છે ત્યારે થાય છે

મહાપુરુષો ગમે તે ગિયતિમા હો-ગયમા કે વસતિમા હો-પણ તેઓની દરેક પ્રવૃત્તિ જગતના-સર્વ જીવોના ઉદ્ધાર અર્થેજ હોય છે અને તેથી જ તેઓ ખરી બાવદ્યાના પોષક કહેનાય છે

જ્ઞાની-મત્ત્યગાની-ગુણઆલદૃષ્ટિવડે ગમે ત્યાંથી પણ ગુણ ગ્રહી, પરાક્ષ અને પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટિતાવડે અન્યજનોને સ્વ ગુણો પ્રગટાવવાને પ્રેરે છે અને તન્માર્ગે આ અન્યનુ પ્રયો જન છે શીમદ્ યગોવિજયજી ઉપાધ્યાયજીએ "સમુદ્ર વદ્ધાધુ સવાદ" અન્ય પણ આવાજ શુભ આશયવડે રચેતો છે અને તે આ મડગે અન્યાક ચોશામા પ્રગટ પશુ દરેક છે તેવા શુભ આશય વડે આ 'માગરમતી ગુણ શિક્ષણ દાન્ય' શીમદ્ શ્રુદ્ધિમાગર શ્રીશ્વરે ગ્યુ છે

શ્રીમદે આ કાવ્યનું સાધ્ય લક્ષ્ય તો ત્યાં રાખ્યું છે કે ‘સતીનું એહવું વર્તન હોય છે કે પતિમાં સતી તન્મય થઈ જાય છે’ ‘સ્ત્રીત્વ બદલી પતિરૂપ થઈ જાય છે’ જેમ આ સાગરમતી નદી સમુદ્રમાં જઈને પોતાના નામ તથા રૂપ બંનેને બદલી, સાગરરૂપ થઈ જાય છે; તેજ રીતે જગતના જીવોને આ કાવ્ય વડે બોધ અપાય છે કે આત્મા પરમાત્મ પતિમાં તન્મય થઈ જાય તેવી ગુણુશ્રેણિ ઉપર ચડે તો પરમાત્મસ્વરૂપમય થાય-પરમાત્મપદ પામે; જેમ બાહ્ય સાગ્ર-મતી સાગરરૂપ થાય છે તેમ.

આ વિષયના રસિક વિદ્વાનો આ ગ્રન્થની પ્રસ્તાવના લખવાને પ્રેરાય તો આ ગ્રન્થ ઉપર અનેક ભાષ્યો થાય એમ આ નિવેદનના લેખકને જણાય છે, કેમકે ગુરૂકૃપા વડે આ ગ્રન્થ સામાન્ય કાવ્યરૂપે લખાતો હતો ત્યારે અત્યાનંક અમુક લોડીઓ ઉપર દૃષ્ટિ પડવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો હતો અને તેથી તેની પ્રવૃત્તિમાં કેટલેક અંશે નવીનતા આવી જણાય છે. અને જ્યારે સંપૂર્ણ વાંચવાનો સમય પ્રાપ્ત થયો ત્યારે આ ગ્રન્થ ઉપર ખાસ લંબાણુ વિવેચન લખવાને જીતાસા થઈ છે તેને માટે ખીજો પ્રસંગ રાખી આ આવૃત્તિ માટે ‘રૂપિ’ નામે પ્રખ્યાત થયેલ હરજીવનદાસ શર્માના વિદ્વાન પુત્ર રા. રા. ભોળાનાથ કે જેઓ શ્રીમદ્ ગુરૂવર્યના પરિચિત છે તે-

11 are the distances of the tangent to the circle
from the points A and B respectively, the
of the circle is-

(a) $m + n$

જોએ લખી મોક્ષલેષ પ્રસ્તાવના લેનાઇ છે તે ઉપર નાચકોએ
ખામ લલ્ય આપના જરૂર છે

રા ગ શર્માએ આ પ્રસ્તાવના લગાણુ લખના ધારી
હોય તેમ તે પ્રસ્તાવનાની રાજઆત જોતા જણાય છે પણ
છેવટે કુદી કરી નાખી છે તે કદાચ અન્ય કરતા પ્રસ્તાવના
વધી પડે તેના બચના કારણે તેમ કર્યું હશે, પણ લખારી
હત તેા અન્યકર્તાના આશયની માન જાણી થઇ છે તેના
બદલે ગ્રંથ દર્શન થાત અમ્તુ હજુ આતા છે કે અન્ય
વિદ્વાનો ખીજી આશયના મમય અગાઉ કઇ કઇ લખવા પ્રેરશે

શ્રીમદે ને આશયથી આ અન્ય બનાવ્યો છે તેને
ધ્યાનમાં રાખી ગુણુઆદી મન્ત્રનોએ દસનત્ દષ્ટિ રાખી,
વાચી, મનન કરી, તેમાં આપેલ વિદ્યામુને પોતાના જીવનમાં
કિનારી મનુષ્ય જીવગીને સફલ કરવી નુણગની જીવેને
આ અન્ય અવસ્ય ઉપક્રમક થઇ પડશે, અને તેમ થશે તે
અન્યકર્તાનો પ્રયામ સફળ નિવડશે તથા મડો પ્રગટ કરનાની
પ્રવૃત્તિવડે જનસમુદ્ધની ને કઈ મતકિચિત્ સેચ જાનવી છે
તે માર્થક લેખારો

મુબાર્ક-ચપાગલી

લી

માગસર પદિ ૧૦ ૨૪૪૩

વાર્ષપ્રભુ જન્મતિથિ

} શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડલ.

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલ ગ્રન્થો નીચલા સ્થળોથી વેચાણ મળશે.

૧. અમદાવાદ—જૈન બોર્ડીંગ ઠે. નાગોરી સરાહ.
૨. મુંબઈ—મેસર્સ મેઘજી હીરજીની કં. પાંચધુણી.
૩. , , અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ ઠે. ચંપાગલી.
૪. પુના—શા. વીરચંદ કૃષ્ણજી ઠે. વૈતાળપેઠ.
૫. વીજપુર—જૈન મંડળ.

મંડળે કયા ગ્રન્થો પ્રગટ કર્યા છે તે
માટે વાંચો પૃષ્ઠ ૧૬૬-૧૬૭-૧૬૮.

gin from the points A and B respectively, the
of the circle is

- (a) (b) $m + n$

સાવરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્ય સંવંધી.

॥ વક્તવ્ય ॥

સ ૧૯૭૨ ના જેઠ મુદિ એકમના રોજે અમરાવાદ
મધ્યે રોઠ કક્ષલભાઇનુ ઉવાપન પૂર્ણ થતા વિદ્યાર ક્યો અને
નરોણમા મુદામ ક્યો નરોણથી વળાદ આવતા તથા ગૃહસ્થ
શિષ્યો વિદ્યારમા સાયેહના હોઓની સાયે 'કુદ્રત દશ્યોમાંથી
જેટલુ જ્ઞાન લેવુ હોય તેટલુ' લઈ શકાય છે' તે મળધી
કુદ્રતના ધણા દશ્યોનાં દક્ષતો તેમને આપ્યા હતા વળાદમાં
આનીને વિશ્રામ ક્યો ઉપાશપના સામી સાળરમતી વહેતી
હતી સાળરમતીને દેખીને તેના દશ્યમાંથી શિક્ષણ મળધી
વિચારે પ્રકટાવવાની સૂચના પ્રગટી અને ત્યાં તત્તમમયે સાળ-
રમતી ગુણશિક્ષણમત્ત્ય પ્રાગ્બ્યુ અમારી ખાનગી નોંધમુકમાં
તત્તમળધી જે જે દશ્યોના શિક્ષણ વિચારે પ્રગટયા તેને કાવ્ય
તરીકે મોળ્યા વળાદથી પેથાપુર આવવાનુ થયુ ત્યાં પછુ
કર્ષક લખાયુ ત્યાંથી ઉનાવા, લીબોદગ અને માણુમામાં
ગમન થયુ માણુમામા આશરે એ કાવ્ય લખ્યા અને
સમાપ્તિ કરી પરંતુ માણુમાંથી વિન્નપુર આવના તત્તમળધી
પેટલાક નબ્બગુણ શિક્ષણ વિચારે પ્રગટયા તેથી વિન્નપુરમાં

આશરે પાંચસો બીજા કાવ્ય લખાયાં તે તેમાં ઉમેરવામાં આવ્યાં અને કાવ્યની પૂર્ણતા કરવામાં આવી.

સંવત. ૧૯૭૧ તુ' ચોમાસું પેથાપુરમાં ત્યાંના સંઘના અત્યંત આગ્રહથી કર્યું તે વખતે ત્યાં સાબરમતી સંબંધી કવ્વાલિમાં જે કંઈ લખાયું હતું તેને સાબરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્ય પછી દાખલ કરવામાં આવ્યું છે.

સાબરમતી દશ્યોની લીલાશ્લોકો જે કંઈ સાર ગ્રહણ કરવાનો છે તે તેમાં યથામતિ યથાશક્તિ આલેખવામાં આવ્યો છે; જેવું હૃદયમાં પ્રગટ્યું હોય તેવું જોનાને આપવું એવા પ્રતિદાનના નિયમને અનુસરી કિંચિત્ પ્રવૃત્તિ થઈ છે તેમાંથી વાચકો સ્વચ્છત્વનુસાર જે કંઈ સત્ય ભાસે તે ગ્રહે એવી લેખકની વિનયિ છે. સાબરમતી સંબંધી નવ્યગુણશિક્ષણ, હૃદયમાં ભાવિમાં ઉદ્ભવશે તો પશ્ચાત્ દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સુધારો વધારો કરી શકાશે. હંસદષ્ટિને ધારણ કરી સુસ્ત વાચકો સત્ય ગ્રહશે તો તેઓને આ કાવ્યમાંથી ઘણું મળી શકે તેમ છે. આ કાવ્ય લખવામાં સ્વચ્છત્વ અદા કરવા કરતાં વિશેષ કંઈ કર્યું નથી. સાબરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્યનો સર્વદેશીય મનુષ્યો ઉપયોગ કરે તેમ છે; કારણકે તેમાં કોઈ ધર્મની સાથે વિરોધ નથી. સાબરમતી સંબંધી ગુણશિક્ષણ ઉદ્દગારોના

gin from the points A and B respectively, the
f the circle is

(a)

(b) $m + n$

કવનને કાવ્ય તરીકે ગ્રહણપત્રમારે અમોએ આલેખ્યા છે તેથી તેમાં કાવ્યલક્ષણની અનેક નયદૃષ્ટિઓની સાપેક્ષતામાં વૃદ્ધિ થાય છે પરંતુ વિરોધ આવતો નથી મનુષ્યોમાં ગુણો પ્રગટાવના-મનુષ્યોની ઉન્નતિ કરવા-મનુષ્યો, દેશમંભાજ અને ધર્મની પ્રગતિ કરી શકે અને આત્માની નક્કિયોની વૃદ્ધિ કરી શકે એવો જ્યાં જ્યાં હોય તેને ગદ્ય વા પદ્ય કાવ્ય કહેવામાં આવે તો તેમાં કિચિત્ વિરોધ આવતો નથી, અને ઉપર તેના કાવ્યોથી આધુનિક કાવ્ય પ્રગતિની દિશાનો માર્ગ ખુલ્લો કરી શકાય છે એમ સુચ, અનેક ત્રિચાગદ્યિ બિહુઓથી અવલોકી નક્કો

સ્વદસ્તે આ કાવ્યની પ્રસ્તાવના લખવાના કરતા અન્ય સાહિત્ય સાક્ષર બધુઓ જો આ મુંબધી પ્રયત્ન કરશે તો તે ઉચિત ગણાશે એવું અવગોધીને અન કિચિત્ વક્રૂત્વ આ લેખવામાં આવ્યું છે

શ્રીમાન માણસા સ્ટેટના ચાપોલ્ટનશનિબૂધક ગઓળ થીતપ્તસિદ્ધિ દરગારે તથા વરમોડા સ્ટેટના ચાપોલ્ટન વચવિબૂધક રાઓળ શ્રીમુર્મમળદ દરગારે સાગમની કાવ્યનો મોટો ભાગ બહાર પડના પૂર્વે નાઓ હતો અને તેથી તેઓ અત્યંત ખુશ થયા હતા વિજયપુત્રના કવિવર દોલતરામ,

વરસોડાના રાજકવિ પ્રહ્લાદજી તથા પંડિત ભોળાનાથજી વગેરે આ કાવ્ય વાંચીને અત્યંત પ્રમોદ પામ્યા હતા. પર-
 ગુણપરમાણું પર્વતીકૃત્ય નિત્યં, નિજહૃદિ વિકસન્તઃ
 સન્તિ સન્તઃ કિયન્તઃ સન્તોની દૃષ્ટિ ગુણમય હોય છે તેથી
 તેઓને સાબરમતીગુણશિક્ષણ કાવ્યમાંથી ઘણું મળી શકે
 તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. વિજયપુરમાં સં. ૧૮૭૨ નું ચોમાસું
 પૂર્ણ થયા બાદ સાબરમતી કાવ્ય પૂર્ણ છપાઈ ગયું; પશ્ચાત્
 કાર્તિક વદિમાં વિજયપુરમાં શેઠ મગનલાલ કંકુચંદને ત્યાં ઉદ્યા-
 પન મહોત્સવના આમંત્રણથી રહેવાનું થયું. ત્યાંથી વિહાર
 કરી મહુડી થઈ માગશર સુદિ પાંચમે પ્રાંતિજમાં શુરપાદકા
 પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ વગેરે કાર્યોમાં ભાગ લીધો. ત્યાંથી માગશર
 સુદિ ૮ આઠમે વિહાર કરી વરસોડામાં પ્રવેશ કર્યો. વરસો-
 ડામાં સાબરમતીના કાંઠે એકલશ્રંગીના આશ્રમમાં આવી સા-
 બરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્યસંગ્રહી વક્તવ્ય લખ્યું.

વરસોડા ૩ લે. બુદ્ધિસાગર

gin from the points A and B respectively, the
 of the circle is

(b) $m + n$

વરસોડા-માખરતીરે એકલશ્રૃંગી આશ્રમ.

[સ ૧૯૭૩ માર્ગશીર્ષ સુદિ નવમી.]

- વરસોડામાં માખરતીરે આવતા,
એકલશ્રૃંગી આશ્રમ દોડો બેઠા ને,
વિનિધ જાતની વસિયો જુદો ધણા,
રથજી એકાન્તે પ્લાને નારો કહેય જો. વરસોડામાં ૧
- માખરમતીની કુદરત સોભા દસ્ય છે,
ગાતાં મનહર પખીઓ શુભ ગાન ને,
ઉચ્ચ ટેકરે આરોહી અવસોહતા,
બધુ પ્રગટતું કુદરતનું મન જ્ઞાન ને વરસોડા ૨
- મર્પાદાં સાખર વહેતી ગોબની,
ખીખી ધીધી વહેતી દમિણ ધાય ને,
બેડ કાંઠે ગામો સહેમે ધાગતી,
અળ દરીને ફગાવ સા. તોભાવ ને વરસોડા ૩
- સન્ન માંડુને પ્રતુભજનનું સ્થાન છે,
એકલશ્રૃંગી આશ્રમ આનન્દમાર ને,
પ્લાન ધર્યું પદામન વાગી ધોયનું,
પૂર્ણિમાસે સ્વયં ધણું ઉજગાય ને. વરસોડા ૪

યોગીજ્ઞાને લાગે ભૂમિ યોગની,
દૃષ્ટિ જેવી સૃષ્ટિ મન સમન્વય જો;
આત્માનુભવજ્ઞાની પ્રભુની એકતા,
કરતો ધ્યાને એકાંતે સુખદાય જો.

વરસોડા. ૫

શાન્તપ્રદેશે શાંતિ શિવ સુખ આપતા,
નિશ્ચય તેમાં સંશય નહીં તલભાર જો;
વૈરાગીને વૈરાગે સહુ પરિણમે,
ધ્યાનીને સહુ ધ્યાનપણે નિર્ધાર જો.

વરસોડા. ૬

ધ્યાન કર્યું શુભ એકલશ્રૃંગી ઝોટલે,
ચઢતે પહોરે ચડતી આત્મપ્રકાશ જો;
અહીં અહીં વીર પ્રભુના જાપથી,
આત્મ તે પરમાત્મ શુદ્ધ વિકાસ જો.

વરસોડા. ૭

મંગલમય શ્રીવીરપ્રભુના શાસને,
આત્માનન્દે ક્ષણ ક્ષણ વેળા જાય જો;
ધુલ્લિસાગર મંગલમાલા પામજો,
સર્વ ભવ્યો પામો ગુણ સમુદાય જો.

વરસોડા. ૮

ૐ શાન્તિઃ ૩

વરસોડા-સાખરમતી તીરે એકલશ્રૃંગી આશ્રમ.

ૐ તત્સત્.

પ્રસ્તાવના.

ધણા વર્ણથી પ્રસ્તાવનાના લેખખતે આચાર્ય પ્રવર બુદ્ધિ-
સાગર સ્પરિન્ધો પગિયય છે. દેટલાક
આચાર્યશ્રીની દિવસો તો એમની મમીપનામાં નિર્ગમેલા
ઓળખાણ છે એવે એઓશ્રીની દયમની અને આ-
શયોની માદિતી દેટલેક અંશે દોષ એ
આભાવિક છે

આ શરીર સાબમતિના ઉપક્રમા જન્મ પામ્યુ છે
એવો સાબમતિના જગથી શરીરને દિ
સાબ્રમતિમાં પમાડ્યુ છે હાલમા પગ સાબમતિના જગ-
પ્રેમ કેમ ? થી આ શરીર સ્થિતિ પામતું જાય છે
એટલે એ માતામા પુત્રપણાએ પ્રેમ દોષ
એ આભાવિક છે

કવિના જગત્રામે ભગવતી બાગીરથીનું શુણ્ણસ્તુતિ દાખ્ય
લખ્યુ છે જે હાલ ગંગાલહરી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે એ ધણું
ઉત્તમ અને રમ્ય છે ગંગાના પુત્રને ગંગાસ્તુતિ લખતી એ
પદાર્થ છે ત્યાર બાદ દક્ષિણ મદ્રાગટ દેશના ગોદાવરિ સરિ

તાના અચ્યુતપાંડિત નામના એક પુત્ર ગોદાલહરી નામનું
 સ્તોત્ર લખ્યું છે. તે પણ સંસ્કૃત ભાષામાં
 ગંગાલહરી અને છે. જાણે ગંગાલહરીની હરિદ્રાધ (સ્પર્ધા)
 ગોદાલહરી કરીને એના કરતાં ઉત્તમતા દર્શાવવા એ
 સ્તોત્ર લખ્યું હોય એમ લાગે છે, અને
 થયું છે પણ તેમજ; કારણ કે એ સ્તોત્ર પૂરી પંડિતાધ્યા
 લખવામાં આવ્યું છે. એના ઉપર ભાષ્ય જેવી ટીકા પણ
 એજ પંડિતે સ્વયં લખી છે. ગોદાવરિના પુત્રનો પરિશ્રમ
 ગોદાવરિ ગુણાનુવાદ માટે પ્રશંસનીય છે.

આજ કારણે મારી માતા સાબ્રમતિના ગુણાનુવાદ કરવા
 મારી અદ્ય છતાં પણ મતિ ઉશ્કેરાઈ, અને
 સાબ્રમતી લહ- એક એવુંજ સ્તોત્ર લખવા આરંભ કર્યો.
 રીના આરંભ, તેમાંથી કેટલાક સંસ્કૃત શિખરિણી છંદો
 લખ્યા. તેમ ગુજરાતીમાં પણ નાનકડાં એક
 બે અષ્ટક પંચક જેવાં સ્તોત્રો લખ્યાં.

એટલામાં માર્ગશીર્ષ શુક્લા અષ્ટમીના રોજ આચાર્ય પ્રવર
 બુદ્ધિસાગર સૂરિજી વરસોડે પધાર્યા. એમનો
 એટલામાં સાબર સમાગમ થતાં સાબ્રમતી બાળતે કાંઈ
 કાવ્યનું સહજ લખ્યું છે ? એ વાર્તા ચર્ચાઈ. મ્હેં મારી
 દર્શન. માન્યતા પ્રમાણે જે લખ્યું હતું તે કહી

દીધું એવામાં એઓથીએ જાતે બનાવી છપાઈ ગયેલા
 ફરમાવાળું સાબરમતી ગુણ શિક્ષણ દાખ્ય બતાવ્યું એ મ્હે
 વાંચ્યું વાચતા દાઢ નવીનજ ચમત્કૃતિ જોઈ અને અત્યાનન્દા
 વેશથી પ્રસ્તાવના લખનારું મ્હે દાગ લીધું

આચાર્યશ્રીએ પોતાનીજ પ્રચલિત માતૃભાષામાં સાબર
 મતી ગુણ શિક્ષણ દાખ્ય લખ્યું છે તેમાં
 જુનું અને જાદાન્તા અને હગ્ગિત એ બે છંદો
 નહું મુખ્ય છે તેમાં નવાયુગની નરી બદાર
 રૂપે ચુન્નગતિમાં ધર્મિય આપતી ગજનો

પણ દક્ષિણોચર યામ છે દવિતા ગ્યના નવા વાતાવરણના
 પ્રભાણે છે, દાગણ કે બાપા દવિઓએ દવિનાના અનુપ્રાસની
 ફૂગ જાનેલી છે પણ વીમમી મદીના દવિઓએ અને આ-
 ચાર્યવર્તના તદ્દન ગમ્મત દરીશ્વરોએ એવી નિત્યતા માની નથી
 એને માટે અમને દાઢ તદ્દગર નથી અમો તો એમ માનીએ
 છીએ કે જે બદલ નિશાન પાડે તેજ ખરી બદારથી મુગો-
 જિન બદલ દોષ પણ બદાર દરી નિશાન પાડી શકે નહિ
 તે નિર્ગંધા રૂપ ફિન્ડુકા નધ વગરના પસામ પુષ્પ જેવુજ
 જાણુ, એમજ દવિના બદારથી મુગોજિન દોષ છતાં તદ્દય
 પરપર સચ્ચાઈની અથવા અદ્ધ ખુમારીની દાખ પાડી, દાવિ,

વાગ્નિક, અને આત્મોન્નતિ કરે નહિ એ કાવ્ય નિર્ગંધકિંશુક સમાનજ જાણનાં.

યાવાનર્થ ઉદપાને, સર્વત સંપ્લુતોદકે ।

તાવાન્સર્વેષુ વેદેષુ, બ્રાહ્મણસ્ય વિજાનતઃ ॥

શ્રીગીતા.

ચારે બાજુથી છડોછડ ભરેલું સરોવર હોય પણ તેમાં-
થી તૃષા છીપાવા યોગ્ય જળની આપણને
ખાસ કેની જરૂર છે. એમ સર્વ વેદગ્રન્થોમાંથી આત્માની
જરૂર. ઉન્નતિ કરવા લાયક ઉપદેશોની આપણને
જરૂર છે. આ ભાવના જાણે નજર આગળ
રાખીને આખું કાવ્ય લખ્યું છે. બુઝો—

મીઠા મીઠા કલરવ વડે વિશ્વને બોધ આપે;

મીઠા શબ્દો ગુણગણ ભર્યા સર્વનાં ચિત્ત વ્યાપે.

હે દેવિ સાધ્રમતિ !

“ તું તહારા મીઠા અતીવ મધુર શબ્દોવડે આખા વિશ્વને
એવો બોધ આપે છે કે, ગુણગણભર્યા સદ્ગુણના સમૂ-
હોથી ભર્યા શબ્દો સર્વનાં ચિત્તોમાં વ્યાપે છે; અર્થાત્ માનવ
માત્રને ઐયરકર હોઈ, ગ્રાહ્ય હોઈ શકે છે, સરખાવો આ
શબ્દ જોડે ભગવદ્ગીતા—

सत्य प्रियं हितं च यत् ।

स्याद्यायाम्यसनं चैव, वाङ्मय तप उच्यते ॥

જે વાક્ય સત્ય હોય, પ્રિય હોય અને સર્વ છૂવતું હિત

કાગક હોય તે વાઙ્મય તપ કહેવાય છે

મત્ય અને મીઠા શબ્દોવડે શુદ્ધ, સાગ્રિકઓ માનવોને

મીઠાધની આસ્તાદ આપી પ્રિય થઇ પડે છે મીઠાં

મળાહુ. વળી ઝગ્ગાના શબ્દો નેમગિક આનંદદાતા

થઇ પડે છે વ્યાધ જેવા અને હઝની જેવા

જનાવરોને ખુશી કરવા તેમના માસિકોના શબ્દો ધણુજ

ઉપયોગી થઇ પડે છે એમ માનવોના મીઠા શબ્દો અને ક

રજુમા ઝોતગ્રોત થઇ તેને માર્ગે વાળી રાકવા મામર્યવા

થઇ પડે છે

આ તો એક વાક્ય માટે મામાન્ય વિવેચન છે પણ

આખા કાવ્યમાં સામમનીતું અવશોક્તન, એનું વહન, એના

આનૂશાન્નૂત્તર જ્ઞાના દેખાવ, એમાં બદાગવી આવીને ભગના

દત્તરો અન્ય જગજગઓ, જ્ઞોષ્ય પીરાજોલાં પખીડાના

મધુગ મધુગ આસ્તાદ, ટીનારા ઉપરના ઉચ્ચ મીનારા જેવા

પ્રથરના અને મૃતિમના પદાડોમાં પખિડાને રહેવાના સુખ-

કર મૃદો, (ખીસો), નઈનો નિર્મમન સમયે સદ્મ દેખાવ,

તે ઉપરથી લેવાતો બોધ અને એજ પ્રવાહ પાછો સ્થૂળ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે તે શામાટે ? શાને લઈને ? આદિ આદિ કુદરત પ્રવાહ ઘણોજ રમ્ય ચિતર્યો છે. તે સાથે માનવ જીવનને ઉચ્ચ બનાવનાર સદુપદેશ આલેખ્યો છે તે ખરેખર કાવ્યની

અમત્કૃતિ, તે કાવ્ય કર્તાની હૃદયક્ષેત્રદિશા

કાંઈ જૂનાનું સૂચવી આપે છે. નવાં વાતાવરણવાળાઓ દર્શન. માટે જૂના લેખો હવે પ્રાયઃ આનંદ આ-

પનારા રહ્યા નથી. જેમાં પૌરાણિક લેખો

હોય તેઓ હવે જેને ગ્રાહ્ય અને ઉપયોગી છે તેને માટે તો છેજ; પણ બુદ્ધિક્ષેત્રનેજ પ્રાધાન્ય માનનારાઓને એ લેખો આનંદ આપતા નથી. એ મહે સ્વયં જોયું છે અને સાંભળ્યું છે. એને માટે અમે એકાદ ઉદાહરણ આપીએ છીએ. આ શ્લોક ગોદાવરી લહરીનો છે.

સ્ફુટં લોકે શાસ્ત્રેऽપિચનૃપસમાહીતજલતો ।

ઽધિકં પૂતં વિપ્રાહૃતમુદકમિત્યેષ નિયમઃ ॥

“હું ગોદાવરિ । લોકમાં અને શાસ્ત્રમાં પ્રચલિત અને

પ્રસિદ્ધ વાર્તા છે કે રાજાઓના ત્યાંના

જૂની કદપના. પાણી કરતાં આક્ષણના હાથે લાવેલું પાણી

પવિત્ર અને ઉત્તમ ગણાય છે. અર્થાત્ શ્રી

બાગીચથી ગગાને બગીચના નામના રાજા લાખ્યા છે એટલે ગગાનું જળ ક્ષત્રિયના ત્યજી પાણી થયું, અને ગોદાવરીને દક્ષિણ નામના ઋષિ લાવેલા હોવાથી તે પ્લાસણનું લાવેલું જળ થયું. માટે આ ગગા કરતા ગોદાવરીની કિત્તમતા મતાની છે. આવા હેતુને લઈ અગ્નિ પડિત દહે છે કે ગગા ધનના પણ છે ગોદાવરિ. તું અધિક પાવન છે આ નિધયે હું તારી મેવા દઈ છું, તારી સ્નાન દઈ છું, તારા જળનું હું પાન દઈ છું.”

તે કે આ સ્તોત્રમાં દર્શના ઘણી માગી દરી છે તે અમરના લોકોને માટે આ શબ્દ આમાન્ય દલી મકાય નદિ પશ્ચ નરા લોકો તો બગીચનું ગગાનું એ પ્રકારનું લાવણ પ્રથમ તો અમરવિન કે એમ માને છે. માટે એમને માટે નવા રૂપે ઉત્તર દોવો જોઈએ ત્યાં જુઓ આ કાવ્યમાનના માટે નવું.

“ દસક ન સગ્યા કોડના વહેવા જતા આ વિધમા,
ચાલી-ત ત્યા પડી થતી પડી-ત ત્યા ચાલી થતી,
જેવી અગ્નિ આગતી તેવી-ત જોઈ બોમને,
અમિમાન મરવો ના પટે એનું પેતે દીખવે ૪૦ ”

આ સાબરમતીમાં ન્યારે ચોમાસામાં જળ ખૂબ ભરાઈ આવે છે અર્થાત્ પૂર તેમાં આવે છે ત્યારે ચડતી પડતી. તે બન્ને કાંડાઓમાં જળથી ખૂબ ભરાઈ જાય છે. પછી થોડા દિવસે એ પાણી ઊતરી જાય છે. આમ એક તરફ સાબરમતી પ્રતિવર્ષે ઉત્તર પણ થઈ જાય છે અને પાછી ઉંઘાણામાં તો તદ્દન શુષ્ક જેવી થઈ જાય છે. જ્યાં એક વખતે જળની ચડતી હતી ત્યાં ખીબ વખતે પડતી થઈ જાય છે. સાબરમતીને ઇચ્છા ન હોય કે મ્હારે ઉત્તર થવું નથી અગર ઇચ્છા ન હોય કે મ્હારે પડતી જોઈતી નથી. પણ શું કરે? સંસ્કારવશાત્ એ દશા એને ભોગવવીજ પડે છે. એમ માનવને ચડતી તથા પડતી સંસ્કારવશાત્ આવી રહે છે. ઉત્તર લોકોએ કુલાઈ ના જવું જોઈએ. તેમણે નિશ્ચય સમજવું જોઈએ કે પડતી આવશેજ, અને પડતીવાળાએ દુખમાં હુઆઈ પણ જવું નહિ જોઈએ કેમકે જરૂર ચડતી એક દિવસ આવશેજ.

આ કાવ્યમાં પ્રાયઃ સાબરમતીના ઘણા ગુણનું કર્તાએ શિક્ષણ લીધું જણાય છે. કેટલાક વિષયોનું વર્ણન કરી સોળમા છંદમાં જણાવ્યું છે કે આ સાબરમતી જળમાં પડેલા પત્થરોનું આકર્ષણ કરે છે તેમજ તે પ-

સત્સંગ
માહાત્મ્ય.

પથરોનું પરસ્પર ઘર્ષણ કરે છે. નાના સરખા પથરો બેડોળ હોય તોપણ તેને ગોળાકાર રમ્ય બનાવે છે એમ જાનીજનો પોતાની પામે આવેલા અજાની મૂઢતમને પણ સિક્ષણ આપી સુંદર જીવનમય બનાવે છે તેમજ આ નદી જડ પથરોની મંગત કરતી છતાં જડપણું સ્વયં સ્વીકારતી નથી, એમ જાનીજનો જડબુદ્ધિવાળાઓ પાસેથી જડબુદ્ધિ સ્વીકારતા નથી

જડ પથરોની અદરથી નીકળેલા જળના વહન થતા ઝળચૂંતે પોતે આશ્રય આપે છે, એમ અજાન ટોળામાથી આવેલાને અથવા દુ ખના કુંગરોમાથી આવેલાને પ્રાચીન શરણ આપે છે અવનના ઝળચૂંતો સ્વીકાર કરી નદી વિપુળતા ધારણ કરે છે એમ ધણા જનોને આશ્રય આપી સુંજન વિશ્વમા પ્રિયુલતા માણે છે વર્ષાઋતુના પૂરમા મળેલા માટીના ઢગલા જેઓ જળ પ્રવાહની આબૂઆબૂ હોય છે તેઓને ધીમે ધીમે જળવહનિકા તોડી નાખે છે એમ ધીમે ધીમે મર્યાદ રૂપ હાલમા મનાતી પણ વાસ્તવિક અમર્યાદોને તોડી મર્યાદરહિત અર્થાત્ આપાઝ બ્રહ્મભાનમા યોગી થઈને બળે છે

આ કાવ્યની આ તો ઉત્થાનિકા છે, અર્થાત્ દુઃકમાંજ
વિવેચન લખી ગ્રન્થનો ઉદ્દેશ જણાવવો
વધુનો સમય લેઈએ. એટલે વધુ આલેખવાનો અવકાશ
નથી. એવો કેટલોક વિષય જવા બાદ

બત્રીશમા છંદમાં દાતારનો ઉપર હાથ
એવો વિષય આવે છે. એનો ઉદ્દેશ એવો છે કે મોટા જ્ઞાની-
જનો પણ ભિક્ષા લેતી વખતે પોતાનો હાથ નીચો રાખે છે
ત્યારે સામાન્ય જન પણ જો દાતા હોય ત્યારે તેનો હાથ
ઉપર રહે છે. આનો ભાવાર્થ એટલો છે કે સુઝ માનવે યાત્રક-
ભાવને પ્રાપ્ત થવું નહિ પણ સદા દાનાર્થ રાખવી એજ ભૂષણ
છે. દાના થઈ ઉચ્ચ રહો. ઉચ્ચ હોવા છતાં યાત્રકપણે નીચ-

ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. આમ છતાં પણ અહો
દૈવ!! મોટા જનને ભિક્ષા માગવાનો સમય અને
સામાન્યનો ઉચ્ચ ભાવ. આ કુદ્રતનો કાયદો
એક વિચિત્ર રીતે વર્તે છે.

સ્પર્ધા—

નદી કહે છે હું વહન થાઉ છું. પ્રતિદિન આગળ વધું
છું, આથી વિશ્વમાં ઉન્નતિ પામી છું. અરે
સ્પર્ધા. માનવીઓ ! તમે માત્ર વાચ્યાર્થથી નહિ
પણ અનુભવાર્થથી આગળ વધો. માત્ર

સદૃશ્યના માત્ર વાણી વ્યાપારના કોટિ ચત્નો કરે પશુ તમે
ઉઘમ કર્યા વિના આગળ વધી શકશો નહિ

જળના પૂર વળતે આ નદી અશ્વની ગતિ પ્રમાણે
દોટ કરે છે બન્ને કાંડાઓમા પશુ જાણે પાણી ન માર્તું
હોય એમ ભરપૂર જળ થઈ જાય છે જેમા અનેક પુદ્ગુલ
ઉત્પન્ન થાય છે પશુ તે સર્વ યોગ સમયમા વિવિધ પામી
જાય છે તે સર્વની ક્ષણિકતા છે માણુમનું આમર્થ્ય પ્રગટ
થતા આવીજ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે પશુ ત્યાં બૂલવું
જોઈતું નથી કે એમા અનેક પ્રકારની અનિત્યતા સમાઈ છે
“ગજગજ અનાજ કરે કપરા પશુ તે ગજરાજ ટોળે ટોળે,
સુખમાજ ઝડાજ સમાન દિસે પશુ તે સુખગજ ચળેજ ચળે”

આમ નદીના ધુવનાટ ઝટિતિ સમાઈ જાય છે એરે
ક્ષણભગ્ના મેમાન । તું બૂલીન નહિ તું

સુખમા છકો નહિ, ફૂલીશ નહિ, યોગ વખતમા ત્હાગ લક્ષ્મીના
અને ચૌવનના ધુવનાટ જી થઈ જશે

વળા પચાસમે છદ્દે પૂન્ય દહે છે કે સ્ત્રીનું એવું વર્તન
હોય છે કે પતિમા સતી તન્મય થઈ જાય

તન્મયતા અને છે તે નારીનો એક દિન એવો આવે છે
પતિવ્રત. કે તે સ્ત્રીન બદલી પતિમ્વરૂપ થઈ જાય

માન-તાન ભૂલવું નેહએ' એવા પ્રસંગમાં પણ ભૂલે નહિ તો તેની તેવી ભાષા અન્યને પણ પ્રિયકર થઈ પડે છે.

મને તો વધુ પ્રસંગ નથી પણ મારા સ્નેહી ડૉ. મહા દેવપ્રસાદ કંથારીઆકર કે જેઓ વિજ્ઞાન સ્વભાષાને આપી અમેરિકાની નવીન શોધ પ્રમાણે દરેક સાચવો. મટાડી શકે છે. તેઓ સમ્યક છે. ભાષાજ્ઞાન તેમનું ખડું સાઈ છે. તેમણે મને કહ્યું હતું કે—

“લોકમાન્ય દેશભક્ત મોહનલાલ દરમચંદ ગાંધી કે જેઓ ઇંગ્રેજ ભાષાના ખેરિસ્ટર છે; એમનું ઇંગ્રેજ જ્ઞાન ઉચ્ચ પ્રકારનું હોય એ સંભવિતજ છે—આફ્રિકાના પ્રવાસમાં સ્વદેશીઓના કષ્ટ નિવારણ પ્રસંગમાં એમણે અનેક ઇંગ્રેજો, જર્મનો, અમેરિકનો સાથે પરિચય કરેલો છે. અર્થાત્ એઓ સાથે ઘણા કાળ વ્યતીત કરવાથી સંસર્ગમાં પણ ઇંગ્રેજ જ્ઞાન કેટલું વૃદ્ધિ પામ્યું હશે? તે જાણવા જેવું છે—પણ તેઓ જ્યારે ગુજરાતી ભાષા બોલે છે ત્યારે એક પણ ઇંગ્રેજ શબ્દ ગુજરાતીમાં પ્રવેશ થવા દેતા નથી. આ કેટલી સંભાળ ! હાલનાં તો કેટલાક અમારા બાંધવો ગુજરાતી ભાષા બોલવા માંડે ત્યારે અર્ધદગ્ધવત્ અર્ધ ઇંગ્રેજ અને અર્ધ ગુજરાતી આમ ખીચડો કરી નાખે છે, ત્યારે ગુજરાતીઓ અને ઇંગ્રેજો બન્નેની

બાપાઓમા તેઓ હાથ્યાસ્પદ જોવાય છે” આમ ન થાય
માટે એકજ બાપા શુદ્ધ બોલો અને પોતાના દેશી બાઇઓના
પેરી બાપામા સેવા કરી દુખ ટાળો તમારી માતૃબાપાના
વચન શુ અમૃત સમાન નથી? આ કાવ્યમા આ વિષય
પણ ઉદ્દેશોતો અનીવ આશ્વ છે

કર્તાએ આ એક બાવાત્મક ઉત્તમ કાવ્ય લખ્યું છે એમા
મજેહ નથી આને હજી ટીકા ટીપ્પણ વગેરેનું કામ છે. થોડા
સમયમા આ કાવ્ય હવે મમાજના કચ્છમજોમા હાજર થશે
ઢાંધ સાક્ષરે આને હાથમા લેવાની જરૂર છે

પરસ્પરોપગ્રેહ, જન્મભૂમિને ધન્યનાદ, સ્વાશ્રય પ્રવૃત્તિ,
સ્વાશ્રયીને સાહાય્ય, પરમાર્થની યાત્રા, નવ
કેટલાક કાવ્ય પરિવર્તન, નવરમે વહેતું, પ્રતિરોધકનો નાશ,
વિષય. મનમેળથી ઠંડક, સ્વગતિ મેળ, કુદ્રતિ
ખરી શોભા, તાપથી કિંમત, દુખ પાંત્રી
સુખ, સાબરગતી પ્રતિ લોખેની પૂજા, સાગરમનીનો ઉતાર,
અસ્થા દૂર છે, દાની ગરેઆ, અર્થાનું પામે આવડું, પ્રી
તિથી પરસ્પર મામા જનુ ઉપક્રામ્ય જીવન આદિ આદિ
ધણા સાગ વિષયો આ કાવ્યમા ચર્ચાએલા છે એના પૂર્વ

અવલોકનથી હૃદયંશાલીને તો પ્રમોદ મળશે. પછી—

જ્ઞાનલંઘં દુર્વિદગ્ધં બ્રહ્માડપિ તં નરં ન રજ્જયતિ ॥

જ્ઞાન બળથી દુર્વિદગ્ધને બ્રહ્મા પણ શી રીતે

ઉપસંહાર, રંજન કરી શકે ?

માર્ગશીર્ષ શુદ્ધા ૧૦ ૧૯૭૩.	}	લી૦ પંડિત ભોળાનાથ શર્મા, વરસોડા.
----------------------------	---	--

ॐ अर्हन्मै

सावरमती गुणशिक्षण कौटुम्बिक

(राग भन्दाकांता).

- ०डेती जीणु! कलरववडे जीवती मेधवृष्टि,
०डेती वेगे जलपुरवडे जेलती ओग सृष्टि,
भीहा जीणु! कलरववडे विन्धने शीघ्र आये,
भीहा शाब्दो गुण गणु जया मर्वना चित्त व्यापे १
- ०डेती वेगे जलपुरवडे लोकने जे जणुवे,
गङ्गायोथी वहन करता आत्मने ते उपाये,
माची-पूरी प्रगति पथनी उन्नति तुर्त थाती,
पूजात्माभा लक्षण जनी शुभता मुक्ति थाती २
- ०डेती गृहीने जलजगवडे विन्धने मोक्ष आये,
०डेती तेजो प्रगति पथमा पूर्णताजे ज व्यापे,
ताड्जोने श्रमजगवडे पाग्मा रक्षाय आये,
पागे तेजो श्रमजगवडे सत्यनो पार वेगे ३

મૈની થઈને પ્રગતિ કરતી વિશ્વને એ સુઝાડે,
 મૈની થઈને કરણી કરવી સાધ્યની દૃષ્ટિ ધારે;
 નાવીકો સૌ ભ્રમણ કરતા નાવથી તૂજ મધ્યે,
 વિદ્યાયાને ઉપર તરતા લોક સંસારજલધૌ.

૪

રેતીઓના ઢગ બહુ કરી લોકને તું જણાવે,
 જેઓ યત્ને પ્રગતિ કરતા લક્ષ્મીથી તે સુહાવે;
 ગાઠાં છોડી પથિકજનતા આશરો પાસ લેવે,
 આપે તેને જનભર મળે પાસ તેની રહે છે.

૫

ચાંદો ભાનુ પ્રતિકૃતિ ગ્રહી લોકને એ શીખાવે,
 સાચાં ચિત્તો ગ્રહણ કરતાં સત્ય તેજે સુહાવે;
 ખાડો ખોદે જલ બહુ દિયે દાનીનો પાઠ બોધે,
 જેણે આપ્યું પુનરપિ અહો તેજ આપે પછીથી.

૬

દુષ્કાળોથી નરમ જગને રક્ષતી આત્મભોગે,
 ઉન્હાળામાં ગરીબ જનને આશરો પૂર્ણ આપે;
 ત્હોયે ઉંચું મુખ નહિ કરે માન ચિત્તે ન આણે,
 ત્હારી રીતિ ઋષિજન ગ્રહે પાસ બાંધી મઠોને.
 ઘોળાં ઘોળાં સરસવરણી સારસાં કંઠ બેસે,

૭

માની ધ્યાની ગરણ લહતા પાપવૃત્તિ ખઠો રે,
 મોટાઈની હદ ગુલ ધરે આશરે ખૂણ આપી,
 મતોધી તુ ગુણગણ લહી તુંજી તેમ સંતો
 ગાયો ભેગો પ્રિયમનવડે ઘાસ કાઠે ચરે છે,
 ગોવાળીયા વિવિધ ગ્મતો બેગી કાઠે ગમે છે,
 ગાંઢો રૂડા વિહંગ વદતું ફુદી ઉડી લમે છે,
 આધારેને લઈ જલચરે શર્મકીડા કરે છે

માચી નેહી યુજાનવિષે પ્રેમ બે છે જ કાઠા,
 મન્તોમાલી મગ્મનરિની મત્યની ચિત્ત બહેલી,
 તેને પાગી મગ્મમનુને પ્રેમઘેલા બને છે,
 ખાતા પીતા ગુપ્ત ગણ અહો ! ખૂણ મસ્તી કરે છે ૧
 આધારેને ઝડી જન અહો ! સત્યમા ખૂણ મહાલે,
 આધારેથી અવર્નોત્સવા માનવો નિત્ય શોભે,
 આધારે લઈ મહુજન ચડે ખૂણ દુષ્ટાન્ત દેખો,
 આપે શિશુ નહીં ગુણવડે માનતા ગીબ ગાન્તિ ૧
 આદા ! દેવી અગતિતજલે વાગિધિમાર્હિ જાવે,
 પાગી પૂને નિજપતિ અરો ! આત્મને ત્યા સમાવે,

આહા !! થાતી અમર જીવને લિન્ન ક્યારે ન થાતી,
 આહા !!! તહારી અનુપમકળા પાર લેફૂજ પામે. ૧૨
 શિક્ષા આપે ચરિત બળથી વિશ્વને મૌન ધારે,
 પૂરા સાથે પરમ રસથી મેળ સાચો કરીને;
 તેની સાથે ભર્જી બહુ જવું ઐક્યરૂપે બનીને,
 નક્કી તેથી અમરજીવને જીવવાનું થવાનું. ૧૩

નહાનાઓ તો પ્રતિદિન ચહે મોટકાંનેજ ભાવે,
 મોટામેળે અમરજીવને પૂર્ણ શાન્તિ થવાની;
 સાચાભાવે પરમ રસથી પ્રેમ જેમાંજ થાતો,
 તે ત્યાં આવે બહુ દૂર થકી સાબ્ર એવું શિખાવે. ૧૪
 જ્યાં ત્યાં ચાલી નિજગતિથકી આત્મનું દાન આપે,
 જેવાં પાત્રો ગ્રહણ કરતાં તે સ્વરૂપે સુહાવે;
 તેવી રીતે સુજન જગમાં શીખ ચિત્તે ગ્રહીને,
 આત્મત્યાગે સંકલ જગને દાન નિષ્કામ આપે. ૧૫

(હરિગીત).

જલમાં પડેલા પત્થરોને ઘર્ષતી આકર્ષતી,
 જડ પત્થરો પણ ગોળ થૈ શોભા મળની આપતા;

ચૂસ કરીને પત્થરોના રેતી મમ ઝીણા કડે,
 જડ પત્થરોની મંગતે ના જડપાણુ પોતે ધરે ૧૬
 જડ પત્થરોથી નીકળ્યા જે અણુ તેને શરણુ દે,
 અગ્નિ ધણાને ઝીલીને બહેતી છતી ઝોટી ખને,
 મયાંદ તેણે તોડીને ઝોટી વતી પટ પાથરે,
 નેત્રગિફ્ટી તવ ચાલ એ શિક્ષા મમપે નવનવી ૧૭
 મન્તો મહન્તો જડજીવોને જે ચતા નિઃ મધ્યમા,
 જડતા જીવોની ચૂરીને લધુતા કરે નિઃ શક્તિથી,
 એ જડજીવોની મંગતે ના જડ થયુ ક્યારે ધરે,
 એવી શિખામણુ આપતી નેત્રગજીવનને ધરે ૧૮
 જડમમ જીવોથી ઉદભવી બહેના વણુ પ્રગતિ પથે,
 જડમમ જીવોને ગણુ દમ રૂપુત્થ ધરુ શક્તિથી,
 નિઃ સમ જીવોને બેગવી નિઃમાં નમાવી ચાલણુ,
 મોટા થવાની યુક્તિ એ મયાંદ તેણે તોડવી ૧૯
 અગ્નિ મધુન ગ્રાહવી મોઝામિયે તું યજ્ઞતી,

૧ તેડા—કીર્તી દ્રવ્યની ઉપી મટીની નાસાસો—મેખડો

૨ વિનાશપાત્ર

નવનવ તરંગે નાચતી ભમરા જ મધ્યે ધારતી;
 બાળક યુવકને વૃદ્ધસમ નિજની અવસ્થાઓ ધરે,
 ઉપકંઠ બક પંક્તિમિથે કીર્તિ ધવલતા આચરે. ૨૦
 ભાષારસીલાશબ્દથી વહવું જનોની સાથમાં,
 ઉચ્ચાશયોની મોંજથી મસ્તો બનીને મહાલવું;
 નવનવવિચારો યોજીને આનંદ લેવો નવનવો,
 અનુભવકળા આવર્તને નિજ હૃદયમાં ઉપજાવવા. ૨૧
 સરલાઈમાં બાળકસમા યુવકસમા જ પરાક્રમે,
 વૃદ્ધોસમા સ્થિરતાવડે ત્રણે અવસ્થાઓ ધરો.
 આ વિશ્વ મધ્યે ચાલીને યશ કીર્તિ ઉજળી ધારવી,
 શિક્ષણ ગ્રહો એ યુક્તિથી પ્રગતિપથે ઉન્નત થવા. ૨૨
 સ્વાર્પણ દશા દેખી અહા ! આકાશમાંહિ ચંદ્રવો,
 બાંધ્યો અહાહા !! કુદ્રતે ચાંદો પ્રકાશી ઝગમગે;
 શુભ તારકોનાં ઝૂમણાં આકાશ ચંદ્રુએ ઝગે,
 પરમાર્થતા એવી થતાં લોકોજ શોભા એ લહે. ૨૩
 નિજ જીવનના વિસ્તારમાં નવ નવ સુધારા આચરી,
 સાને શિખવતી લોકને નવ નવ સુધારા પાઠને;

આત્મોન્નતિ સુખશાન્તિના નવનવ સુધાગ આદરે,
 અનુભવ કરીને જીવનના વિસ્તારમા પગલું ભરે ૨૪
 બહુ જોગથી પાણી નવુ આવી મક્કીનને ધમકતુ,
 બહુ જોગવાળા પાણીના જોગે મક્કીનતા જાય છે,
 દુર્ગુણ દોષો જાડકી ટળતી અડા ॥ એવા બળે,
 'માલીત્ય જુનામા યત્ના નામે જ નવ પાણીબળે ૨૫
 બોલે સુધારે નહિ યતો બદલોઈ ના ફરે ટળે,
 પાણી નવુ પ્રગટાવીને વહેવાયકી સહેજે ટળે,
 બહુ મક્કીન પાણી દાઢવા બહુ નવ વહાવો પાણીને,
 વિશ્વોન્નતિદેશોન્નતિધર્મોન્નતિ સુખકારો ૨૬
 ત્યાથી નીકળતી ત્યા અરે ! હા ! અગ્નિ જેવી શોભતી,
 પથ્થાત્ ખીજા અગ્નિથી બેઠેતી જતી મોટી થતી,
 દુઃસ્વપ્નજો એ કાયદો ન્યાયા ધકી મોટું થવું,
 શુભ ધર્મ કર્મ સમાજની વૃદ્ધિતત્ત્વ દષ્ટાત એ ૨૭
 ઉજ્જર્જમાદિ શુદ્ધના યાત્રા થતી લીડ જ ધણી,
 બોલના પ્રવાહો બંધ ત્યા બાજોઈ છે સેવાલની;

જ્યાં શુષ્કતા સંકોચતા ત્યાં દુર્ગુણોની ગંદકી,
ચાતી અહો ! મોટાઇની પાછળ વિપત્તિ આવતાં. ૨૮

જેવેતા પ્રવાહો પ્રગતિના અંધજ પડે દુર્ગુણ વધે,
જેવેતા પ્રવાહો નહિ રહે ત્યાં દોષની સેવાલ છે;
સેવાલને ધારણ કરી શિક્ષા મઝાની આપતી,
મર્યાદથી રહેતા જનોમાં દોષવાણ કાય જ નથી. ૨૯

આ વિશ્વમાં કોઈ નથી દુર્ગુણ વિનાતું દેખવું,
દુર્ગુણ સદ્ગુણ કલ્પના નિજદૃષ્ટિના અનુસારથી;
આ વિશ્વની કુદ્રત અહો ! એવીજ ત્યાં આશ્ચર્ય શું ?
ખડું સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ દેખતાં નહિ ગમ પડે કુદ્રત્તણી. ૩૦

ચાચક ખની નીચી રહે ઉપર વહે છે વાદળાં,
જલદાન લેતી પૃથ્વી તે નીચી રહે છે તુજથકી;
દાતારની છે ઉચ્ચતા લેનાર નીચો થાય છે,
એ કાયદો કુદ્રત્તણો શીખવે જગત્ના લોકને. ૩૧

૧ જેવું પાણી નિર્મળું, ઠરતાં ગંદુ હોય;
સાધુ તો જેવો ભલા, ઠરતાં ગંદા બોય.

દાતારનો ઉપર હાથ.

તીર્થકરો નિજ હસ્તને બીજાસમે નીચો કરે,
 દાતારનો ઉચો ગ્હે છે હસ્ત તે સમયે અણે ।
 તેણું અણે । ઉત્તમ કહ્યુ લેણુ નીચુ થઈ અરે ।
 નૈનર્ગ કુદત્ દાયદાને દેખી ના હો શકે ૩૦
 જલને મ્હલ કરતા રહે લોહો મકલ નીચા નમી,
 જલ જલને જો દાયદો લાગે નર્દી પ્રીત્યા અણે ।
 અગાગીને તન્મયપાત્રું નીચા નમ્યાનુ ત્યા નર્દી,
 ત્યા જલવુ જુગ પરી ત્યા નમનરીતિ છે મહી ૩૧
 ગંગા મદી ને નર્ગલ નાપીધરી મ્પધાં કરે,
 મ્પદિમી ગોટી ધવા યન્નો ઉપાયો આચરે,
 મ્પધાંજને ઉઆદ ખીર ન લાગતી વધની ગ્હે,
 ઇધ્યાં વિના મ્પધાં ભની આગોલનિ વેગે વરે ૩૨
 રૂપધાં.

મ્પધાં શિખવની લેકને મ્પધાં કડી આગળ વરે,
 પાલગ પયે ક્યાં નર્દી આગળ વદી સુખગ લરે,
 મ્પધાં સુલેખની પામવા યન્નો કરે દોટી નમે,

ઉઘમથકી શ્રદ્ધાળુઓ આનંદની મોંજે રમે. ૩૫

પીધું ઘણું તવ પાણીને રાણા પ્રતાપે પ્રેમથી,
અવટંક શૂરો ટેકીલો તેથી થયો જગ ગાળ્યો;
કુંભો હમીર ને વિજલદે તવ પાણી પીને રાખીયું,
નામે અમર જગમાં થયા લેદુ લહે છે લેદને. ૩૬

અંખોડ વરસોડા વિનપુર શહેર પેથાપુર વળી,
મહુડી અનોડા રણશિંગા ઘાંટુ વગેરે ગામના;
રજપુત સિલ્લો રક્ષીયા આશ્રય મઆનો આપીને,
પાણી શૂરૂં છાતું રહે ના ખીજ શૂરાનાં ઘણાં. ૩૭

જલપૂર સમયે અશ્વદોટે દોડતી ઝેતી જતી,
એ કંઠમાં માતી નહીં બુદ્ધબુદ્ધ ઘણા પ્રકટાવતી;
ધુધવાટ કરતી જોરથી જડ ઝાંખરાં તાણી જતી,
વાયું ન કોતું માનતી પાણી જતાં ધીમી થતી. ૩૮

સામર્થ્ય વધતાં સર્વની એવી અવસ્થા આવતી,
બુદ્ધબુદ્ધમિષે એ ક્ષણિકતા સહુની વહી દર્શાવતી;
ધુધવાટ સરખા ના રહે કોના સદા દિલ જાણવું,
પાણી જતું સૌનું રહે એવું હૃદયમાં આણવું. ૩૯

ચરતી પડતી.

દહાધ ન મગ્યા કોઈના બેતા જતા આ વિશ્વમા,
 ચરતી જ ત્યા પડતી થતી પડતી જ ત્યા ચરતી થતી,
 જેવી અવગ્યા આવતી તેવીજ હવે ભોજવે,
 અભિમાન કવો ના પટે એવુ જ પોતે શીખવે. ૪૦
 હવન ધરી પર કાગો બેલી ગે છે દેશમા,
 કંતુમ નહિ ક્યાગે બને જલદાનની છૂટ જ ધરે,
 ઉપયોગ મનમાન્યો કરે જુગે ભલો સમતા વડે,
 જન લોકને ગુણ શીખવે આદર્શ હવનનાળે. ૪૧
 પન્થાર્થ કાન્ધુ હવનના ધગી પટે સદુ હવને,
 જેને ગમે તે હ્યો અને દો હવનમા જે જે ગમ્યુ,
 કાર્યવ્ય નહિ પરવુ પટે નિન્દા મકલનો ભાન છે,
 જુગ ભરા ઉપયોગમા નિજ હવન ચાહે તે તણે. ૪૨

પરસ્પરોપમાદ.

જલદાનના ઉપયોગમા નમોજ દક છે મર્વને,
 નિજ ગમ્મિન અનુમાની ઉપયોગ છે સદુને સમે,
 માડ્યો ન કાગની ધરી અટકાવ કંવા દાગો,

સરખા ગાણી સહુ જીવને દાની બની જગ જીવતી. ૪૩
 દૃષ્ટાંત એવું મન ધરે જે જે મળ્યું પરમાર્થમાં,
 કરવા જ તેનું દાન હક છે સર્વને લેવાવિષે;
 લેવું જ દેવું સર્વને નિજશક્તિના અનુસારથી,
 સહુનો સકલમાં હક્ક છે વાહો ન કાંટાની કરો. ૪૪
 જે જે મળે તે સર્વના માટે જ મનમાં માનવું,
 સાથે ન કે લેઈ જતું નિષ્કામથી દો દાનને;
 નદીના સમા જો ના થયા તો મનુજ થાતાં શું વળ્યું?
 વહેતા રહો આ વિશ્વમાં પરમાર્થજીવનકારણે. ૪૫
 મરૂભૂમિ માતાને ઘણા મુજ ધન્યવાદો જાણવા,
 જન્મભૂમિને ધન્યવાદ.

સંતાન જેનાં સ્વાર્પણે શૂરાતને રાજી રહે;
 જે દ્વાત્રકર્મી યોગીઓની ખાણ સાચી મરૂધરા,
 તે ભૂમિનાં સંતાન સાબર સમ અહો ! આશ્ચર્ય શું. ? ૪૬
 માતા સર્મા ખાળક કહ્યાં ને વડસમા ટેટા કહ્યા,
 શરી જણે છે શૂરને રજપુત જગમાં ગાજતા;
 તવ પાણીથી નિજ પાણીને રાખ્યું અહો ! નિજ આશ્રિતે

શ્રદ્ધા અને ઉત્સાહથી મેવી મદા મફળી થતી. ૪૭
 મેવાટ મરૂધગ પૃથ્વીમા તવ પામ મોટા પર્વતો,
 મોટાઈ તવ સમન્નવતા મોટા થતા તવ પાણીથી,
 લોકો જગતમા લલુપુ ગિજા અહો એવી ભડી,
 અન્તો શ્વય લપુત્ત મરે મોટાઈ તેની જગ કરે ૪૮
 પાણી અનન્તામણુ લઈ માગગ્ધનિ મળવા જતી,
 જલ મિદ તેને અગ્નિમા લોગી સકલ ખાડ કરે,
 તેથી ગિજામણુ આપની જેને અરો ! મળવા જણુ,
 સ્વાર્પણુ કરી અગ્નિ અને તાડપન્નામય થઈ જણુ ૪૯
 તન્મય થઈ મળણુ.

વર્તન સતીનું એકણુ પતિને મળી પતિમય થતી,
 નિજ પૂર્વણુ જે રૂપ તેને પાલટે પતિમય થતા,
 નિજરૂપ ઋદ્ધિ અર્પણિ પતિને મળી મનીયો ગહે,
 પતિમય માનું નતીને ધટે દુદ્ધતનલો એ કાયદો ૫૦
 ગુજ જ્યેષ્ઠ માને મેવાની વૃદ્ધિયની વધતી રહે,
 હોજી નહે પાણી અરો ! કાજ પલો પન્તી વહે,
 નિજ વૃદ્ધિના અર્પણમા હોજીજી મદુ જનમા થતી,

પશ્ચાત્ સ્થિરતા આવતાં નિર્મલપણું વધતું જતું. ૫૧
 પહેલીજ લ્યાંથી નીકળી ત્યાં સાજ કોની ના મળે,
 તોપણ ધરી ધીરજ સ્વયં આગળ વહી સ્વાશ્રય બળે;
 આગળ વહતાં ઝરણુ ઠહેળા આવીને તુજમાં લળ્યા,
 તેથી બની મોટી જગતને પાઠ સાચે શીખવે. ૫૨

સ્વાશ્રય પ્રવૃત્તિ.

આરંભમાં કોઈ કાર્યમાં સહાયી બને નહિ આવીને,
 સ્વાશ્રયબળે પ્રગતિ કરે અન્યો લળે નિજ સાથમાં;
 માટેજ પહેલા સ્વાશ્રયી બનીને પ્રવૃત્તિ સેવવી,
 સાહાય્યકો અન્યો મળે પાછળથકી જગકાયદો. ૫૩
 સ્વાશ્રય સમું કો બળ નહિ આ વિશ્વમાં લ્યાં ત્યાં જુઓ,
 સાબરમતી પેઠે વહે જે સ્વાશ્રયી થઈને રહે;
 આરંભમાં અદ્ય પ્રવાહે સ્વાશ્રયે કાર્યો કરે,
 ઉત્સાહ શ્રદ્ધા ખંતથી ને ચત્નથી મોટા બનો. ૫૪
 ઉપકંઠ ગામો પાસમાં ઠહેણાથકી ઠહેતી રહે,
 પશ્ચાત્ ઝટ પલટાઈને ઠહેણાથકી બળબળ વહે;
 સ્વાશ્રયીને સાહાય્ય.

ફરી શિખામણ આપતી નિજ આશ્રયી પાસે જલું,

સ્વાર્પણ કરી તેને પછી ળીજે પથે બહેવુ ઘટે. ૫૫
 કે હિન્દુન યાત્રાગુણે આવે જ નહાવા કાગળે,
 શ્રદ્ધાળે સ્તોત્રો સ્તવી નિર્મલ થવા ચત્નો કરે,
 બાવા અલીતો રાખને કુછી કું ગર્ભગ્વો,
 એ કર્મયોગિની દેવીની યાત્રા કરી આનંદ લે ૫૬
 પરમાર્થની યાત્રા.

પરમાર્થમા સ્વાર્પણ કરી નિજજીવનથી જે ભવતા,
 પૂતલ તે દેવીપર આ વિશ્વમાલિ લાવુવુ,
 યાત્રા થતી પરમાર્થયોગીની અહો ! જગ લાવુવુ,
 પુકાય મશદીનિનાજા રાખો જનોથી મલીતલે ૫૭
 સ્વાર્પણ કરીને ભદ્રગી જે વિશ્વનેવા આદર,
 પૂતલ તે દેવીપર આભરમતી દે મીખને
 રાખેતુ અને નમજાવ નિષ્ક્રમીપત્રું ત્યા આવતું,
 તે કર્મયોગી માય છે સ્વામયજળે દિવમજળે ૫૮
 તે કહ ઉગે પાન સીંગ્રહન મરનુ ગ્રોબનુ,
 પાનના ઉડીને પાનમા ગ્રોબા મરની આપતી,

૧ ઉચ્ચ દાસી નહ જાતી રાસધનિ થાય છે તેને મૂલ-
 રાનમાં પડે તે

કાંઠા ઉપર ઉભા રહી જોતાં મજાની લાગતી,
જેવોજ જે જન રસ ગ્રહે તેને જ તેવો આપતી. ૫૯

બગલાં ઉડીને આવતાં અન્યત્રથી તુજ પાસમાં,
જ્યાં પાણી પુષ્કલ ગહે અહો ! ત્યાં યાગ્યકો આવે ઘણા;
સંપત્તિની પાનોં ઉગે શોભા જનોને આપતી,
માનવતણી પ્રગતિમયી નદી દૃશ્ય લાગે શોભીતું. ૬૦

‘આત્માનદીનું’ સીન લાગે દૃષ્ટિ જેવું તેહવું,
જેવોજ જે નર રસ ગ્રહે તેવોજ લે તે દેખીને;
જ્યાં સ્વાર્થ પોતાનો સરે ત્યાં અન્યથી આવી જનો,
નિજસ્વાર્થ ખાંતે સાધતા સુકું થતાં ના ડો રહે. ૬૧

જો ચક્રવાટી ચક્રવાક જ રાત્રી સમયે ખોલતાં,
વિરહે નિવેશી કાંઠડે દીલનું અહો ! કંઈ ખોલતાં;
રાત્રી રૂપી વિરહે વિયોગી જોડલાં કંઈ ખોલતાં,
સુણીને પરસ્પર શબ્દને લાધા-પરાથી ડોલતાં. ૬૨

૧ આત્માનદીસંયમતોયપૂર્ણા, સત્યાવહાશીલતટાદયોર્મિ ।
તત્રાભિષેકં કુરુ પાણ્ડુપુત્ર, નવારિણાશુદ્ધચતિચાન્તરાત્મા ॥

નવનવપરિવર્તન.

આળગ્મતી શોભા ધરે નવનવ અનુમા નવ નવી,
 શુભ નવનવા પરિવર્તને લાગે નહીં અગળામણી,
 જે જે સુખે સંયોગ જેવો ઉદ્ભવે તે સીલતી,
 અભિનવ રમીલી યઈ જતી મૂલરૂપ દાયમ ગળતી ૬૩
 આળગ્મતી શિશુલુ અટી ગમય પ્રમાણે ચાલવુ,
 નવનવ અમયમા નવનવા પરિવર્તનોને ધારવા,
 નવનવ ધરે પરિવર્તનો તે રમીક સદુને લાગતા,
 મૂલરૂપ દાયમ ગળીને તે વિશ્વમાલિ જાગતા ૬૪
 પરિવર્તનો જાલવાય તેનો નાશ નહિ ક્યારે થતો,
 દુઃસ્તૂતણા સુયોગને જે અનુમરીને સીલનો,
 દે શિશુલો શુભ નવનવા આળગ્મતી ગાન ન ધરી,
 નિર્લક્ષિતમમુદિ થતી ગમણીયતા નવગમ ભરી ૬૫
 કુંગાર આદિ નવ ગમે ડંગી રમીલી શોભતી,
 જે નવગમીલા ડંગીજી લોકો જ તેને યોગતી;
 ગાળીયતા નવતા જીવનમા નવરમે પડેતી ગદે,
 નવરમે વહેતું.

અનન્દરસની આખી ત્યા જોવુ શિખવતી જન વડે. ૬૬

ગતિ પ્રતિરોધ કરતા પત્થરોનો ચૂરીને ચૂરો કરે,
પ્રતિરોધકનો નાશ.

મર્યાદાબંધક લેખકોનો ચૂરીને ચૂર્ણ જ કરે;
પ્રતિરોધકોને ચૂર્ણ સમ કરવા શિખવતી લોકને,
ગતિરોધકો ચૂર્ણ વિના પ્રગતિ ઝટિતિ નહિ થતી. ૬૭
એક્કો કરીને અનન્ત જલણિન્દુ મળી લેણાં વહે,
ખડુ ભેરની વૃદ્ધિવડે ખડુ ભારને પણ ખેંચતા;
એક્કો કર્યા વણુ વિશ્વમાં પ્રગતિ થતી નહિ કોઈની,
એક્કો.

એક્કો કર્યાંથી પ્રગતિથી વહેતા રહે જગ લોક સહુ. ૬૮
વાદળથકી વૃષ્ટિ પડે દીધું જ તેવું આપવાં,
નદી પાંસ વાયુ દોડીને આવી ઘણું આલિંગતો;
પ્રેમિકીડા.

છાજો ઉછળતી કેલિથી જલમાં કુંડાળાં ખડુ થતાં,
પ્રેમી મળે જ્યાં પ્રેમીથી ત્યાં પ્રેમકીડા એહવી. ૬૯
પ્રેમી મળે પ્રેમીથકી ત્યાં હર્ષ કંદલોલો ઉઠે,
આનંદ નહિ આવણુ ખીજે તેથી કુંડાળાં થાવતાં;
કંડો થતો વાયુ મળી મન મેળથી ઠંડક થતી,

મનમેળથી ઠંડક.

કાઠે ઉભેલા લોકને ઠંડક કરે વાયુ ભલી. ૭૦
 વાયુ મળી નદી મજમા મસ્તી કરે મન માનની,
 ઉધવાવવા યત્ને કરે છે નાવડાને ભેરથી,
 મેઘ મળે મન મેઘથી ને અન્યને ઉધણાવતો,
 નિઝ મેઘપત્તણના ઢોળુ જ આવ નિઝમા લાવતો ૭૧
 પાણી મજવન પામવા ઉઘી પાણી વહીને થતી,
 જળા મજવન પામીને ખગખગનિનાદે વહી જતી
 અમલવતી એ આનમા ઉઘ વહી હૃદયે ધર્મ,
 પાણી મજવન પામવું પ્રાપ્તિ પથે વહેવું મદ ૭૨
 પાણી મજવન પામતા નિઝવન નહિ સુક થવું,
 ઉપનૃનકાગમા બેઠા મજવન વહી જાય;
 બેઠા મજવન પાણીના પ્રવણાવવા ઉઘ થવું,
 નિઝા જાળના લોકને એ અન્યશિષ્ય આપતી. ૭૩
 કાઠે વળા ઉપર નરેનીએ રહે પથર પથર,
 નહિ નંદા એ કાઠે બેસે બેસે ના નેપટી,
 તે તીરપર જઈ મદની ઝંઝાળમાં કાઠે તણ,

કાઢે જ કાઢવ તીરપર ને સાર મધ્યે રાખતી. ૭૪

સ્વજાતિમેળ.

કુદ્રતતણો એ કાયદો નિજજાતિથી જાતિ મળે,
વેળાતિ લેગા થઈ રહે પણ તન્મયે ના તે લળે;
નિજ જાતિમાં જે ના મળે તેનેજ દૂરે કાઢવો,
જગ લોકને એ કાયદાની શીખનો દે લાડવો. ૭૫

જે ત્યાજ્ય કાઢવ મલીનતાસમ દૂર તેને કાઢવું,
નિજ કૃત્યથી શીખ દેઈને જગ લોકને જ સુધારતી;
શુભ સાર જે જે હોય તે નિજમાંહી રક્ષી રાખવું,
સમજાવતી શુભ સાનમાં આચારથી ઝટ અભિનવું. ૭૬

રંગે રૂપેરી દેહથી દીપે ઘણું જળ ઉછળે,
જ્યાં કુદ્રતી નિજ અંગની શોભા અહો ત્યાં વસ્ત્ર શું ?
શોભા સ્વભાવે અંગની સદ્ગુણવડે સંહુની થતી,
એ ખોલ સંહુને શીખવે ને ફેસનો દૂરે કરે. ૭૭

કુદ્રતી ખરી શોભા.

વસ્ત્રોવડે શોભાવવાં જે ફેસનો નવ નવ થતી,
તેથી ખરે ના કાયદો ને માન શોભા નહિ ખરી;
હૈયા વિનાના ખડુ જનો ભૂલે જ કૃત્રિમ ફેસને,

મહાશુભવટે પૂજય છે નિજ દેહ જગમા લાખુ ૭૮
 કપિયો મળ્લો યોગીઓ નિજ હવન શાદુ ગાગતા,
 બહુ મધ્ય વગ્ગો નલિ ધરે કુદત્ હવનથી મ્હાલતા,
 કુદત્ હવનને કુદત્ નિજ અગ ગોલા માગ્યો,
 કિમન ન આટબત્તાની મુખ પન્ધમા વહેતા ગ્હે ૭૯
 તાપથી કિમન.

ઉપનું વેગાએ ધણી અગે બને છે પાનગી,
 બહુ તાપ વિપત્તિ મગે બેલી તથ તોયે ગ્હે,
 બહુતાપયોગે તાગરી કિમન ધણી જગમા ધતી,
 નાગે ધણુ દોગર ધતા કિમન વધે છે લખગુણી ૮૦
 મુખ પછી મુખ.

બહુ તાપની પાછળ અગે વૃદ્ધિ મળ્લી પમની,
 બહુ તાપ તાગી પદગન દાયાની જે વૃદ્ધિ ધણી,
 બહુ તાપ પાછળ આન્તિ છે મુખ વૃદ્ધિની લેલી મની,
 નિજ ધેપ નાગે તાપ છે નહુ દોગને મન લાગું ૮૧
 વિપત્તિ મમ્હ તાપગી જે જે તપે તે મુખ હલે,
 દુષ્ટ પાછા ગતુ મુખ નહીં કહેલી મહન્ને જે જે

બહુ તાપના ગર્ભે રહ્યું છે જલ ઘણું શાન્તિ તાણું,
 માટે જ જે જે થાય તે સુખ હિત જગમાં માનવું. ૮૨
 સાબરમતીને પૂચ્છતા લોકો હૃદયના ભાવથી,
 કોઈ વર્ષમાં મહારેલને લાવી જનોને પીડતી;
 પ્રશ્ન પૂજીઓ મૃત્યુ લહે ગામો તણાતાં તીરનાં,
 સાબરમતીપ્રતિ લોકોની પૂચ્છા.

પાણી અનન્તા મણુ અરે જેચી જતી ઝટ અધિમાં. ૮૩
 તું દેવી સમ થઈને અરે કેમ રેલ મોટી લાવતી,
 નારાજ લોકો બહુ થતાં તહારી અરે એ ચાલથી;
 મહારેલથી તુજ પર થયેલો ભાવ બહુ ઓછો થતો,
 હૃદ-ખંડાર થાતાં પૂજ્યતા ઘટતી અહો મોટાતણી. ૮૪
 કારણ કહી તેનું ખરું સંશય વિદારો પ્રેમથી,
 આશય ખરા સમજ્યા વિના સંશય ઉઠે છે સર્વને;
 સાબરમતી પ્રેમે કહે ભાવે સકલ શ્રોતા સુણો,
 વહેવાય કુદરત કાયદે ત્યાં દોષ નહિ છે કોઈનો. ૮૫
 સાબરમતીનો ઉત્તર.

મહાવૃષ્ટિ જલથી ખેતરો બગડે અહો બહુ દેશમાં,
 તે પાણીને ભેગું કરી વહેતી રહું મહારેલથી;

હક પાઠ જલને અગ્નિમાલિ નાખી જગ સેવા કરૂં,
 બહુ લાભ અસ્થજ હાનિને કરતી રહી જગ મચરૂં ૮૬
 મમન્યા વિના જગલોકનો ભાવ જ પટે છે લાણુરૂં,
 ત્યા દોષ કેને આપવો એ લક્ષ્યમાલિ આણુરૂં,
 મગખી સદ્ય રહેતી નથી કે વસ્તુપર જન પ્રીતપ્રી,
 સ્વાર્થે જ ભાવાભાવ છે બદલાય મનની દરપના ૮૭
 પાત્રી અનન્તા મણુ અરે હું અગ્નિમા લેઈ જતી,
 ભરતી ભયોમા ફરજની લોકો ન લ્યાટે ખપ કરે,
 મોટા તાપ્તવો નહેદોમા પાત્રી પડયુ એ મદાટે,
 મદાટેલ ત્યાટે નહિ યતી એ મમજુ બહુ રહેલ છે ૮૮
 બહુ પાક દોષોમા યતો દુષ્કાળ પીછા અટ રહે,
 નહેદો તાપ્તવો ખોરીને જલ મ મહે મમજુ જનો,
 સમજે નહીં તે લોકો છે દોષ મોટો લાણુરૂં,
 નિજ દોષ દેખે નહિ જનો પન દોષ દારૂ બુવતી ૮૯
 આનો તણના રેજના ત્યા બુવ કાલ લોકની,
 જે અનગનેતી વાપરે તે નહિ તણુતલ દેલમા,
 અ. વિશ્વમા છેવી નથી પ્રતિ જ્યા દોષો નથી,
 બહુ લાભ અસ્થજ હાનિને પ્રતિ મદુમા રાષ્ટ્ર છે. ૯૦

સાબરમતીના બોલ એવા સાંભળી ખુશી થયા,
ભૂલો નિહાળી આત્મની લોકો નિરૂત્તર થઈ રહ્યા;
કુદ્રતતણે એ કાયદો જે થાય છે તે શુભ ભણી,
સન્તો ન દેખે દોષને કુદ્રતતણા જ્ઞાની બની. ૯૧

ઉપશ્રુતિમાં વીશ વર્ષ પૂર્વે કેડ સમ વહેતી હતી,
દીંચણ સમી અધુના વહે કલિકાલમહિમાયોગથી;
ઝાડી ઘટે વૃષ્ટિ ઘટે કુદ્રત અકલ ઘટના ખરે,
નહિ એક સરખું કો રહે બદલાય સહુ કુદ્રત બળે. ૯૨
નદી ઉપરે ભાનુ ફરી સમન્વતો ફરતાપણું,
અવસ્થા ફરે છે.

ત્રણે અવસ્થા થાય છે એક દિવસમાં મહારી અહો;
મોટાતણી એવી ગતિ ત્યાં અન્યનો શો આશરો,
સાબરમતી તહારી તથા ત્રણે અવસ્થા થાય છે. ૯૩
ત્રણે અવસ્થા સર્વની ત્યાં વાત શી ? છે ગર્વની,
મમતા અહંતા ત્યાગીને નૈસર્ગ જીવન ગાળવું;
સાબરમતીને દેખીને શુભ સાર મનમાં આણવો,
પરમાર્થજીવનપ્રગતિમાં આનંદ અદ્વય માણવો. ૯૪
નીચા નમીને આલવું બહુ શક્તિમન્તોને ખરે,

પાછળ થકી ઉઘા થયું અવગર મળે કળાયુક્તિએ,
મોડા આગળ અક્કડ ન રહેવું.

અક્કડ રટીને નાશ પોતાનો કદિ કચ્ચો નહીં,
ત્યાં અધિક શક્તિ હોય ત્યાં નીચા નમી પ્રનતિ કરે. ૬૫
વપોઝનુમા દાત્રીમા તમગ મઝનુ ગાય છે,
એતો ગવેયા તાલસ ઉપકંઠમા મોઢાય છે,
દાનીયા ગરિયા.

કંઠે અને લેં લેં અવાજે ગીત ગાતા દેડકા,
ઉપજીવકો ને યાચકો ગાયન કરે છે દાનીના. ૬૬
નવ રેલ ગવારી આવતા હવુ વૃમ નીના થઈ જતા,
નીચા નમી ઉઘા થતા એ રેલના ઉતપાં પછી,
અક્કડ રટી ના નમે તેને ઉમેટે મૂકી,
એવી મને શિક્ષણ જાતુ જનહાકને મન લજ્જુ. ૬૭
જલપાન આદિ ઈંછીને આવે જ હોકો પાનના,
પશુ પછી પાને આવતા જલપાન ક વ મ લે,
તે ને પ્રદેશે વળી રટી ત્યાં અર્ધી પાને જીવના,
જેને જ જેની ખપ અરો તે આવતો તે પાનમા ૬૮

સજીવન પતિ મળીને અમર થાતી પતિવૃત્ત જાળવી. ૧૦૬
સતી.

સાગર સમી સતીઓ જગત્માં ધર્મની શોભા ધરે,
અવટંક શૂરી ટેકીલી ઇર્ષ્યા ન મનમાં આચરે;
સાગરમતી નિજ પોણીથી શૂરા જનો પ્રગટાવતી,
સતીઓ તથા નિજ સત્વથી પ્રગટાવતી વૌર બાળકો. ૧૦૭
વક્રવહન.

વાંકી વહીને કારણે જગ વક્રતાને શીખવે,
કલિકાલમાંહિ વક્રતા ધાર્યા વિના જીવાય નહિ;
વૃક્ષો સરલા છેદાય છે વાંકાં ન છેદાતાં અહો,
વંચાય છે સરલા જનો વાંકા જનો જીતી જતા. ૧૦૮
અતિશય થવું વાંકા નહિ અતિશય થવું સિદ્ધા નહીં,
જ્યાં જ્યાં ગતિ જેવી ઘટે તેવીજ ત્યાં તો રાખવી;
હૃદ ખડાર સરલાઈ ધરે હાર્યાજ હિંદુઓ ધણું,
જગમાં જીવ્યાની આશ તો શિક્ષા ધરો એ યુક્તિથી. ૧૦૯
માર્ગ કરીને વહેવું.

ખડુ પથરોમાં માર્ગ કરતી વિશ્વને એ શિખવતી,

કઠીનાઈમાલી માર્ગ કરીને ચાલવું સતુંને ઘટે,
 દુર્ભેદ અગ્નિયો લેદીને ત્યા માર્ગ કવો આર્યથી,
 પાછા હકી જાવું નહિ કલિકાલમા નિરપયથી ૧૧૦
 જીવનપદને વિસ્તારવો.

નિજ પદને વિચારવા ઉપક્રમ મેળો તોડી,
 આપા બનાવી દેનગ જલ વૃદ્ધિ દ્વારો લેડી,
 જગને શિખવતી આનમા મોટા થતા લે લે જનો,
 તે અન્યના ભોગોવટે મોટા એ મુખિયી બનો ૧૧૧
 દીનજી ગુમા જલમા ગમી દેના જ ડુબકી બાળકો,
 તાડ જનો ઉદ્ધામુના ડુબકીનરો દે કાળકે,
 ખાણી ભંડે છે મુવનીએ આનાદિ મુરૂયો અચર,
 રંગેજ કાઠે વચને હીપાએ ભટ્ટીએ કહે ૧૧૨
 જલનો ઉપયોગ.

જલપત્રનાથી પણ પદે જલ જલ અમરણદના,
 ઇન્દ્ર પ્રમાણે વાપરે દોકો રહે આનંદમાં,
 તપે તપેતા મારેકા માળે જને. ખાન્ય દંષ્ટ,
 અન્દે દંષ્ટ તારી ભલી તેને ન પડેવે સ્વે ૧૧૩

જેને ઘટે જે રીતથી ઉપયોગ ત્હારો બહુ કરે,
 ઉપયોગ જેનો બહુ થતો તેનીજ કીંમત છે ખરે;
 ઉપયોગી થઈને વિશ્વમાં જે સર્વ જનને ખેંચતા,
 બહાલા અને તે સર્વના દૃષ્ટાંત એવાં બહુ છતાં. ૧૧૪
માતાની ઉપમા.

આ વિશ્વમાંહિ જલ વિના જીવાય કોને નહિ અરે,
 એ જલજીવન ધારી અને છે જીવન દાતા તું ખરે;
 સાબરમતી માતા કહે દુનિયા અહો તેથી ત્હને,
 માતા સમા બનવું ઘટે શિક્ષા જ આપે છે મ્હને. ૧૧૫
 માતા સમા તીર્થંકરો ને યોગીઓ સન્તો લલા,
 જીવાડતા જગ જીવને આનંદજીવનમયકલા;
 પૂજાય પહેલી વ્યંજનોમાં સ્વર્ સમી માતા ખરે,
 સાબરમતી શિખ દે લલી મરીને જીવાડે સુખ ધરી. ૧૧૬
વધામણાં.

વર્ષા સમે વર્ષાદ સારો આવતાં જ વધામણાં,
 દોડો કરે છે ઠાઠથી ત્હારાં મનોહર લામણાં;
 ઉપકાર કારકે દોકની પૂજા જગતમાં થાય છે,
 ઉપકારનો લવ લેશ પાંચુ ખાલી ન ક્યારે જાય છે. ૧૧૭

દાતાર થઈ નિજ જીવનને અર્પણ કરે એ કારણે,
દાતાર વાદળ તુજ ઉપર ભમતા ભમે જઈ વાગે,
આપણું પાણું મળે છે.

વૃદ્ધિ કરે મન માનની એ વાદળાઓ ભાવથી,
આપ્યું મળે પાણું સકલ રૂપાન્તરે શુભ દાવથી ૧૧૮
એ અભાવદનાથી જનોને શિશુઓ આપ્યા મળે,
સ્વાર્પણ ક્યાંની પાછળે દાતાર ભમતા પગ પળે,
ઉપમરો પગપદે આ વિશ્વમાદિ પગવડે,
કુદત્તળો એ કાયદો દાતાને દાની મળે ૧૧૯
તવ ઉપર પૂછો બાપીને લોકો કરે છે નિજ અનિ,
ગાદી જતી ગાદી જતા મુનિશી વગમા આવતી,
આ વિશ્વનો છે કાયદો જનાય નહુ મુદ્દિ બળે,
મત્રો અને મત્રો મદી પણ તત્ત્વ બળ છે શ્રદ્ધ કરે ૧૨૦
તત્ત્વ બળ.

મત્રો મપે મત્રો વપે મત્રો મદી તત્રો વપે,
જેનીજ જ્યા ઉપયોગિયા તે જ્યા વપે છે શુભ મપે.
મત્રો અને મત્રોવડે તત્રોવડે શ્રદ્ધ વશ થતા,

અશક્ય નહિ આ વિશ્વમાં કોઈ જ આત્મિક બળ છતાં. ૧૨૧
 તવ પ્રાણથી ઉપકંઠમાં ઉગી વનસ્પતિયો ઘણી,
 તેના ગુણો બહુલા અહો તેથી જ છે સોહામણી;
 તવ દેવ શિખી પ્રાણ દે તે પણ અહો પર કારણે,
 વારણાં.

તેથી કરેડો વાર લોકો જાય છે તુજ વારણે. ૧૨૨
 ઉપકંઠમાંહિ લીંબડા ને પીંપળા આંખા ઘણા,
 શોભી રહ્યાં વૃક્ષો લલાં જેમાંહિ છે ના કંઈ મણા;
 ડાળાં હલાવી પાંદડાં સત્કાર દે આવેલને,
 સાબર ગુણોથી ડાલીને ખેલે જ રૂડા ખેલને. ૧૨૩
 સંગતિ.

પરમાર્થીની સંગત કરે પરમાર્થતા દિલ આવતી,
 સંગત કર્યાથી સ્વાર્થીની મન સ્વાર્થવૃત્તિ છાવતી;
 બળવાન વાતા વરણની અસરોજ અન્યો પર થતી,
 માટેજ સત્સંગત કરે જેથી લહો સુખ સંપતિ. ૧૨૪
 આશ્રયીઓવડે થતી શોભા કીર્તિ.
 તવ તેંડમાં બાકાં ઘણાં તેમાં રહે પંખી ઘણાં,

વિચિત્ર પિરહા ગગની લાગે જ મન ગળીયામણા,
તવ તેડ રૂઠા પગીયોના આશરે ગોળી ગદી,
ગાવે પ્રભાને ગીતકા મધુગ હૃદય 'વેદો મદી ૧૨૫
ગોળા સદા આધયતણી છે આશ્રયીથી ભાતુવી,
આગીવોદી ગીનડે આશ્રય ભલાઈ નવ નવી,
જે આમયોને આપના તે દીર્ઘિ યશથી આપતા,
ગોળા મગની પામતા દુનિયાવિષે ગદેના છતા ૧૨૬
તવ તેડ ઉપર વસિયો ગોળી ગદી પુષ્પોવડે,
ગુણનંધ પ્રગ્ન ગાનિયો ગોળા ન ભેવી ક્યા જડે,
દૃષ્ટિ દીર્ઘિથી ઘની યથા તેથી અદ્ય તું ગોળની,
ગુણ દીર્ઘિ C-વગ પગીયથી વિશ્વ જનને યોગતી ૧૨૭
ગંગતિનું પગિયામ.

પગિયાન તવ પદાદી લાગે ગંગા મળે તેવું જની,
તેથી શિખનની લાગે પગિયામના આદ્યમગી,
પગિયામ પામે ચર્ચના તે વિશ્વમા હુબ્યા કે,
પગિયાન ગાનિયો ગોળીને ગાનથી જન જન દે ૧૨૮

૧ આ દેવપિયેના સોના જેવા જનનમય રૂપ ૧૧૦૮

રણસિંહપૂરા પાસમાં તવ તેંડમાં ઉજવલ ૧૫૫,
 અધુના નીકળતી યંત્રથી રત્નોઘ ધરનારી વડી;
 શિક્ષા જનોને આપતી ઉજવલપણું કાર્યો કરી,
 ધરતા રહો નિજ ચિત્તમાં નિર્લેપતા વેગે વરી. ૧૨૯
 ક્રીધા વિના શોધો ઘણી દેખાય નહિ જે જે રહું,
 જે શોધતો તે પામતા એવું જ શાસ્ત્રમાં કહું;
 વિજ્ઞાનીઓ સાબરમતી તટ શોધ ખોળે ખડું લહે,
 ભાવી અનન્તો કાળ છે શોધો થશે જ્ઞાની કહે. ૧૩૦

નમ્રતાથી ઉચ્ચતા.

દ્વિનરાજ રાત્રિરાજ ને વનરાજ પાસે આવતા,
 પાણી જ પીવાને કારણે નીચું જ શીર્ષ નમાવતા;
 તેથી શિખામણ એ મળે છે નમ્રતા સહુને ઘટે,
 નીચું નમ્યાથી ૨ જીવકની આપત્તિયો સર્વે મટે. ૧૩૧
 જે જે જીવાડે સ્વાત્મને તેને નમીને ચાલવું,
 આ વિશ્વનો એ કાયદો સંરક્ષી જીવન ગાળવું;
 જે નમ્રતાથી ચાલતા તે આત્મજીવન પામતા,

સુખમાજ ગાળે હુંદગીને અર્ધ દુષ્ટો વામના ૧૩૦
 તે તાડ ઉચુ બહુ વધુ પલુ નમ્રતા તે ના ધરે,
 તેથી ન ચોભે તે જય બહુવાવધી વેગે પટે,
 ને નમતા આખા ધરે નીચા નમે કેડી ફળે,
 ઉચા ધરે છે નમતા અકચરમાં નીચા 'ગાળે ૧૩૩
 મહુડી પદ્મપદ પામમા અગળા અદા અરજ વહે,
 અરજ વદી મુ' મુ' કહે એ મર્મ તે જાની લટે
 ફટતળા પ્રાદેશને અગ્રવે ગણ યના,
 એ અગ્ર અગ્ર અવ મુગી નમ્રપણે ત્યાં પે જતા ૧૩૪
 આગપ્રદેશોમા વહે આનંદ અગળા હવના,
 આગર શિખવની લોકને દેખે દુદયમા દીપના
 ને અનન્ન હવનહવને જોના અનન્નમા મજે,
 અનંદાન પોતે બની અનંદપનમા તે બળે ૧૩૫
 આધર્મીઓનું ઉપન હવન.

એમજ પદ્મપદ પામનાં ઉને મજાનું કેવળ,
 પ્રમદવતા મુલજાને ઉચાઈમા 'કરિ નેવધ;

બહુ કેવડાની ઝાડીમાં હિંસક પશુઓ સુધં રહે,
 ઠંડક મળે ત્યાં સિંહ સરખા આવીને શાન્તિ લહે. ૧૩૬
 તાપે તપેલા લોકને વિશ્રામ ઠંડક આપવી,
 આદર્શ બનીને શીખવે શાન્તિ મઝાની થાપવી;
 સખળાં અને નખળાં જનો કૂરો લહે જ્યાં આશરો,
 પરમાર્થમાં વ્યાપક બની આશ્રય બને છે તે ખરો. ૧૩૭
 દ્વારો સજીવન જ્યાં ઘણાં ત્યાં આત્મશક્તિ કેવડા,
 ઉગી થતા મોટા સુગંધે વ્યાપતા શુભ પરવડા,
 ઝર ઝર વહે પાણી સજીવન ત્યાં અહો તે થાય છે,
 સજીવન ઝરણુ પ્રગટાવતાં લીલા ઘણી પ્રગટાય છે. ૧૩૮
 ઉષ્ણર્તુમાં ત્રીહિ ધાન્યનાં ક્ષેત્રો મઝાનાં શોભતાં,
 નીચાં નમી ત્રીહિ લોળીયાં શુભ નમ્રતાથી ઓપતાં;
 સાખરમતીમાં પાકીને શુભશાલી ભાવે ડોલતી,
 મંગલમયી જગમાં લલી હું ભાવ એ દિલ જોલતી. ૧૩૯
 ખેતી થતી બહુ ધાન્યની ઉષ્ણર્તુમાંહિ બાણુવું,
 આધાર તેથી સર્વનો દુષ્કાલમાં મન આણુવું;
 પાકે મનોહર ચીલડાં ટેટી બટાટા પેખશો,

ખટુ જાતના ગ્રાહો થતા દરિયાવ દિલથી દેખશે. ૧૪૦
 નવનવપત્ને ઉપયોગી થે મંત્રોપતી સદુ જાતને,
 નવનવ શિષ્યામણુ આપની જનમા વચેલી જ્ઞાતિને,
 આધાર સદુનો જે જાને ઉપયોગી થે તે જય લહે,
 સદુને જીવટે નવનવે જીવને મહાયશ તે વહે ૧૪૧
 કૌમળતા અને ધીરતા.

આખજીવકી કામવ ધારી પત્યગ્રાહી ઠાઠી ધારી,
 ધન પત્યધેને ભેરતી મગ્ધાધારી ચોલામજી,
 ગીનજ મવાયે શોભની નીચી મવાયે ચાલતી,
 જાનીને જનતમા ચોગિની લગીને મપુરું મહાલની ૧૪૨
 શિષ્યાવાદની જન જાતને મનમા ધણું કામજ મણું,
 મેરુ સુમા કામ જાની દુઝા મટીને ચોખણું
 જગજીવ મીઠા દારયથી આનંદજીવને જીવણું,
 ગીનજ મવાયે શોભાને નિજ જીવન મેરુ નવન. ૧૪૩
 મેરામંત્રની મહત્તા.

સ્ત્રી એવા નિશ્ચયિન કહે અન્ય બીજું ન જિલે,
 સ્વાદી ભેરી જન નહિ મને હાથ આપે ન લેલે,

સૌની સેવા નિશ્ચિન કરી સાબરે આંક વાળ્યો,
 આ હા તહાડું જીવન સફળું વેગ રૂહેવે ન ખાળ્યો. ૧૪૪
 બહાલી સૌના હૃદય ઘટમાં પ્રેમની પૂર્ણ દેવી,
 સંતોએ તો મન વચવડે પ્રેમથી પૂર્ણ સેવી;
 વેદો તહારા અવનીતલમાં વ્યક્ત શબ્દો ઉઠેલા,
 નાદબ્રહ્મે રવરવ વિષે રાગ લાવે રટેલા. ૧૪૫

સેવા સેવા વણ નહિ કશા વિશ્વમાં અન્ય સેવા,
 સેવા દેવા અનુભવ ખરો જીવને મિષ્ટ સેવા;
 સેવામાંહી જીવન સઘળું ગાળવું ધર્મ સાચો,
 સેવા કીધા વણ જગ અહો અન્ય છે ધર્મ કાચો. ૧૪૬
 ઉઠો સર્વે અવનીતલમાં મંત્ર સેવા જગાવો,
 સારી સેવા અખિલ જગની-જન્મનો દ્યોજ લેવાવો,
 સેવા રૂપી જીવન વહવું સાબરે એ શિખાવ્યું,
 આદર્શીં થૈ મુજ ઘટ વિષે સત્ય એ તત્ત્વ લાવ્યું. ૧૪૭
 બાકી જીવ્યું વ્યર્તાત કરવું વિશ્વસેવા કરીને,
 એવું નક્કી નિજ દિલ ધર્યું પ્રેમલાવે ભરીને;
 જીવ્યું થાતું સફળ જગમાં વિશ્વસેવા કર્યાથી,

હજી યાત્રું મકાન લગમા અર્ધ પાપો હયાથી ૧૪૮
 દેવો લેવા મનુજ કન્વા પાઠ મેવા ચિખાવી,
 આદર્શો વે મલીતતવિયે પ્રેમ પાઠો ભજાવી,
 મીડી મેવા પ્રભુપદનાડી પ્રેમ કયાડી મજાની,
 સર્વે પાપો દગ્ગુ કગ્ની પૂર્વ પ્રેમેજ મજાની ૧૪૯
 કુદત્ત ખેટો અનુભવ ઘણા અપતા જ્ઞાનિયોને,
 કુદત્ત દુઃખો લગ મદ રહેતાન હે તાનીઓને,
 જે જે કુદત્ત ગન દિવ લહે સેવનામા ગદે તે,
 મેવા કુદત્ત ચિખવતી યાત્રું જ્ઞાનયોગે વહે જે ૧૫૦
 જ્ઞાનીઓને અનુભવ ઘણો આવતો સેવયોગે,
 દુઃખો મપાયા અનુભવ કિયે મેવના ધર્મ ભોગે,
 શીખ્યુ જ્ઞાન અનુભવ કરી કુદત્તી દુઃખ દેખી,
 યાચ્છી બીજા અનુભવ ઘણું કુદત્તી દુઃખ પેખી ૧૫૧

પરિનાય ૨૪૧.

નિર્ધાર્યું નું જીવન મનની નિયમે સે શિખાવે,
 નિર્ધાર્યું જે જીવન મનની નિર્ધાર્યું પૂરુંભરે
 મધ્યમે જે નરે મનુજે નાન તે જીવનમદે,

દેખો વૃક્ષો પરહિત લાણી જીવતાં શીર્ષ સાટે. ૧૫૨
 વાતો વાયુ પરહિત લાણી ચંદ્ર ભાનુ પ્રકાશે,
 લેવું દેવું પરહિત લાણી સર્વ માટે સમાસે;
 પોતાનું સૌ જગહિતલાણી વર્તને જે ધરે છે,
 તેનું જીવ્યું સફળ જગમાં વિશ્વ તેને સ્મરે છે. ૧૫૩
 સૌથી મોટો અવર્ણીતલમાં ધર્મ એ ચિત્ત ધારે,
 વિશ્વાર્થે સૌ જીવન ધરવું નિઃસ્પૃહી થૈ વિચારે;
 ઇચ્છાઓ જે અશુભ જગમાં સ્વાર્થમાટે વહે છે,
 જીવ્યો ના એ જીવન ધરતાં પાપ દોષો લહે છે. ૧૫૪
 નિષ્કામી થૈ પરહિત લાણી જીવવું આત્મભોગે,
 મૌની થૈને જગહિત લાણી જીવવું ધર્મ યોગે;
 જાણી એવું હૃદયઘટમાં જીવવું વિશ્વ માટે,
 આલેખીને હૃદયપટમાં જીવવું ધર્મ વાટે. ૧૫૫

કુદ્રતીસાથી.

ઉન્હાળામાં રજ ખડું ઉડે વાયુ વંટોળીયાથી,
 વિપત્તિમાં નહિ દુર જતો કુદ્રતી જેહ સાથી;
 ધૂળો જેવી અધર ઉડતી ઉચ્ચ કેવી મઝાની,

મોટાઓના મહચર ધને ઉચ્ચ ના વાન ધાની. ૧૫૬
 ત્હારી શોભા અનુપમ અહો કુદ્દતી ખૂબ લાગે,
 ઈશ્યો પાગી હજી મુન્નદી નિત્ય આકાશ લાગે,
 લીલા લીલા અનુપમ અહા બેટકા ખૂબ ગ્રોણે,
 પંખીઓને મનુજ ગજને ખૂબ વિદ્યામ થોબે ૧૫૭
 સ્વતંત્રતા.

સ્વાતચ્ચે તું પ્રનિદિત વહે દેરવી બેઠે જુ પામા,
 પેગી મધ્યે નયન નિગ્ધે લાગતા બેઠે જુ ખામા,
 શિશુ દેતી મનુજ ગજને ખૂબ સ્વાતચ્ચ ધારે,
 સ્વાતચ્ચે જે જગ નહિ એ ધાય તેનેજ ગણે ૧૫૮
 મેપની સ્વારી—વર્ગાકાલગીન.

હાડા મેધો જુજ પર ચડી મહનદી ખૂબ ગાને,
 ચેગે વિધુત્ ચમક ચમકી ગેશનીથી લિગને,
 ગર્ભ વર્ગે પડપડ એ ચાલકો ખૂબ દોડે,
 શોભા ત્હારી અનુપમ અહા હોઈ અચે ન દોડે ૧૫૯
 હજી ગર્ભ ચમક ચમકી મેપ તે ધાય પિણે,
 શિશુ પીતિધિષ નલ એ મેપને નેલ સ્વેચે,

મેઘો રાજા શુભ જગ ખરો દાનીમાં શ્રેષ્ઠ દાની,
 સ્વારી તેની સુલિખ કરતી તેથી શોભે મઝાની. ૧૬૦
 તેના દાને અતિશય જલે સાબરે પૂર આવે,
 માતા પૃથ્વી જનક સખજો મેઘથી શોભ પાવે;
 દાતા માતા જનક જનની યોગથી બાળકોની,
 થાતી પુષ્ટિ અગણિત ખરી કીર્તિ ત્યાં પિતૃઓની. ૧૬૧
 વર્ષાકાલે નયન નિરખ્યું કુદ્રતી સીન તહાડું,
 લેવા જેવું બહુ બહુ મળ્યું ચિત્ત લાગ્યુંજ ખ્યાડું;
 જોગી ભોગી નર ગુણ લહે દૃશ્ય તહારાં નિહાળી,
 જેના યોગે પ્રગટી જગમાં સ્વારી તેનીજ ભાળી. ૧૬૨
 શૌર્ય.

પરમાર્થ કારણ નીકળી પાછી ફરે ના તે કદિ,
 સંગ્રામમાં શૂરો યથા તેવી અહો સાબર નદી;
 શૂરી મઝાની યોગિની બનીનેજ આગળ સંચરે,
 કર્તવ્યથી શિક્ષા દિયે સન્તો જ શૂરા તે વહે. ૧૬૩
 કર્તવ્યના સંગ્રામમાં શૂરા બની આગળ વહે,
 પાછા ભરો ના પગ કદિ મરણાન્ત દુઃખોને સહો;

કાચઃ જનો પાછા ફરી જનની કુખોને લગવતા,
 એ લગવતા મહદા સમા જનીને જનોને પગવતા ૧૬૪
 જે જે પ્રતિજ્ઞાઓ કરી શૂન્ય જનો જગમા વહે,
 પાછા ફરે ના તે ઘણી દુખો પછી મુખડા લહે,
 પશ્ચિમમા જાનુ ઉગે તો પશુ ફરે ના કાર્યથી,
 મરણ ન મનમાર્ગિ ગણે ઉભો યથા રણ મહાગથી ૧૬૫
 કર્નવ્યમાં નિજ જીવનને વહેતા ગદી ગ્રાગણ થયે,
 યના શિવાજી મમ જની જોઈયુ ન પાણુ તે ગણે,
 ગાળર પડે તે જીવતા જનના ગરીને ગમમગે,
 દીપ્તિ પ્રતિજ્ઞા તે વહે અભિમાન અગે ગમગે ૧૬૬
 મુજ સ્વભાવનો અત્યાન.

ઉષ્ણર્તુમા ગિ તાપથી પૃથ્વી તાપી ઉત્તી થતી,
 પૃથ્વી ઉપર ચળતા પગે જાડતા દર જોડી ધણ જતી,
 જાડુ તાપ વરે તપ ઉપર તે પશુ જરે દી ગરે,
 ધર્મ ન લખણ વિદ્યુતિ ગિગ્ગ જનોને જો કરે ૧૬૭
 ભરદે ન મી સ્વસ્થાવને ગમે ૧૬૮ પામતા,
 નમ ૧ જનો જરે, સ્વભાવે મંડને શુભ વ.મતા,

સંયોગ પામે કોટી પણ જે વિકૃતિને ના ધરે,
 તેની મહત્તા વિશ્વમાં થાતી ખરેખર જયવરે. ૧૬૮
 આકાશ બદલે ગુણ નહીં વાયુ ન બદલે ગુણ સહી,
 અગ્નિ ન બદલે ગુણ સહી દૃષ્ટાંત દેખો ગુણ વહી;
 પરસંગતે ગુણ ના ત્યજે સંકટ સહી કોટી ગમે,
 તે સંત જગમાં જાણવો સહુ પ્રાણીઓના મન રમે. ૧૬૯
 જે સ્વાત્મ ગુણ બદલે નહીં વ્યવહારને નિશ્ચયથી,
 તે જીવી વિશ્વ જીવાડતો સ્વાત્માશ્રયી જાણો વધી;
 મૂળ પ્રકૃતિને જે ત્યજે તે વિકૃતિ પામી મરે,
 પિપ્પિલિકા પાંખો ધરે મૂળ રૂપ જીવનને હરે. ૧૭૦
 થાતાં જ સન્નિપાત માનવ દેહનો નાશજ ખરે,
 જ્યાં વિકૃતિ મૃતિ ત્યાં સહી સમજી મહન્તો ગુણ વરે;
 કે વિકૃતિને પામી પણ નિજ પ્રકૃતિ ગુણમાં રહે,
 વખણાય ભાતુ શશીપરે કીર્તિ પ્રતિષ્ઠા તે લહે. ૧૭૧
 શોભા જ સૌની નિજ ગુણે આ વિશ્વમાંહિ યશ ખરે,
 શિક્ષા ધરી નિજ ચિત્તમાં સ્વાત્મત્વ રક્ષણતા વરે;

બેસ્યા વિના નિજ પ્રકૃતિની ગહેલીથી કાયો કહે,
ત્યાગો ન મૂળ સ્વભાવને ગુણ કર્મતાથી મંચરે ૧૭૨
તાપે તપ્ત પ્રાણીને મંત્રાય રવો.

તાપે તપેલા લોકને ઉજ્જૃંભા ઠંડા જણે,
નનોપતી પુષ્ટિ કરે નિજ કુટલી જીવન બળે,
ગુણ ગ્રિહણે ગાળા મમી શિશુ મગનું આપતી.
કર્મજ્ય નિજ કરીને ખરે ગુણીના દુષ્ટમા બ્યાપતી ૧૭૩
આધિ ઉપાધિ બ્યાધિના તાપે તપ્યા જનવર્ગને,
મંત્રાણીને દંડ કંઠે વહેશે નહીં મન ગર્વને,
તાપે તપ્યાને આશને આપે અગ્રે તે પત્ય ઝિ,
આ વિશ્વમાં જીવ્ય મદ્ય તેનું અગ્રે દુતપુષ્પ છે ૧૭૪
નદીના બગલાંને ઉપાસમ્ભ-(ટકીલા બનો.)
ન્યાંવદા બનવા વગેરે પખીલને બોધતી,
સને સને અદિયા અજ કલ્પો ન બીજે કોપની,
દાન્યની દાન્યગ્યાની પ્રણને પેપે તને,
અદિ, મી ઉડી બીજે જ્ઞા નદિ અગર રહેશે ક્યને. ૧૭૫
શું ? બુદ્ધિ અદિયા રી અન્યર ઉડી કલ્પના,

જાતાં ન આવે શર્મ કંઈ અન્યત્ર પણ ના ફાવતાં;
 નગુરાં, નગુણાં લોક જેવાં કયાં ફરે કયાં આંધડો,
 ઠામે ઠરીને ના રહો લેતાં ન સારાનો ધડો. ૧૭૬
 જૂઠાં ન રહેતાં મુજ થકી તેને ચરીને જીવતાં,
 હોયે અરે અન્યત્ર જઈ શું શું અરેરે રીવતાં;
 ઢોરાં હરાયાં સમ ખની ઉડતાં ફરે શોભા નહીં,
 એ ધન્ય મારાં માછલાં જીવે ન મારાવાણ સહી. ૧૭૭
 પાસે રહો મૈની ખની પણ ટેક શ્રદ્ધા ના વરી,
 ખગલા લગતની ઉપમા તેથીજ આપે જગ ખરી;
 સ્વાર્થી જીવનને ધારતાં પરમાર્થતા ના સાંપડે,
 શ્રદ્ધાવિના પાસે રહે અવગુણ ઘણા નજરે ચડે. ૧૭૮
 ચાચક ખનીને જીવતાં સેવક ખની જીવો નહીં,
 તેથી ન શોભો વિશ્વમાં ધોળાશમાં દોષો સહી;
 સેવક અમારાં માછલાં મંગલ ખન્યાં જગમાં ખરે,
 લંછન પડે પગમાં લલુ જો મત્સ્યનું જન સુખ વરે. ૧૭૯
 ટક ટક કરો સમજ્યા વિના આહારસંજ્ઞાએ અરે,

દાતાએ ગંભીરતાથી માખવાનું છે ખરે
 મમત્તુ મમત્તા માનમા એ દેકને છોડે નહીં,
 જે દુકલી દેકે જીવે તે વિદ્યમા શોભે મહી ૧૮૦

વિદ્યાન્તિ લીધા વિના પ્રગતિ માર્ગે વહેવું.

જોતી ધણાએક કાળથી વિદ્યાન્તિને લેતી નહીં,
 રાત્રિ દિવસ દણ માત્રમા વહેતુજ ગિળી તું સદી,
 વિદ્યાન્તિ લીધાવણ વહી મમતવની મટ માનમા,
 વિદ્યાન્તિ નદિ પ્રાણિપમે આલમ્ય અજે આત્મ મા ૧૮૧

જે દણ જતો આમુખ્યને પાછો ન આવે તે સદી,
 આત્માનતિ વિદ્યાન્તિ કન્વામા વિદ્યાન્તિ નહીં,
 વિદ્યાન્તિ લીધાવણ સમગ્ર માનવવરો પ્રાણિ કને,
 મહાબલે પ્રેમે મગા નિજ જીવનની પ્રગતિ વરે ૧૮૨

ત્વાંત્ર વિરે ન્યાન્ય મોટા મહીપતિયો મર્ધ ગાયા,
 કે જોગીએ કે જોગીએ ન્યામવશેરે મર્ધ ગદા,
 કે ગાનીએ કે ગાનીએ યાદી ન તેની આવળી,
 આસી સ્વરૂપી તું સદી યારી મુઠે તેની લવળી ૧૮૩

ફરનાર મનુષ્યો વ્યાધ્યા ગયા-અનિત્યતા.
 અવટંક શૂરા ટેકીલાને જન્મભૂમિ પ્રેમીલા,
 યોદ્ધાઓ ન્હાયા તવવિષે જેના ન શૌર્યે કંઈ મળ્યા;
 એ ક્યાં થયા ક્યારે થયા એ ક્યાં સમાઈ ગયા,
 જોતાં ન કંઈ નજરે ચડે એ સ્વપ્ન લીલા સમ થયા. ૧૮૪
 સંસારમાંહી નામને રૂપો ન કોનાં રૂહે સદા,
 એ સ્વપ્નવત્ સહુ જાણવું એમાં ન મુઝો કો કદા;
 જે જે થતું તેનોજ નાશજ છે જગતમાં જાણશો,
 નામો અને રૂપોવિષે મુંઝયા વિના સુખ માણશો. ૧૮૫
 જગ નામ તેનો નાશ છે મુઝો નહીં લગ્યો કદા,
 પ્રભુલક્ષિતમાં લયલીન થઈ જીવન વહો ધર્મે મુદા;
 સાબરમતીના કાંઠે સંજ્યાત મડદાંઓ બળ્યાં,
 પશુઓ અને બહુ પંખીઓનાં હાડ પાણીમાં ગળ્યાં. ૧૮૬
 સંજ્યાત જનની રાખના પરિણામ જુદા થઈ ગયા,
 જગ મ્હોરું શું ? ને ત્હોરું શું ? સમજુ જનો સુખડાં લહ્યા;
 ક્ષણમાં વિનશ્વર વસ્તુઓ સંસારમાં સર્વે અહો,
 મદમાં છકી શું મ્હોલતા પરમાર્થનું જીવન વહો. ૧૮૭

આદ્યા અનન્તા આલશે આદ્યા અનન્તા લાય છે,
 જે આનમા સર્વન્યા અહો તે વિશ્વમા મુખ પાય છે,
 અધ્યાત્મ જીવન આદરી ગ્રિહિતા મમાધિમુખ વને,
 તીર્થકર મપિયો મુનિના માર્ગને અંટ અનુચરે ૧૮૮
 આદી રૂટી કયો કરે આજર પદે વહેતા રૂટી,
 આદી રૂટી કયો કરે નિર્લેપતા પામે સદી,
 આદી જાની જે વર્નતા તે સન્ત પુરૂષો નાલુવા,
 દણ્ડા સન્તોના મુખી નિર્લેપ ભાવે આજુવા ૧૮૯

પાણી પીને પાણી રાખે, ગાળના ઉપદેશ
 આજરમલી નિજ કાવાગી લોકને ઉપદેશલી,
 મુજ પાણી પીને પાણીને મજે નમારી ક્ષે ગાનિ,
 મુજ પાણીને ના તાજવા રે ! સર્વ વાતે અણગો,
 કાવર બને ક્યાં નહીં દાગને મન આણગો ૧૯૦

(કવચાલી.)

મુજાનને મુજાનીને, નેનનામા નેનનામના,
 ગણલી મુજાનને, જનાયે સર્વ દોષને ૧૯૧
 અરે તુજ પાણી પીને જે, નહીં દુઃ સખતા તારાં

નથી એ જીવતા જગમાં, લજવતા કુખ માતાની. ૧૯૨
 અમારા કંઠવાસીઓ, સદા શૂરાતને છાજે;
 પડો પાછા નહીં ક્યારે, અમારા પાણીને રાખો. ૧૯૩
 મરીને સ્વર્ગતિ લેશો, પ્રતિષ્ઠા પામશો જીવી;
 સ્વધર્મી પ્રેમમાં ઝીલી, વધો આગળ સદા સૌથી. ૧૯૪
 બનાવી શૂર સંતાનો, જરા બાકી નહીં રાખો;
 અમારી લક્ષિતના પ્રેર્યા, થશો શૂરા બરા પૂરા. ૧૯૫
 અમારું પ્રેમથી પાણી, પીવે તે શૂરથી દીપે;
 મહા બળવંત લોકોને, કળા બળ મંત્રથી જીપે. ૧૯૬
 પરસ્પર મેળ રાખીને, અમારું રાખશો પાણી;
 ખીલાવી સર્વ શક્તિયો, કરી સ્વાર્પણ કરો કાર્યો. ૧૯૭
 અમારા પેટનું પાણી, નહીં છાનું રહે ક્યારે;
 ગમે ત્યાં જાય ત્યાં જળકે, જુઓ મેવાડ મહારાણા. ૧૯૮
 પડો ક્રૂતેહ છે આગે, ધરી સાહસ કરો કાર્યો;
 થશો વિજયી બરે અન્તે, થવું ઝટ સ્વાશ્રયી સાચા. ૧૯૯
 ઉઠો બ્રહ્મર્ષિ યોગિયો, ઉઠોને ક્ષત્રિયો વૈશ્યો;
 ઉઠો શૂદ્રો કરો કાર્યો, થશો સહુ દેશમાં ચાવા. ૨૦૦

મયો વણ માળવો ના છે, ત્યજીને સર્વ બીતિયો,
 બનો કર્તવ્યમા રાજી, તમાગી ઉન્નતિ એથી ૨૦૧
 અમારા પૂર્ણ પ્રેમીઓ, ઉઠો ભગો દેવે કાયો,
 બનો મહદાલ ના ક્યારે, શિખામણ ચિત્તમા ધારે ૨૦૨

(આહુ રાગ.)

સાબરમતી અધર્મપરથી મહાતુ ધર્મગિમળ
 સાબરમતી નિન્ધર્મને, ધરતી ગહે છે સર્વદા,
 નિન્ધર્મને ત્યાગે નહીં, પ્રાણે ગયે હોયે કદા
 નિન્ધર્મને ધરતી ગહે, કર્તવ્યથી વહેતી રહે,
 જનહોદને એ આનમા-અમલવતી દર્શ દર્શકરે ૨૦૩
 વરેણુ સદા નિજ પ્રાતિમા, એ ધર્મ છે મહુ જાતનો,
 ત્યા ભોભાવ નહીં કયો, એ ધર્મ નહીં દો નાતનો,
 આવશ્યકી પ્રગતિ થતી, તે તે ઉપાયો ધર્મ છે,
 દાનિ થતી મહુ જાતની, પ્રત્યક્ તેજ અધર્મ છે ૨૦૪
 સ્વગિત્ત ગણુ જેવરે, જનમાં બને તે ધર્મ છે,
 જે જે ગદાન્તે ચેગીઓ, તેજ દુષ્ટપણ મનં રે,
 કર્તવ્યને જે દાવરો તે, ધર્મ છે નિશ્ચય અરે,

ભરમાઓ ક્યાં લોળાજનો, કર્તવ્યની શ્રદ્ધા વડો. ૨૦૫
 પ્રગતિ કરે સહુ જાતની તે-ધર્મ નિશ્ચય જાણવો,
 જીવંત ધર્મો ફર્જનો ઝડ, આદરો ના કાંઈ લવો;
 આત્મા જતાવે છે ખરા, જીવંત ધર્મો આદરો,
 અજ્ઞાનથી ઘડેલાઈ જે છે, ધર્મની તે પરિહરો. ૨૦૬
 જે જે મરેલા ધર્મ છે, તેમાં અહંતા ના ધરો,
 સર્વજ્ઞ શ્રીમહાવીરનાં, ધાર્મિક વચનો અનુસરો;
 વ્યવહારને નિશ્ચયથી, કર્તવ્ય ધર્મ જ પ્રાણ છે,
 એ પ્રાણધારી જીવવું, એવી પ્રભુની આણ છે. ૨૦૭
 નિઃસત્વને નિર્માલ્યતા, ધારક ખરો નહિ ધર્મ છે,
 શુભશક્તિયો પ્રગટાવતો, તે ધર્મથી સહુ શમે છે;
 આનન્દ ને શુભશક્તિયો, સહુ ધર્મ છે મન ધારવું,
 એવું હૃદયમાં ધારીને, આયુ ન એળે હારવું. ૨૦૮
 સહુ જાતની શક્તિથી, જે ખીલવું તે ધર્મ છે,
 સાચા વિચારો ધર્મ છે ને, યોગીઓનું કર્મ છે;
 શુભ માર્ગમાં જે જે પ્રવૃત્તિ, ધર્મ તે છે ક્ષણક્ષણે,
 આત્માવિષે ધર્મો રહ્યા, સાચા મહન્તો એ લાણે. ૨૦૯

લે ધર્મથી પઠતી થતી તે, ધર્મ નહિ છે જગવિશે,
 ઘસતવ જેથી ધાય છે તે, ધર્મ નામધકી દિએ,
 ઉદ્ધાર કરતો વિશ્વને, દાણ દાણવિશે પ્રગતિ કરી,
 તે ધર્મ માગ્યા જાણવો, કર્તવ્ય જુબદાનું ધરી ૨૧૦
 જેથી ન દુ ખડા ધાય છે, ને દુર્ગતિ ને ટાળતો,
 નામ વિશ્વશે આપીને, મુખડા પ્રતિ ને વાળતો,
 દોષો દણે મદુ જાનના ને, ઐક્યભાવે ઉતરે,
 તે ધર્મ જગમા જીવતો, સતમ જનોના મન વમે ૨૧૧
 કલ્યાણ કરવું કર્વવું, પગધારી જુદા ધનથી,
 તે ધર્મ છે નવનવપણે. કલ્યાણના આગમી,
 પગધારીના મુખ ગમ્ભિરોને વાપર્યોમા ધર્મ છે,
 સ્વામિન્ય પ્રગતિ ગમ્ભિરણુ લે, અન્ય તે મદુ ધર્મ છે ૨૧૨
 કર્તવ્યથી પાત્ર પટે છે, ધર્મ નહિ પણ પાપ છે,
 કર્તવ્યની યદા જ્ઞાતા પડતીનજી જરુ ગ્રાપ છે,
 નિજ દુર્ગતી કર્તવ્યમા, ધર્મો રહ્યા છે જીવતા,
 ધર્મો રહ્યા એ જીવતા, ધર્મો નહીં મન સ્તીમતા ૨૧૩
 રત્નથી મદુ ધર્મ છે, નહુ ધર્મ નહિ શિશુનજી,

પામે જ તેને જ્ઞાનીઓ, મુક્તિ લહે દોષો હણી;
ધર્મો અનંતી જાતના, નિજ યોગ્યતાએ પામવા,
ધર્મો ગ્રહી સાપેક્ષથી, દોષો ઉપજતા વામવા. ૨૧૪

સ્વાત્માસમા સહુ જીવને, દેખી લહું સહુનું કરો,
એ ધર્મ જગમાં જાગતો, તેથી અનન્તાં દુઃખ હરો,
કયાં ભર્મથી ભરમાઓ છો, આંખો ઉઘાડી દેખશો,
આત્માવિષે સહુ જાતના, ધર્મો રહ્યા ઘટ પેખશો. ૨૧૫

વિશ્વોન્નતિ દેશોન્નતિ, સામાજિકી પ્રગતિવિષે,
વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ ઉન્નતિ, એ ધર્મ સાચો જગ દિસે;
જ્ઞાની ગુરૂની મહેરથી, સાપેક્ષ દૃષ્ટ્યા ધર્મ છે,
જ્ઞાની સમજતા સાનમાં, નિર્લેપયોગી કર્મ છે. ૨૧૬

જીવતી શક્તિથી સાખરમતી અન્યોને જીવંતશક્તિ ધા-
રણ કરવાનું જણાવે છે.

સાખરમતી નિજશક્તિયોથી, શોભતી સંસારમાં,
કાર્યો કરે ખડું જાતનાં, શક્તિતાણા અવતારમાં;
શક્તિસ્વરૂપી દેવતા, પ્રત્યક્ષ જગમાં વહી રહી,
શક્તિ થકી પૂજાય છે, સહુ જાત શિક્ષા શુભ કહી. ૨૧૭
શક્તિ અનંતી ખીલવો, જીવાય નહિ શક્તિ વિના,

શક્તિ જતા કંઈ ના રહે, નિર્બળ બન્યા લોકો ઘણા,
 શક્તિ ખરેખર ધર્મ છે, શક્તિ વિના નહિ ધર્મ છે,
 ત્યાં શક્તિ ના ત્યાં ધર્મ નહિ, પણ મોહમાયા ભર્મ છે ૨૧૮
 આત્માવિષે શ્રદ્ધાકરે, મુનવવાની શક્તિ છે,
 આશ્ર ઉપાયે ખીલવે, જગમા ખરી જો બક્ષિ છે,
 શક્તિ વિના મત્તા નામી, જ્ઞાનન્દની લીલા નથી,
 શક્તિ ખીલવવી ધર્મ છે, જોયો મકલ શાસ્ત્રોમથી ૨૧૯
 શક્તિ વિનાના માનવો, મકલ સમા જગ લાજવા,
 શક્તિ ખીલવવા વિશ્વમા, સદુપાય અપાયા આજવા,
 સદુ શક્તિથી ચોખી રહી, શિશીશની આશાત્યતા,
 પ્રમુખ રહી ત્યાં પૂન્યતા, મ્હાતંત્રનીમદુ બબ્બતા ૨૨૦
 શક્તિયદી આ વિશ્વમાં, શિશીશ આશાન્તે ખરે,
 શક્તિ મુલેયે પાથવી, તેને જ જથ જગ ઉચારે,
 શક્તિ મુલ મુલ રૂપી, મહારિની મુખિવટે,
 શક્તિ ખીલવવી મર છે, મદુ લાનના ધર્મોખને ૨૨૧
 આશ્રમની મહાપૂજની, શક્તિવટે મુલ રૂપની,
 મદુ શક્તિયેને ખીલવે, મુન આશ દિલેને ખેલવી,

જે દેશમાં જે ધર્મમાં, જે કોમમાં શક્તિ નથી,
 તે દેશ આદિની થતી, પડતી ખરી શિક્ષા કથી. ૨૨૨
 શક્તિવિના જીવાય નહિ, જાળ કળ થકી શક્તિ મળે,
 જ્યાં શક્તિયો છે જીવતી, ત્યાં વિશ્વ ઝટ પાયે પડે;
 જે શક્તિદેવી પૂજતા પણ, શક્તિયો ના ખીલવે,
 તે શક્તિહીણા દાસ છે, સ્વાર્થો સરે ના ખહુ લવે. ૨૨૩
 જે જે ઉપાયે શક્તિયો, સહુ જાતની ઝટ સાંપડે,
 તે તે ઉપાયો ધર્મ છે, શક્તિ વિના નહિ કંઈ વળે;
 કાયિક વાચિક માનસિકી, શક્તિયો સહુ કેળવો,
 સ્વાસ્થિત્વરક્ષક શક્તિયોને, મંત્ર તંત્રે મેળવો. ૨૨૪
 અધ્યાત્મશક્તિ ખીલવો, બ્રહ્માણી અંખા એ ખરી,
 ચક્રેશ્વરી પદ્માવતી નિજ, આત્મશક્તિયો વડી;
 સ્ત્રાવિક રાજસ તામસી, સહુ શક્તિયો છે નવનવી,
 શુભ શક્તિયોને મેળવો, પરમાર્થહેતે જન લવી. ૨૨૫
 ખ્રિષ્ટીશ મહા સામ્રાજ્યના, સેવક બનો સાચા દિલે,
 સામ્રાજ્યના તાબે રહો, તેથી જ સહુ શક્તિ ખીલે;
 ખ્રિષ્ટીશ મહા સામ્રાજ્યના, લક્તો બનો શુભ ટેકથી,

સેધી જ શક્તિ ખીલશે, સઘળા ઉપાયે ઐક્યથી ૨૨૬
 મુલ શક્તિયોને મેળવો, આત્મા ખરખર દેખવો,
 આત્મા ખરખર દેખવી, દેવતાને ત્યાં ભેળવો,
 અપંત ગણી શક્તિયોની, મૂર્તિયો લોહાં જાનો, -
 દાગિશ બેઠો દોષ નહુ, ઉપનયની જલ્દી લુણો ૨૨૭
 જે જીવતી છે શક્તિયો તે, દેવીઓ માની ચલો,
 મુલ શક્તિયોની પ્રાપ્તિમા, દાનુ દાનુ નો વહેવા રો,
 મુલ શક્તિયોવળુ ધર્મના, પંથો સકલ નવા મરી,
 અનુભવ કંઈ ઉત્તિદાનને, વાલી નુનતા આદરી ૨૨૮
 શક્તિવિનાના માનવો, ઘણત્વથી મૂંઝાય નહિ,
 શક્તિ વિના પ્રાપ્તિયની, નિકાય ચલો મૂંઝાય સદિ,
 જ્ઞાનાદિની શક્તિ વિના, અમ્ય ન અમ્યુ' લાલુકુ,
 શક્તિ ખીલવવા ચાલતોનોએ, લમ્પ મનના આલુ ૨૨૯
 શક્તિવિના નહિ દેવતા સ્થાપવ્ય તે મનને નહીં,
 નિજમય વીર્ય રસુ, પ્રદાનયોદી ગિયા દરી,
 શક્તિ વિનાના મનને, આ દુઃખમા દારી જાણ,
 કુટાણોદો તે દાવદો, શક્તિવિના નહિ કો રત્ન ૨૩૦

શક્તિ યદિ નહિ મેળવી તો, કેળવાયા નામના,
 શક્તિ વિનાના માનવો, જીવતા તથા શા કામના;
 શક્તિ નહીં શક્તિવિના, નામો ધરાવે શું થયું,
 જીવંત શુભ શક્તિ વિના, એળે સકળ આયુ ગયું. ૨૩૧
 ખ્રિષ્ટીય મહાસામ્રાજ્ય તે, શુભ શક્તિયોથી ઝળહળે,
 ખ્રિષ્ટીય મહાસામ્રાજ્ય જગ, શુભ શક્તિસાગર ઉછળે;
 ખ્રિષ્ટીય મહાસામ્રાજ્યની, તોલે ન કોઈ આવતું,
 શુભ શક્તિયોથી અન્યની, સ્પર્ધાવિષે તે કાવતું. ૨૩૨
 શક્તિવડે આપાનીજો, આગળ વધ્યા છે અનુભવો,
 ફ્રાંકો અમેરિકન જીવો, સ્વાતંત્ર્ય શક્તિ સંસ્તવો;
 જે જય કરે શક્તિવડે, જૈનો જ વિશ્વ ગણાય છે,
 જે ખાયલા નિર્બલ થયા, જૈનો ન તેહ સુહાય છે. ૨૩૩
 નિર્બલ બને જે કોમ પાછળ, તે પડે છે સર્વથી,
 શક્તિ વિના પરિભ્રષ્ટ થૈ, કોમો ઘણી મહાગર્વથી;
 શક્તિ વધે છે ઐક્યથી, એ મંત્ર જગમાં જાગતો,
 શક્તિ વિના માનવ અહો, સર્વોન્નતિથી ભાગતો. ૨૩૪
 શક્તિ વધારો અંધુઓ, સહુ જાતની પ્રગતિ બળે,

શક્તિ થકી જીવાય છે, જો મત્ર ધ્યાવો પળપળે,
 શક્તિ વિના જલિદન થાતું, માનવોનું જાણવું,
 બહુ કાળજીથી શક્તિનું, પ્રાકટ્ય મનમા આણવું ૨૩૫
 શક્તિશ્વરૂપી ધર્મની, તાતીક જગમા સદુ કરે,
 શક્તિશ્વરૂપી ધર્મનો, સત્કાર છે સુખડા મળે,
 શક્તિશ્વરૂપી ધર્મના, ભેદો અનન્તા નવનવા,
 આણુ જમાનો જોળખી, નિજ્યોચ અર્થે પામવા. ૨૩૬
 જીવદત્તો જનવર્તને, તે શક્તિરૂપી ધર્મ છે,
 પ્રાપ્ત્યને કહે કહી, તે આદરે સદુ ચર્મ છે,
 જ્યાં જમો છે ક્યા જમે, પ્રત્યક્ષે શક્તિ મદે,
 યશો અમર મુખ શક્તિથી, જનત્રપી વેગે વદે ૨૩૭
 અવધાર ને નિકાયથકી, મહુ શક્તિયો પ્રત્યક્ષી,
 મુખ શક્તિની સ્પર્શવિષે, ઉન્નાદતા મન દાવથી
 પાછા પદે ના શક્તિને, પ્રત્યક્ષે આપે પદી,
 મની શીઘ્રમલ અપની, નાને જાણી આજગ નરી. ૨૩૮
 પાછા વરો ના કોઈથી, જોઈ મુશક્તિ મેળવે,
 દળ સજીવિયે ઉપમણી નિજ આત્મશક્તિ કેળવે,

આ કાળમાં પાછા પડ્યા તે, જીવતા મૂવા સમા,
 શક્તિ વિના આ કાળમાં, જીવતા જનો છે નિષ્ક્રમા. ૨૩૯
 જે જે ઉપાયે શક્તિયો, વધતી રહે તે સહુ કરો,
 શક્તિ વિના સ્વાસ્તિત્વ નહિ, લટકી ઘણા અન્તે મરો;
 માટે શિખામણુ મન ધરી, આંખો ઉઘાડી દેખશો,
 જે જે ઉપાયો શક્તિના તે, યોગ્યતાએ પેખશો. ૨૪૦
 ખીલવ્યા વિના શુભ શક્તિયો, આર્યો ઘણા પાછા પડ્યા,
 શુભ શક્તિયો ખીલવ્યા વિના, જૈનો જગત્માં લડયડ્યા;
 જગ આર્ય-જૈનો શક્તિયોને, ખીલવે આગળ વધે,
 શુભ શક્તિના ઉદ્ધારકો, પ્રગટે સકલ કાર્યો સધે. ૨૪૧
 આ કાળમાં પાછા પડે, તે દાસથી હલકા બને,
 મૂવા જ પાછા જે પડ્યા, પુરૂષાર્થકર્તાઓ લણે;
 કરવા પડે જે જે સુધારા, શક્તિયો માટે ખરે,
 તે તે સુધારા ઝટ કરો, ઉંઘ્યા જનો ના સુખ વરે. ૨૪૨
 પાણી વહી જતાં પછી, પસ્તાવવાનું થાય છે,
 શુભ શક્તિયો ખીલવ્યા વિના, પાછળ ન સ્વત્વ રખાય છે;
 માટે હૃદયમાં જાગીને, ઉઠો લલાં કાર્યો કરો,

અવશ્ય મળ્યો વીત્યા પછી, પડતી કરીને ક્યાં મરે ? ૨૪૩
 જે જે મળી શુભ શક્તિયો, તેનો જ બ્યય શુભમા કરે,
 પાછળ પડ્યો શક્તિયો, વધતી ગદે એવું ધરે,
 સાબરમતી સમલવતી, જલપૂરથી દોડી ધણી,
 શક્તિ મળે શોભા વધે, એ વાત નવ્ય મોદામણી ૨૪૪
 મનમાતૃભાષા એવા.

સાગરમતી જાતુ પૂરથી, ગાળે ધ્વનિ દઈ ઉચ્ચરે,
 અબાજા નિજ શુભશબ્દનો, એ ત્યાગ મ્હાને ના કરે,
 ગાળે ધ્વનિ નિજ ધારીને, શિખવે જગતને આનમા,
 નિજ માતૃભાષા ના ત્યજે, કે અન્યભાષામાનમા ૨૪૫
 નિજમાતૃભાષા માનથી, મેવડ મથો નિજ દેગમ્બ,
 નિજમાતૃભાષા દેવીના, જાતુ પ્રેમથી જન કહેશ ના,
 જે માતૃભાષા પ્રતીષ્ઠા, દેશોન્નતિ વેગે કરે,
 નિજમાતૃભાષા પ્રાણી, શુભ ફરજને પૂરી કરે ૨૪૬
 વિદ્યાન માત્ર મું વચ્ચુ, એ માતૃભાષા ના જરી,
 નિજમાતૃભાષા પ્રેમજળ, દેશોન્નતિ છે નહિ કરી,
 નિજમાતૃભાષા જે ત્યજે, તે માતૃદોહી અપાવે,

નિજ માતૃભાષા પ્રેમને, નિશ્ચય હૃદયમાં આણવો. ૨૪૭
 લેખો લખી ગ્રંથો લખી, ભક્તિ કરો નિજ માતની,
 નિજ જન્મની ત્યારે થતી, શુભ ધન્યતા નિજ જાતની;
 શુભરાતી ભાષા સાક્ષરો, નિજ માતૃની સેવા કરો,
 નિજ માતૃભાષામાં સકલ, શિક્ષણ કળાને આચરો. ૨૪૮
 નિજ માતૃભાષાના રવે, સાબરપરે જીવન ધરો,
 નિશ્ચય હૃદયમાં દ્રઢ ધરી; એ મંત્રશિક્ષા મન વરો;
 જે માતૃભાષા શિક્ષણે, આપે જ કેળવણી ખરી,
 તે દેશની છે ઉન્નતિ, જાણો જ ઉંડા ઉતરી. ૨૪૯
 નિજ માતૃભાષા બોલતાં, મોટાઈ છે મન માનવી,
 પરદેશીની ભાષા શિખી, અહંકારતા ના આણવી;
 સમજુ જનોને સાનમાં, શિક્ષા કથી શુભભાવથી,
 નિજ માતૃભાષા ભક્તિના, કર્તવ્ય સાચા દાવથી. ૨૫૦

ચાંદની.

રાત્રી સમે સાબરમતીપર ચંદ્ર તારા ઝગમગે,
 સાબરમતી યશ પુંજના બનીને અહો તે તગમગે;
 સાબરમતીપર ચંદ્રની શુભ ચાંદની ખીલી રહી,

આકાશ શોભા બહુ બની તે વાય ના કોમી ઠલી. ૨૫૧
 સાબરના કાંઠે ખુલ્લા આકાશમાં નવું જ્ઞાન મુઝે છે.

વાયુ મજાનો વાય છે માળજમતીના કાંઠે,
 ત્યાં બેસતા જ્ઞાની જનોને સ્વત્વ બહુ નજરે ચડે,
 ને ને મુજે તેના વિચારે ચિત્તમા પ્રગટે બસા,
 જદા ચિત્તમી ફરે ટળે માફા વિચારોની બસા ૨૫૨
 માળજમતી મેવા કંઠે અધારીયુ અજવાળીયુ,
 મેવા સ્વપ્નો મોટકા એ જ્ઞાન ગુણમી બાળીયુ,
 સાબરજમતીના ગુણધર્મી અધ્યક્ષ એ મેવા કંઠે,
 સેવામિયે કંઈ આપના એ તો અનુભવ કો ધરે ૨૫૩
 કુદતી ગદસ્યો.

ઉત્તર ધર્મી દક્ષિણ જ્ઞાની કાળજી ખરેખર ત્યાં નહીં,
 સ્વપ્નોધન જ્ઞાનીજનો એ વાપન વચને કદી,
 જાણેજ મોટાની જાતિ મોટાજનો અનુભવવડે,
 જ્ઞાન કંઠે ને દક્ષિણ પવન મર્મના નજરે ચડે ૨૫૪
 ને કુદતી ગદસ્ય બની તેના ગદસ્યો છે પણા,
 જાણે ન પૂરા કોઈ જન તે વાનુજ મોટામણી,

કવિયો કરે છે કલ્પના પણ મર્મ પુરું ના લહે,
 એવી ગતિ જ્યાં સર્વની ત્યાં શુભ મર્મ ન કો કહે. રપપ
 તહારાં રહસ્યો શુભ તેનાં દ્વાર જે ખુલ્લાં કરે,
 સમજાય સાચું તો પછી સાચું સકલ કવિયો વરે;
 તહારી કૃપા જે થાય તો દ્વારે થતાં ખુલ્લાં ખરે,
 કુદ્રત રહસ્યો જાણતાં આનંદની અવધિ ખરે. રપદ
 પાસે રહી અનુભવ કરે કુદ્રતતણે કવિયો ખરે,
 કાંઠે રહી તપને તપે કે યોગિયો ધ્યાનજ ધરે;
 તવ મર્મ લેવા કારણે ધુણીયો ધખાવે નાગડા,
 કુદ્રત કૃપા જે થાય તો પાર જ લહે કે થઈ વડા. રપ૭
 સંકીર્ણ પદ ત્યાં પાણીની તાણ.

સાખરમતી પટ સાંકડો ત્યાં તાણ જળની જાણવી,
 સાખરમતી વિસ્તાર પટ ત્યાં તાણ ક્યારે અવનવી;
 સંકીર્ણ જીવનપટ અહો ત્યાં તાણ પાણીની રહે,
 વિસ્તાર જીવનપટવિષે મદ તાણ પ્રાપ્તે કો લહે. રપ૮
 પ્રતિપક્ષી અગ્નિ તવ જલે આલેખાય છે અનુભવ ખરે,

પ્રતિપક્ષીને નાશ જ કરે તે વિશ્વ જન્મ્યો પચ્વટે,
 પ્રતિપક્ષીની આમે લયી આદર્શહવન ગીર્ખન,
 પ્રતિપક્ષીને જીત્યા પછી ત્રોડાય છે જ્યજ્ય જે ૩૫૬
 મગમેલીયાની ઘડે ઉપદેશપ્રપાળીયડે મૂકને બી-
 જવી મકાય નહિ.

તવ નધ્યમા મગમેલીયો પાપાણુ પવળે ના અં, ૨૬૦
 અપવાદ એવું મર્વના અતિશયવિષે અમને ખરું,
 જાણુ દેમે પાણુ મૂકે તેને ના નિહાળે લાજુમે,
 એવાય ના મર્વતાથી દુર્લભ્ય મનમા આણુમે. ૨૬૦
 જલદિ આમે ત્રોડાય ને મૂકે જવાને જાણુ,
 જ્યાં મૂકીને તે જો જ્યાં જ્યાં માન મન ના આણુ,
 પાને ને લો નાનના ત્રોડાય ને દુર્લભ અન ધર્મ,
 ફોગે ઉપાયો કેળવે ના મૂકે ઝિંટ નિન્મને. ૨૬૧
 એવાય ના દુર્લભ કદિ આમે જલદી મુ મુ ?
 કનદો નિમ્મના લાણુથી ભેદ જલદી મુ નમુ ?
 પાને ને લો જાણુ નિલ દેવના પૂરી ફો
 નિન્મ મોજના અધ્યા વિનુ પાને જલદી મુ, ને ? ૨૬૨

પ્રતિપક્ષીઓ પાસે વસે પણ દૂર છે તે કુદ્રતી,
 નિજયોગ્યતા વળુ ના થતી સન્તો મળે પણ સન્મતિ;
 સાબરમતી દૃષ્ટાંતથી શુભ શિખવતી જનવર્ગને,
 કર્મને બળવો શક્તિથી કરશે ન મોહે ગર્વને. ૨૬૩

ખેદના ત્યાગપૂર્વક પરમાર્થીની મહત્તા.

અશુચિ ધ્રુવે નરનારીઓ ને બાળકો અશુચિ ધ્રુવે,
 બાળેજ ત્હારા કાંઠે મડદાં મનુષ્યો બહુ રૂવે;
 નાખે જ જલમાં હાડકાં ને રાખ મધ્યે નાખતા,
 નરનારીઓ બહુ મેલ મધ્યે નાંખતાં ને ચોકતાં. ૨૬૪
 લેસો અને પાડા તથા ગાયો જ વૃષભો મૂતરે,
 અશુચિ કરે તવ મધ્યમાં અજ્ઞાનીઓ ગંદી કરે;
 તોપણ પવિત્ર જ તું સદા નિર્મલ ઘણી ગંગા પરે,
 પાણી પીવે લોકો સદા નરનારીઓ પાણી ભરે. ૨૬૫
 તુજમાં થયેલી ગંદકીનો દોષ કો દેખે નહીં,
 મોટાતણી મોટાઈથી નહિ દોષ દેખાતો સહી;
 પરમાર્થી જગજીવક વગેરે સદ્ગુણો છે જ્યાં ઘણા,
 ત્યાં દોષ થોડા હોય પણ તે લાગતા સોહામણા. ૨૬૬

કાળગા અંદે હોય છે પણ વિશ્વને બાહ્યો ધત્તો,
 નાપ ન કંદે બાનુ ધત્તો પણ મર્ષને મોદામત્તો;
 ખાગશ લવતો હોય છે પણ વિશ્વ-ન મીકુ કદે,
 ખાન ન માગત હોય છે પણ વિશ્વજીવકષય વદે ૨૬૭
 કોપો ન મહુમા દોય છે પણ મહુમોનો ખપ ધત્તો,
 ગુમુમી ધત્તો ઉપયોગ ધત્તો ગુમુમો એ નમમત્તો,
 ઉપયોગ નેનો ધાય નેનો દોષ ના ન-તે ને,
 નાનાપ ને ન્યા પૂત્યતા ત્યા દોષ ના ન-તે ને ૨૬૮
 ગ્રામવ અર્કીય ન તાલપુટાઈક કેરી લાલુવા,
 ઉપયોગ મુખિમી કંદે અમૃતમમા મન આલુવા
 નિ-પ્રમુખાગ્રકષમુલો મુખિપ્રયોગે ગુલ ધત્તી,
 ને નાનુમોનકદે પણ ના ધનિકે લાંબુ નિ ૨૬૯
 ઉપયોગ કંદે આવડે તો એવ જાણાઈ જન્ય,
 દે ને ન મુન્નેમા મુન્ને તે ખાલ હિ જનના પાના
 ગર્વ મુન્નેમા પદે વર્તી મુન્નેમા ખપ કંદે,
 દે ને મુન્નેમા આલે પદે મુન્નેમા મન ધત્તે ૨૭૦
 પદે ન પાને મુખપત્તે દે ને મુન્નેમા મન

મોટું જ મોટાનું સહુ મોટાઈમાંહીં તે ભળે;
 માટે શિખામણ મન ધરી ગુણરાગદૃષ્ટિ ચાલીએ,
 ગુણરાગથી મોટા બની આનન્દમોંજે મહાલીએ. ૨૭૧
 સાખરપૂરને એકદૃષ્ટિથી સિંહ તરે છે-સાધ્યતા-

નિજસાધ્ય દૃષ્ટિ રાખીને તવ પાણીને સિંહો તરે,
 ભૂલે યદા પાછા ફરે ધાર્યું જ ત્યાં જતા ખરે;
 તવ પાર પામે ધારેલો સિંહો શિખામણ આપતા,
 ઉત્તીર્ણ થાવું ધારીને ખાવા ન ભૂલી બહુ ખતા. ૨૭૨
 નિજ સાધ્ય દૃષ્ટિ રાખીને સામર્થ્યવન્તો સંચરે,
 જાવું ઘટે ત્યાં જાય છે એકદૃષ્ટિને રાખી ખરે;
 પાછા ફરે ભૂલે યદા પાછા ફરી ત્યાં જાય છે,
 સજ્જનતણી સિંહસમગતિ કર્તવ્યયોગે થાય છે. ૨૭૩
 જ્યારે જ આવે રેલ બહુ બે કંઠ તબ ઉભરાય છે,
 કાંઠા છલોછલ જલવડે મોઝાંચકી સોડાય છે;
 આરો ન ઉતરાતો તદા લોકો ઉતરતા નાંવડે,
 શોભા મઝા ઉસ્તાદીથી જ્યારે જ તરતાં આવડે. ૨૭૪
 બે કંઠ પાસે ઝાડ પર્યંત પાણી બહુલું આવતાં,

ત્રણ ઉપર આગલીને લોડા જ ભૂંડે કાવતા,
 ઉપાદ તાડલોકે પાણીમા પડીને મહાલના,
 પૂરમા વહન્યા લાકડા દાદી પડે નિજ આજના રાજ્ય
 નાટની પેઠે ભાવથી મંમાગમમુદને તગતા રીખતુ.
 જેને જ તગતા આવડે તે માલ પામે નવનરો,
 તરવું ન જો જગ આવડયુ તો વ્યર્થ જન્મ વગેવરો,
 જે ભાવથી તગ્યા ગીચ્યા તે દુખમાનર ઉતરે,
 બૂંદે નદી મન્યગમા દુષ્ટો મકલ ફરે ફરે ૨૩૬
 મુખ શેઠ લામ્બીગમને તગ્યા ન અધિ આવડયુ,
 પડે ગિણામણ આપી પણ નિજકર્મ નિજને બહુ નડયુ
 વાગુમયોને વાવડું ઉપુ વડયુ જુડ્યા અરે,
 નડે જોડો ! તનુ શીખે મના માનર જટ ખરે ૨૩૭
 તાન્ક મુદગમ મેળવીને જે મિષે તે મુખ વરે,
 બૂંદે નદી વ્યવમાનરે અન્નમાનનિ રોને રો,
 જે જે અપાયો માપડે તે દર જટ દરેનુ રો,
 તા ૨ જુર નેવજો દમિલન મરો જટ તરે ૨૩૮

જલના આગલા પ્રવાહોને પાછલા પ્રવાહો ધક્કેલીને
ચાલવામાં સહાયક બને છે.

આગળ ધકેલે પાછલા જલના પ્રવાહો બળવડે,
આગળ પ્રવાહોને ઘણી સાહાય્ય પાછળની ખરે;
સાહાય્ય પાછળની મળે આગળ પ્રવાહો બહુ વહે,
સમજાવતી એ સાનેમાં સાબર ધરી મૈન જ રહે. ૨૭૬
સાહાય્ય પાછળની મળે આગળ વધાતું જાણવું,
દૃષ્ટાંત દેખી સૈન્યનું પાછળ બહુ બલ આણવું;
જે પૂંઠ પાછળ ^૧સાઝને કરનાર માનવ છે ઘણા,
આગળ તદ્દા વધતાં ઘણું રહેશે ન પાછળ કંઈ મણા. ૨૮૦
પ્રગતિપ્રવૃત્તિપંથમાં પાછળતાણું બળ મેળવે,
આગળ વધાતું સોગણું આશા જ હિમ્મત લેળવે;
જ્યાં પૂંઠને પૂરે જનો ત્યાં ઉન્નતિ વિજયો થતા,
તે દેશના તે ધર્મના રહે છે મનુષ્યો જગ છતા. ૨૮૧
પૃથુરોજ પાછળ પૂંઠને પૂરનાર ચોધા નહિં હતા,
તેથીજ પાછળ હિંદુઓએ દુઃખના ખાધા ખતા;
અંગ્રેજ લશ્કર પાછળે જો પૂંઠ પૂરકજન હતા,
તેથીજ તે સામ્રાજ્યમાં આગળ વધ્યા જગ થૈ છતા. ૨૮૨

મગ્ધા જ પૂઠે હોય છે તે વેગથી પ્રગતિ થતી,
 પાછા નદી કંકણ પડે આગમતણાની સફળિ,
 પાછળ રહેલા પૂના જત ખોટવા નમજાઈને,
 વિખો મકલ જીતાય છે દિગ્ગા પરી ચૂસઈને ૨૮૩
 જેવી જ નૈન્યપર પરા તેવી પ્રવાહે મોડતી,
 ઉપરઉપર દેહોલથી દ્રણતનું મન મોડતી,
 આત્મોદાનિ વિશ્વોદાનિ ઉપરઉપર બજા વાપરે,
 માતો જ નિકમ એ ખંડ તપ દેખી દુનિયા અનુમરે ૨૮૪
 જમમા વધે આગળ પછે જેની જ પૂઠે જા ધનું,
 નિજ પૂઠ બાંને ખીજરે દ્રણત હઈ આદામનું,
 એકેક શિદા મન નોંધે આ મોન્નનિ વેગે થતી,
 પદાન્યંતરે પ્રવૃત્તિની ઉત્તર નિકમનનિ ૨૮૫

આવક પ્રમાણે વધુ કવો.

આવક પ્રમાણે વધુ કવો ૨૮૬
 પાંચપાંચમકનકે નિજ કનકે મુખ્ય જાંતિ,
 આવક પ્રમાણે વધુ કવો ને ન પમ્યાયું પડે
 અવધાની બાદ વધુ કવો અકનકે પાને બાદ ૨૮૭

ખર્ચાળુને પ્રતિદિન થતી ચિન્તા ઘણી મનમાં અરે,
 આવક ઘણી કાર્પણ્ય બહુ તે પણ ઘણી ચિન્તા વરે;
 નિજજીવન રથનાં ચક્ર બે આવક અને વ્યય બાણુવાં,
 સરખાં જ ચાલે પ્રગતિ છે માટેજ સરખાં આણુવાં. ૨૮૭
 નિજશક્તિયોનો વ્યય ભલો આવકપ્રમાણે યુક્તિથી,
 અપવાદથી નિજ શક્તિનું સ્વાર્પણ ભલું છે ભક્તિથી;
 આવક પ્રમાણે વ્યય કરે એવું શિખવતી જીવનથી,
 અવલોકી નીતિ યુક્તિયો આચારમાં મૂકે મથી. ૨૮૮
 જે દેશમાં આવક પ્રમાણે વ્યય કરે લોકો સહુ,
 તે દેશની આબાદી છે તેનું શું ? હું વર્ણન કહું;
 અતિદાનને કાર્પણ્યથી વ્યવહારમાં વાંધો પડે,
 આવક પ્રમાણે વ્યય કરે વ્યવહારમાં સૌ પરવડે. ૨૮૯

આત્મસત્તા વિશ્વાસ.

નિજ આત્મસત્તાની પ્રતીતિ ધારતી વહેતી રહે,
 પરમાર્થજીવન જીવતી જગ લોકને એવું કહે;
 વિશ્વાસ રાખી આત્મની સત્તાતણો કાર્યો કરો,
 પરના ભક્ષે ના રહો નિજ આત્મસત્તાએ ફરો. ૨૯૦

તે આત્મમત્તાથી જીવે તે વિશ્વમા કાયમ રહે,
 ત્યાં આત્મમત્તા છે નહીં તે કષ્ટ કષ્ટે દુઃખે લહે,
 મત્તાવિનાના સોકની કિમ્મલ ન કોડીશમ કદી,
 નિઃ-આત્મમત્તા ખીલવો મમન્તવતી માળગ નહીં ૨૬૧
 મત્તાવિનાનો માનવી છે જીવતો મહાસમો,
 માટેજ મત્તા ખીલવો નેજે પરે ૨૬૨ ॥ શુ બમો
 મત્તાયદી છે પૂજ્યના જનમા મરે ન્યા ત્યા જીવે,
 વિશ્વાન સખી આત્મની મત્તા પ્રકાશે ॥ ના કેવો ૨૬૩
 વિશ્વામ મખી આત્મમા મના પ્રકાશે નવનવી,
 તેથી જ જામા દીપશે આકાશના જેવો ગિ,
 મત્તા ન ખૂવે આ મની વિશ્વાન તેનો નખશે,
 તેથી મરે અને મનુષ્યો મવાનમનુષ્યને આપશે ૨૬૪
 કુટુમ્બના કાયદાનો બન ન કમ્બો લોકમે.

કુટુમ્બના નિયમોવડે નેહાવ હિ મનુષ્યમની,
 નક્કવકયોવળ કુટુમે કુટુમ્બનાડી પામે નિ
 કુટુમ્બ ન માત્રી કે.કન્ય તમે કદપિ જાણશે,
 કુટુમ્બ ન્યે ના કાયદે માને. જન મન આપશે ૨૬૫

શુભ કુદ્રતી સાબરમતીની દૃશ્ય શોભા ચોર છે,
 કુદ્રત મઝાની લાગતી તેનું બહુલું નેર છે;
 જે કુદ્રતી છે કાયદો તેનેજ તોડો ના કદી,
 સમજાવતી કુદ્રતથી જોશો તમે સાબરમતી. ૨૬૫
 કુદ્રત ઘણી છંછેડીને વિજ્ઞાનીઓએ શું કર્યું,
 પાશ્ચાત્ય લોકોએ અરે દેખો શું? અન્તરસુખ વર્યું;
 સર્વત્ર કુદ્રત કાયદો વ્યાપી રહ્યો નિયમોવડે,
 તોડે જ તેને સુખ નહિ હાનિ ઘણી જગ બળભળે. ૨૬૬
 કુદ્રતતણા સામે થતાં તાબે ન ક્યારે એ થશે,
 પાશ્ચાત્ય મોટા યુદ્ધની પેઠે ગબોળા થઈ જશે;
 કુદ્રતતણા જે કાયદા તેનો ન ભંગ કરો કદી,
 વૃક્ષો કપાવ્યાથી ઘણી વર્ષો ઘટે હાનિ વહી. ૨૬૭
 કુદ્રતખળે જે જે થતું તે અન્યથી થાતું નહીં,
 કુદ્રતથી કી હાથા બને સુખભ્રષ્ટ જગ થાતું સહી;
 કુદ્રતતણા જે કાયદા તેનેજ લોકો તોડતા,
 નક્કી જ સન્તો જાણવું તે પત્થરે શિર ફેડતા. ૨૬૮
 હુન્નરકળા યન્ત્રો વધ્યાં પણ સુખ વધ્યું શું દેખશો.

હા-જત વધી બહુ વસ્તુની પણ ચાન્તિ મન શુ પેળગો,
બહુ હાકમાલે જગ વધ્યા પણ ચાન્તિમુખ પોદો વધી,
અન્તરૂ વિગ્ધાની દેખગો ગુરુગનનાદા આધન મધી ૨૬૬

કેદરધી પ્રતિકૃષ્ણ ના કંઠે.

કુદત્ નિયમને ધારીને ગ્રાહ્યા લોકે છે લખગુપ્તી,
કુદત્ નિયમને ધારીને જેવેજ ગ્રાહે છે સુનિ,
ન્યા કુદત્તી છે વર્તનો ત્યાં હાકમાલે દોક છે,
કુદત્ વિના કૃત્રિમપત્રુ ત્યાં હોકની મહાપાક છે ૩૦૦
કુદત્તગણા અનુકૃતપત્રે જે જે ગુપ્તાર થાય છે,
અર્ચન પ્રાપ્તિ મુખ અને ગાન્તિ મદ્ય નિર્માય છે,
કુદત્તધી વિપરીત જે જે મન્ત્ર તન્ત્રો થાય છે,
તે તે કુદત્ત જાણવા દુર્ગે પણ પ્રકટાય છે ૩૦૧
બાને ન કુદત્ત કમદ્ય અર્ચન ગાન્તિ બે મદ્ય,
બાને ન કુદત્ત કમદ્ય કુદત્ નિયમ વળેના મદ્ય
કુદત્તધી જે થાય છે તે ને થવા દે' અર્ચીને,
કુદત્ વિષે મદ્યગાન્તિને સંધ્યજ ન્યા' મન અર્ચીને ૩૦૨

જ્યાં બાર સાંધે તેર તૂટે ઉન્નતિ એ નહિ ખરી,
સાયન્સ હુન્નર શોધમાં કૃત્રિમતા ના સુખ જરી;
કુદ્રત્ પ્રતિકુલતા ધરી કોટી ઉપાયો આદરો,
હોંયે ન શાશ્વત ઉન્નતિ પામો અનુભવને કરો. ૩૦૩

કુદ્રત્ પ્રભુ જે જે કરે તે અન્ય ક્યારે ના કરે,
કુદ્રત્તણા જે પ્રેમીઓ તે સત્યશિક્ષા મન ધરે;
કુદ્રત્તણા વિજ્ઞાનીઓ કુદ્રત્તણા અનુકૂલ રહી,
આનંદ પ્રગતિ શાન્તિ ને આરોગ્ય પામે તે સહી. ૩૦૪
સાબરમતી શુભ શિખવતી કુદ્રત્તણો એ કાયદો,
ત્યાં વાયદો ના કંઈ કરો પામો મઝાનો કાયદો;
જે જગત્ કુદ્રત્શાંતિના નિયમો પ્રમાણે ચાલશે,
સત્યોન્નતિ શાન્તિ મઝાની નીતિસુખથી મ્હાલશે. ૩૦૫

અનેક આઘાતો સહી મસ્ત બની વહેનારની ઉચ્ચતા.
આઘાત બહુ થાતા સહે તે વાત કોને ના કહે,
આઘાત સહેતાં ઉન્નતિ થાતી સદા કહેતી વહે;
આઘાત દુઃખો બહુ સહી વહેતો રહે તે સુખ લહે,
સાબર જગત્ને શીખવે મસ્તીલી થૈ પથમાં રહે. ૩૦૬

મહેવુ ન શીખ્યા જે નનો તે લેશ પણ શીખ્યા નહીં,
 આપણ ગુરુ તો ના મહા તો આન્તતા કહે ન્દી,
 આપણ મલી જે મન થે વહેતા મહે કુટાપતો,
 આનંદ આનિ મુખ લહે એવુ નમનો જગ ભણે ૩૦૭
 અનેક મનુષ્યાના પ્રમોદા છતાં વા નહિ છતા અધાર્ય
 કયાં કરેશુ.

આવે મનુષ્યો પાશ્ર્વમા જિન ત્રિ ગમયે ભાવથી,
 કાયો કે નિજહિથી પણ ફર્ક વા પન્ના નથી,
 જલપાન આદિ કાળે આવે મનુષ્યો પાશ્ર્વમા,
 જલપાનથી નતેથી મે પાપી જન્મા આવામમા ૩૦૮
 આવે મહા જે પ્રાપ્તિએ નિજ ફર્કથી વહેતી ને,
 આવે ન આવે તોયે નુ અનન્તે આવે વહે,
 આવે નહીં આવતી મતી નહિ આવતા નિવેલ નહીં,
 આવે ન આવે નહિ કુને કર્મઆથી વહેતી વલી ૩૦૯
 આવે નહીં કુલ્યાથી વહેતી રહે ફર્કથી,
 આવે દાન ના વદા પુના વહે છે નદાનથી,
 આવે નહીં નહીં કુલ્યા ત્યાં હોય એકજ ના પો

કર્તવ્ય જીવનમાં વહો સહુ પ્રાણીઓ નિજ શિરસટે. ૩૧૦
 કર્તવ્ય ફરજે મસ્ત થૈ સમભાવથી વહેતા રહો,
 પંચાત કોની ના કરો રહેણી સદા ફર્જે વહો,
 અધિકાર જે કર્તવ્યનો આનંદથી તે તે કરો,
 અન્યોવિષે નિજ ચિત્તને દીધા વિના મસ્તી ધરો. ૩૧૧
 અધિકાર નિજ કર્તવ્યમાં નહાના ન કો મોટા નહીં,
 સરખા સકલ જીવો ગણી ભૂલો ન ફર્જે નિજ સહી;
 સન્માન વા અપમાનની પરવા ન મનમાં રાખવી,
 કર્તવ્યમાં મસ્તાન થૈ આનંદવાની ચાખવી. ૩૧૨
 જે જે અવસ્થા સંપન્ને આનન્દ ત્યાં માણો સદા,
 સાખર શિખામણ એ કહે સમજી ન ભૂલો એ કદા;
 નિજજીવન આનન્દઝરણથી ઝર ઝર વહો શિક્ષા ભલી,
 સમજી હૃદયમાં માનશે એ શેલડીથી પણ ગળી. ૩૧૩
 નળળા પડો ના શોકથી ચિન્તા જ ચિતાસમ ગણો,
 કર્તવ્ય વેષો ભજવવા શુભ શીખને મનમાં ભણો;
 ખહુ સાથમાં વા એકલા આનન્દની મોંજે રહો,
 આનન્દ જીવન જીવવું કર્તવ્ય કરણીમાં લહો. ૩૧૪

પ્રભાતમાં રવિનું સ્વકુકુમકિરણોવડે સાબરપૂજન.

પ્રભાતમાં પૂજે રવિ કુકુમકિરણોએ ત્હને,
 પૂજાય ત્યાં આશ્ચર્ય શું ? પરમાર્થની મૂર્તિ બને,
 કુકુમકિરણ તવ જલવિષે પડતાજ શોભા બહુ થતી,
 પરમાર્થદેવીની અહો નાહો જ કગ્તા આરતી ૩૧૫
 માબગમતીજલમાં પડી કુકુમકિરણો ન્હાય છે,
 તેથી બની ઘોળા પછી આકાશમાં શોભાય છે,
 પાછા જ ન્હાવા કાગ્લે મધ્યાસમે જલમાં પડે,
 પશ્ચાત્ અન્ય જ ક્ષેત્રપર પડીને પ્રકાશે ઝળહળે ૩૧૬
 કિરણોવડે જલ જેચતો આકાશમાં ભાનુ ગ્હી,
 તે હેતુએ મધ્યાસમે એ આગતી ડરતો સહી,
 જેથી જ પાછુ આપતો જલને ગ્રહી કિરણોવડે,
 પાછુ જ લેઈ આપણુ એ મનનનોને પરવડે ૩૧૭

પરમાર્થીનાં મોટાઓ પણ દર્શન કરે છે-મેવા કરે છે-
 તો ન્હાના કરે તેમાં શું આશ્ચર્ય ?

મધ્યાહ્ન વેળા તવ ઉપર આવી દિવાકર ઝગઝગે,
 કિરણો જ મિદ્ધા તવ ઉપર પડવાથકી બહુ ચકચકે,

પરહેત કાયા જે ધરે પૂજાય તે કુંકુમવડે,
 નિર્મલપણું જ્યાં હોય મોટા ભાનુસમ એ પરવડે. ૩૧૮
 મોટા કરે જ્યાં આરતી બાકી ન રહેવે ત્યાં કશું,
 કુદરતતણે એ કાયદો પરમાર્થ ત્યાં એ ઉદ્ભવ્યું;
 ભાનુ પ્રતિદિન આવીને સાબરમતીદર્શન કરે,
 આકાશમાં ચાંદો ઉગી દર્શન કરે ને સંચરે. ૩૧૯

પરમાર્થીનાં દર્શન કરે સહુ લોક એવો કાયદો,
 ઉદ્યોત તેથી જગ થતો જગલોકને બહુ કાયદો;
 પરમાર્થીજનના આંગણે ઉદ્યોત મોટાઓ કરે,
 આશ્ચર્ય ત્યાં કશુંએ નહીં વિબુધો વિવેકે વ્યવહરે. ૩૨૦
 ભાનુપ્રકાશે શોભતી ને ચંદ્રના ઉદ્યોતથી,
 તેવી અહો સાબર કહો ચમકાય શું બદ્યોતથી;
 તોપણ અહો તવપર ઉડી બદ્યોત ચમકારા કરે,
 સેવાય સહુ નિજશક્તિથી એ ન્યાયને સૌ અનુસરે. ૩૨૧

મોટાઓ જ્યાં વિપત્તિથી ગ્રહાય છે ત્યાં નહાનાતું શું કહેવું ?

ભાનુ શશીસમ મોટકા જ્યારે ગ્રહાતા ગ્રહણથી,
 તહિંયે ગ્રહાતી તું નહીં જેવો જ યુદ્ધે મહારથી;

અધાગીયામુ તું ગ્રહાતી તમથકી છૂટે નહીં,
 મોટાઓની એવી દશા ન્હાનાતું પૂછે શું? સહી ઉરર
 મોટા ઉપર ગ્રહણો રહ્યા ત્યાં અન્યનો શો આશરો,
 અવબોધી એવું ચિત્તમા ના ગર્વને કોઈ કરો,
 સન્માન ને અપમાન મહું મોટાતણા મોટા કહ્યા,
 ન્હાના જ ન્હાનાના સહું સમજી વિવેકી સુખ લહ્યા ઉરક
 આ વિશ્વમા કરવો ઘટે ના શોક દુઃખ ગ્રહણો થતા,
 ગહેતા સદા ના દુઃખના ગ્રહણો વિલય ઝટ થઈ જતા;
 કુદ્રત્તણો એ કાયદો મયોગ મળીયા સહું ટળે,
 વિપત્તિથી અકળાઓ ના વિપત્તિવેળા ઝટ ગળે ૩૨૪-
 એ તમથકી દકાય છે મોટા જનો મન જાણુવું,
 માયાથકી દકાય છે પરબ્રહ્મ મનમા આણુવું,
 કાળા પડળ પથગય મન્તો પર તથાપિ ઝટ ટળે,
 દુઃખી ન મનમા કેઈ થવું આનન્દ વેળા ઝટ વળે ૩૨૫
 કુદ્રત્તણો એ કાયદો હા સર્વ પર છાઈ રહ્યો,
 નિદા કરો ના કોઈની અભિમાન જાએ ન વહ્યો,
 જ્ઞાની-જનોએ મર્વને, મમજી શિખામણ મન ગ્રહી,

આનંદથી નિજ ફરજથી કર્તવ્યની કરણી બુદ્ધી. ૩૨૬
 સીતા સતી દમયંતીને સંકટ પડ્યાં અન્તે ટળ્યાં,
 સંકટ પડ્યાં શિવાજી પર અન્તે જ કૃતપુણ્યો ડૂબ્યાં;
 શ્રીપાદ મયણાંને પડ્યાં સંકટ ટળ્યાં અન્તે અહો,
 આ પણ જશે એ પણ જશે એ જાણીને ધીરા રહો. ૩૨૭
 વિપત્તિ સંકટ ગ્રહણથી અકળાઈ જાવું ના કદિ,
 સુખ દુઃખ વાદળ છાયવત્ આવે કહે સાબરનદી;
 ના હારવી હિમ્મત કદી સંકટગ્રહણ દૂરે ટળે,
 દૃષ્ટાંત મોટાનાં ગ્રહી વહેવાથકી શાન્તિ મળે. ૩૨૮
 સાબરમતીમાં હાથમતીનું ભળવું, તે ઉપરથી મળવું

શિક્ષણ.

સાબરમતીમાંહી ભળે છે હસ્તમર્તો મહાવેગથી,
 મહાયુદ્ધમાં દોડી જતો જેવો જ ભારત મહારથી;
 અન્ને મળી સખીયો વહે ના રૂપ જૂઠું કંઈ વહે,
 ન્હાનો ભળે મોટાવિષે તો નામ મોટાનું રહે. ૩૨૯
 મોટાવિષે ન્હાના ભળે નિજ નામ આકારો ત્યજી,
 કુદ્રતથી એવું બને છે જાણશે બુદ્ધિ સજી;

પગપ્રહમા મળવાથકી જે નામ રૂપો ના રહે,
 નામાકૃતિમમતાથકી ના અમર જીવન કો લહે ૩૩૦
 જે પ્રેમથી મોટાવિષે લઘુનું અહો લજ્જા થતું,
 નામાકૃતિ ત્યા ના રહે પણ જીવનથી રહેવું છતું,
 મોથી મહાપ્રભુમા લજો નામાકૃતિ મમતા ત્યજે,
 અધ્યાત્મજ્ઞાની જાણીને તન્મયપણું ભાવે લજે ૩૩૧
 નામાકૃતિ મોટાતણી તે જાણી નિઝની ત્યા લજે,
 તાદાત્મ્ય સખ્ય મળધમા તન્મયપણે સુખ ઉછળે,
 તન્મયપણે લજ્જા કહ્યું ના સિત્તતા રાખી જરા,
 જ્યા મેળ સાચા હોય છે ત્યા લેદની ના કંઈ બલા ૩૩૨
 લજીને થવું ના સિત્ત પણ લયલીન રાખો ઐકતા,
 માળગમતીમાહી બજે સમજાવતી શુભ છેકતા,
 નિજજાતિમા કુદૃત્તથકી જ્યા સખ્ય ભાવે મેળ છે,
 ત્યા ઐક્યને તાદાત્મ્યથી આનન્દજીવન ગેલ છે ૩૩૩
 જે નામરૂપે સિત્તતા છે તહોય તે પ્રેમે મળે,
 દૂરે છતા પણ દોડીને પામે જ આંવીને લજે;

એ પ્રેમ સંબંધ નહિ છુપે છૂપાવતાં કે કાળમાં,
 કમળો વિકસતાં લાનુથી એકેન્દ્રિના અવતારમાં. ૩૩૪
 તાદાત્મ્યસખ્યસંબંધથી મિત્રોથકી મિત્રો મળે,
 જ્ઞાનીવિષે જ્ઞાની લળે સખીઓથકી સખીઓ હળે;
 નિજની મહત્તા જ્યાં ઘણી સ્વાર્પણ કરી ત્યાં સહુ લળે,
 સ્વાર્પણ અને તાદાત્મ્ય વણ લેળા મળ્યાથી શું વળે. ૩૩૫
 નામાકૃતિથી લિન્નતા ધરવાથકી કે ના લળે,
 નામાકૃતિ સ્વાર્પણ કરી સંત્યાસથી લેળાં મળે;
 લેળા લળે જે એ રીતે તેનું જ લળવું સત્ય છે,
 પ્રભુરૂપમાં સન્તો લળે પરપ્રેમનું એ કૃત્ય છે. ૩૩૬

લેળાં મળવાથી સંઘશક્તિની વૃદ્ધિ.

જે એકડા લેળા મળે અગિયાર જગ કહેવાય છે,
 બન્ને નદી લેળી મળે બળ પ્રાણીમાં પ્રકટાય છે;
 લેળા મળી બહુ જન ઘણી શક્તિ જગત્માં મેળવે,
 ધાર્યો કરે કાર્યો ઘણાં શુભસંઘ શક્તિ કેળવે. ૩૩૭
 કલિકાળમધ્યે સંઘશક્તિ સર્વથી મોટી સહી,
 લેળી મળીને સંઘપુરની પાસ શિક્ષા એ કહી;

લેગા મળી મોટાથકી બહુ મઘશક્તિ ખીલવો,
 સરક્ષી શકવા જીવનને ખીજી ન એમા કેઈ લવો ૩૩૮
 જે સઘપુર તાણુ અહો લેગી મળીને પાણીથી,
 ઝોગણીશ પચ્ચીશ માલમા સમન્નય સમજી વાણીથી,
 દુષ્ટાત એવુ જાણીને લેગા મળો સ્વાર્પણ કરી,
 મમતા અહંતાને ત્યજી મહામઘશક્તિ આઢરી ૩૩૯

પરમાર્થકર્તવ્યમાં આલસ્ય ન કરવું.

પરમાર્થ જીવનમા ઠહા આલસ્ય ના અગે ધરે,
 વહેતી ગહે ક્ષણ ક્ષણ પ્રતિ આલસ્ય નહિ શીખી ખરે,
 બહુ કાલથી વહેતી રહે 'લવ થાકને ખાતી નથી,
 જોયુજ અનુભવને કરી જીવનપ્રવાહો બહુ મથી ૩૪૦
 આલમ્યથી દૂરે ગહી પ્રગતિજીવન સમન્નવતી,
 આલમ્યને ધરવાથકી થાતી ન ક્યારે મદ્ગતિ,
 આલસ્ય સમ શત્રુ નથી આ વિશ્વમાહિ જાણુશો,
 આલસ્યથી પડતી થતી એવુજ મનમા આણુશો ૩૪૦
 આલમ્યથી પ્રગતિ થતી નહિ કોઈની જગ જાણુવી,

બુદ્ધિ બગડતી તે થકી શ્રદ્ધા સદા મન આણવી;
 બરબાદી બહુ થે દેશની આલસ્યની સેવા કરે,
 આલસ્ય ત્યાં દેશોન્નતિ ધર્મોન્નતિ કંઈ ના ખરે. ૩૪૨
 આલસ્યથી સહુ શક્તિયો પ્રકટયા છતાં વિણુશી જતી,
 આલસ્ય જ્યાં ઈચ્છાય ત્યાં તો જાણવું બહુ દુર્મતિ;
 આલસ્ય મોટું ઝેર પણ મીઠું જ જેને લાગતું,
 સદ્ભાગ્ય તેનું હોય તહોંયે થાય અન્તે લાગતું. ૩૪૩
 આલસ્ય જેના અંગમાં તે જીવતો મડદાસમો,
 અતએવ આલસને તજે ઉદમ સદા સેવો તમો;
 ધૂલીથકી હલકું ઘણું આલસ્યથી જીવન થતું,
 દેખાય જીવન તેજ તેવણ નષ્ટ પ્રાયજ થૈ જતું. ૩૪૪
 પાશ્વ્રાત્ય દેશીઓ જીવો આલસ્યના સામા થયા,
 પ્રખ્યાત દેખો પૌર્વીયો આલસ્યથી પડતી લહ્યા;
 કર્તવ્ય કરજો સેવવી આલસ્યને દૂરે કરી,
 શિક્ષા મઝાની લાગશે જે લબ્ય તેને એ ખરી. ૩૪૫
 કુદ્રતપ્રભુની કૃપાથી વહેતું જીવન,
 આ વિશ્વમાં કુદ્રતપ્રભુની મહેરતકે જીવાય છે,
 કુદ્રતપ્રભુની મહેર વણ પલમાં ન જીવ્યું જાય છે;

કુદ્રતપ્રભુની મહેર તકે કારણ બધા મફળા થતા,
 કુદ્રતપ્રભુ રૂઠ્યા પછી કારણ બધા નિષ્ફલ જતા ૩૪૬
 કુદ્રતપ્રભુને કર્મની ઘટના ન ડોઈ કળી શકે,
 કુદ્રતપ્રભુના હાથમા લક્ષ્મ ન વળતુ બહુ બકે,
 કુદ્રતપ્રભુના ચાવત્ અહો વહેતી ગહે તાવત્ મહી,
 ત્યા ડોઈનુ ચાલે નહી ભાવીજ પરખાતુ નહીં ૩૪૭
 સાબરમતીનુ વહેવલુ કુદ્રતપ્રભુના હાથમા,
 પલમા કરે કંઈ અવનલુ દેખો જ માનવ સાર્યમા,
 કુદ્રત ન ડોના હાથમા ક્યારે ન થે થાશે નહીં,
 કુદ્રતપ્રભુના ચન્દ્રની લીલા ન પરખાતી સહી ૩૪૮
 મૃત્યુની પરવા ના ધરે સાબરમતી વહેતી ગહે,
 મૃત્યુ ન તેના હાથમા તો શોક તેનો શીદ વહે,
 જીવાય ચાવત્ જીવલુ આનન્દની મોઝે ગહી,
 ચિન્તા કર્યાંથી શું વળે ? ત્યા હાથમાખાજી નહીં ૩૪૯
 સાબરમતી જગ શીખવે જીવાય ત્યા તકે જીવલુ,
 કુદ્રતપ્રભુની મહેઠ્ઠી ચિન્તો ન મનમા અવનલુ,

સંસારમાંહી કર્મના ખેલોજ ખેલે જીવડા,
કર્મપ્રભુની બાજીને દેખે જ સન્તો જીવડા. ૩૫૦

જીવાય ત્યાં તક જીવવું નામાકૃતિલેદોવડે,
પર્યાય ફેરે સહુ જીવે પર્યાય ખીજીને ધરે;
નહિ નાશ કોનો સર્વથા સંસારમાંહી જાણુશો,
આત્માવિષે કુદ્રત રહી ઉત્પત્તિ વ્યય મન આણુશો. ૩૫૧

ઉત્પાદવ્યયધ્રુવતામયી આત્મા સકલ કુદ્રતપ્રભુ,
સર્વ જાણાતું અનુભવે જાણે જ આનન્દી વિભુ;
લેદો અનન્તા જાણુવા કુદ્રતપ્રભુના ક્ષણક્ષણે,
સ્વાદ્વાદનયસાપેક્ષથી સર્વે મહન્તો એ ભણે. ૩૫૨

સાબરમતી કુદ્રતપ્રભુના ખેલથી ખેલે ઘણી,
સન્તો મહન્તો યોગીઓને લાગતી સોહામણી;
આ વિશ્વમાં સોહામણું વ્યાપી રહ્યું છે સર્વમાં,
એવું હૃદયમાં જાણીને રહેશે ન કોઈ ગર્વમાં. ૩૫૩
જીવો અને અજીવો-પરસ્પર-એક ખીજીની સાહાય્યથી
જીવી શકે છે.

આ વિશ્વમાં સાહાય્ય છે સૌને પરસ્પર ક્ષણ ક્ષણે,
સાહાય્ય વણુ જીવે નહીં કો જ્ઞાનથી સન્તો ભણે;

સાહાય્ય લેઈ જીવજી માખરમતીનુ થાય છે,
 સાહાય્ય વણુ જીવાય ના સન્તો મહન્તો ગાય છે ૩૫૪
 બહુવૃદ્ધિ ને ઝરણાતણી સાજે વહે સાખરમતી,
 સાહાય્ય વણુ ડગલુ ભર્યાની જાણુશે ના કયા ગતિ,
 વૃદ્ધિઝરણુ વહેળા મરોવર રૂપ છે સાખરમતી,
 તેના અભાવે જાણુશે સાખરતણી રહે ના છતી ૩૫૫
 આજાશ શશી ભાનુ મહી વાયુ અનલ જલ ભૂરૂહો,
 એને પરસ્પર સાહાય્ય છે સાહાય્યથી મહીને દુહો,
 પૃથ્વી અનલ જલ વાયુ ને ભાનુવિના જીવાય ના,
 શુરૂગમ લહી સમજ્યા વિના અહ કાર કેનો જાય ના ૩૫૬
 નિજદેહમા અગો પરસ્પર ૧માજને કગ્તા જીવો,
 અનુભવ કરીને સર્વમા અભિમાન કર્તાનુ જીવો,
 કરનાર હું મે આ કર્યુ અભિમાન એવો ના ઘટે,
 નિરહ પછે ઉપકાર સોનો વાળવો હો શિરમટે ૩૫૭
 જેને ગણો છો એકલુ તેમા જ સોનો ભાગ છે,
 સાહાય્ય સામાસામી છે કુદ્રત્તણો એ યાગ છે,
 એની પરસ્પર સાજને લેવીજ કુદ્રત ધર્મ છે,

લેવાય ના તેના વિના એક શ્વાસ પણ એ મર્મ છે. ૩૫૮
 સાબર કહે છે સર્વને સાહાય્ય લેવી આપવી,
 એ ફરજ છે સહુજીવની કુદ્રત મહત્તા સ્થાપવી;
 જીવાય અન્યોતું ગ્રહી અન્યોગ્રહે પોતાથકી,
 અજીવો અને જીવોવિષે અવખોધી ના જાઓ છકી. ૩૫૯
 નિન્દા અને સ્તુતિપર લક્ષ્ય ન દેવું.

ઉપકાર સાબરના ઘણા અવખોધી કે પૂજા કરે,
 વર્ણન કરે બહુ ભાવથી લઘુતા ધરીને કરગરે;
 પુખ્ત વધાવે પ્રેમથી ઉતારતા જન આરતી,
 ગાવે સુમંગલ ગીતકાં નરનારીઓ ધરીને રતિ. ૩૬૦
 નરનારીઓ અવલોકીને વારી જતાં બહુ ભામણે,
 બહુ દોષ અછતા કાઢીને દુર્જન ઘણા નિન્દા ભણે;
 ટીકા કરે બહુ જાતની મનમાનતી મનમાં છકી,
 નહિ લક્ષ્ય દેતી તેવિષે સમભાવ વણુ ખીજું નથી. ૩૬૧
 જે જે રૂચે તે સહુ કરે કર્મો કરે તેવાં ફળે,
 આપે શિખામણ સર્વને કર્મો કરેલાં નિજખળે;
 છોડે ન જગમાં કર્મનો જે કાયદો તે કોઈને,
 વેદાય કર્મો સર્વને અનુભવ કરો એ જોઈને. ૩૬૨

જે જે કરે તે લોગવે ત્યા લક્ષ્ય દેવુ ક્યા રહ્યું,
 માટે જ નિન્દા વર્ણ પર મે લક્ષ્ય ક્યારે ના ગ્રહ્યું,
 પૂજક ગ્રહે છે પુણ્યને નિન્દક ગ્રહે છે પાપને,
 નિશ્ચય હૃદયમા ધારણા કુદ્રતતાણી શુભ છાપને ૩૬૩
 વહેવુ સદા નિજ પથમા ના લક્ષ્ય દેવુ કોઈમા,
 મનડુ જરી ના પ્રેરવુ નિન્દકતાણી બદબોધમા,
 આપેજ કુદ્રત ન્યાય ત્યા પોતે ન માથુ માગ્વુ,
 કુદ્રતતાણો એ કાયદો સમજી હૃદયને ઠાગ્વુ ૩૬૪
 ટીકા કરે બહુ બાતની લોડો ન તે ગણકારવી,
 ગજ પાછળે શ્વાનો લમે છે વાત મનમા ધારવી,
 સાચુ ન છાનુ જગ ગહે દરકાર કોની ના ધરો,
 નિન્દા સ્તુતિયગ્ લક્ષ્યવણુ નિજ જીવન કરજો અનુમરો ૩૬૫

સાર્થકનામ કરવું:

પ્રાય રહે છે વાદળા તવપગ અહો તે કારણે,
 સાન્વર્ય નામ જ માગ્રમતી બાતા જનો તુજ વારણે,
 નિજનામને સાર્થક કરે એવા જનો વિરલા અહો,
 શુણ્ધેય નામ જ ધાગીને કાયો કરી પથમા વહો ૩૬૬

સાર્થક કરે છે નામને મોટા જનો સદ્ગુણવડે,
પુરૂષાર્થને બહુ સ્ફોરવી બહુખંતથી કાર્યો કરે;
નિજનામ સાર્થક ના કર્યું તે હાસ્યપાત્ર જ થાય છે,
નિજનામને સાર્થક કરે લોકોવડે વખણાય છે. ૩૬૭

જેણે ન રાખ્યું નામ તે શા હેત જન્મ્યા માનવા ?
રાખ્યુંજ જેણે નામ તે જન્મ્યા જ જગમાં માનવા;
તીર્થંકરોએ નામને સદ્ગુણાં કર્યાં એ કારણે,
હુંનિયા પ્રભાતે પ્રેમથી નામો જ તેઓના ગણે. ૩૬૮

અભિમાન ત્યજીને વિશ્વમાં નીચા નમીને વિનયથી
ચાલવું.

નીચા નમીને ચાલવું એવું જગત્ શિખડાવવા,
નીચી સદા વહેતી રહે આદર્શજીવન ગાળવા;
સહુને નમીને ચાલવામાં ઉચ્ચતા નિજ અળકતી;
વિનયે ન વૈરી કો થતું યશ કીર્તિમિષે અળકતી. ૩૬૯

નીચા નમીને ચાલવામાં ક્ષયદો કોટી ગમે,
અહંકાર મન આવે નહીં ને વૈર જેરો ઉપશમે;
નીચા નમ્યાથી કૃષ્ણની પેઠે જ વિજયો બહુ મળે,

નીચા નમીને ચાલતા શુભ ભાગ્યની વેળા વળે ૩૭૦
 નીચા નમીને ચાલતા તે પ્રેમ સૌનો મેળવે,
 નીચા નમીને ચાલતા તે સર્વ શક્તિ કેળવે,
 નીચા નમીને ચાલતા તે સર્વથી ઉંચા થતા,
 ઉંચા નમે ના તાડવત્ તે પાછળે ખાતા ખતા ૩૭૧
 નીચા નમીને ચાલતા વિદ્નો ઘણાં દૂરે થતા,
 નિજ કિરણ નીચા નાખીને ભાનુ કરે છે ગુણ છતા,
 નીચા નમ્યાથી મેઘ પણ આ વિશ્વમા ઝંડાલા થતા,
 પદવી વરે મહાગજની નીચા નમીને વર્ષતા ૩૭૨.
 અછંડ ધની જે ચાલતા બહુ દાઠમા ઉંચામુખે,
 અભિમાનથી નીચા પડે દિવસો ગુન્નરે બહુ દુખે,
 નીચુ જીવે ના ગર્વથી તેની જ થે ગાંધ રેવડી,
 રાવણસમા આલ્યા ગયા અહકારતા ના પરવડી ૩૭૩
 અભિમાની દુર્યોધન ગયો અભિમાન છાન્યો ના અરે,
 નેપોલીયન કેદી થયો પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટાતો ખરે,
 વિણુસ્યા સિકદરમમ ઘણા યાદી ન તેની ઠેા કરે,
 અજ્ઞાનીઓ ઉંચામુખે નાહક અહોહો સંચરે ૩૭૪

છાજ્યો નહીં અભિમાન કેનો વિશ્વમાંહી જાણુશો,
 નિજ આત્મવત્ સૈને ગણી સૈને નમીને ચાલશો;
 નિજ પંથમાં નીચા નમી વહેવું ન કરવો ગારવો,
 અભિમાન શત્રુ પ્રગટતાં નિજ વિનયશસ્ત્રે મારવો. ૩૭૫
 પરમાર્થપ્રગતિ પંથમાં નીચા નમી સન્તો વહે,
 નીચાં નમે કૃણ લાવીને વૃક્ષો શિખામણને કહે;
 નીચા નમીને ચાલતાં ઓછી ન શક્તિયો થતી,
 વધતી રહે બહુ શક્તિયો વધતી રહે દિન દિન રતિ. ૩૭૬
 જગને નમાવે જાણુશો નીચો નમી જે ચાલતો,
 નિજશક્તિયો જ જાણાવતો તે લબ્યપંથે મ્હાલતો;
 રાજાથકી સન્તો મહન્તો પૂજ્યતાને બહુ ધરે,
 નીચા નમીને ચાલવું એવું જ શિક્ષણ દિલ ધરે. ૩૭૭
 કુદ્રત્ નિયમ અનુસારથી વહેવાય ત્યાં વહેવું સદા,
 કુદ્રત્તણા સામા થઈ વહેતાં ન પામો કૃણ કદા;
 ઉંચાથકી નીચે જવાતું સર્વ જનને સહેલ છે,
 નીચાથકી ઉંચે જવું વહેવું ઘણું મુશ્કેલ છે. ૩૭૮
 સાબરમતી ઉંચાથકી નીચા પ્રદેશોમાં વહે,

કુદ્રતનિયમને અનુસરી પરમાર્થથી શોભા લહે,
 કુદ્રતનિયમને અનુસરી વિનયે સદા વહેતા રહે,
 બહુ કીર્તિ પૂજા માનને લક્ષ્મી ઘણી પથે લહે ૩૭૬
 જન્મ કેનાર ભૂમિની શોભા કરનારને ધન્ય છે.
 નિજજન્મભૂમિની સદા શોભા વધારે લખ ગુણી,
 પૃથ્વી મફલતા થાય છે તે ભૂમિ ના રહેતી ઝણી,
 નિજજન્મભૂમિની સદા શોભા વધારે ગુણુ વડે,
 માખર કહે સહુ લોકને માફલ્યજીવન પરવડે ૩૮૦
 શોભાવે નહિ જે પૃથ્વીને જન્મ્યા જ શાને કારણે ?
 શોભાવે જનની પૃથ્વીને જાઉં જ રહેને વારણે,
 દાતારપરમાર્થીજનોથી પૃથ્વીની શોભા થતી,
 ધરા સુલકતોથી થતી જન્મપ્રદાતાની ગતિ ૩૮૧
 જે પૃથ્વીમા મન્તો મહન્તો વીરદાની પ્રગટતા,
 તે પૃથ્વીની શોભા થતી પ્રખ્યાતિ પામે ગુણુછતા,
 નિજ જન્મભૂમિ પર નથી પ્રીતિ હરાયુ દાર તે,
 નિજ જન્મભૂમિ ઝાળવે દુર્જન ખરેખર ચોર તે ૩૮૨
 જન્મી વધાર્યો ભાગ તેણે ભૂમિશોભા ના કરી,

તે જીવતો મહાસમો કીધું ન સાઝું અવતરી;
 જે સદ્ગુણો ગ્રહતો નહીં ને ભૂમિને ધિક્કારતો,
 તે ભારભૂત જ પૃથ્વીમાં તેનો ન શુભ અવતાર તો. ૩૮૩
 શોભા વધારે જનનીને જે જન્મભૂમિની ઘણી,
 તે ધન્ય પૃથ્વી અવતર્યા તે ભાવ છે ચિન્તામણિ;
 લજ્જે જ જનની જન્મભૂમિને તે શાને અવતર્યા ?
 માતા ! દયાળુ તું ઘણી એવા જનોને પણ ધર્યા !! ૩૮૪
 જે જનની જન્મપૃથ્વી માટે કંઈ કરે સ્વાર્પણ નહીં,
 અવતાર તેનો છે અલેખે વિશ્વમાં જાણ્યો સહી,
 તે ખાચલા શિદ્ધ અવતર્યા જે પૃથ્વીને ભારે કરે;
 તે ધન્ય સજ્જન અવતર્યા જે પૃથ્વી શોભા આચરે. ૩૮૫
 જે શાપ જેવા જનનીને જે જન્મભૂમિને થયા,
 તે ધૂળથી હલકા ઘણા જીવ્યા અલેખે થઈ ગયા;
 શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનની પરે જે કર્મયોગીઓ થતા,
 મહાવીર ગૌતમવત્ થતા જે જ્ઞાનીઓ રૂઢે ના છતા. ૩૮૬
 જે જે સતા સતીઓ બને શોભાવતા તે ભૂમિને,
 ઉપદેશકો યોગી બની શોભાવતા જગ દુઃખીને;

તે પૃથ્વીની શોભા થતી ઇતિહાસપાને અમરતા,
 રહેતી સદા શિક્ષણ અહીં આશો ન દુર્ગુણથી ખતા ૩૮૭
 જે જન્મભૂમિદ્રોહી તેનું વદન દેખો નહિ કદા,
 તે ધન્ય માતૃભૂમિની ફળે અદા કરતો સદા,
 શોભા વધારે ભૂમિની જીવ્યો જ જગ તે જાણુ,
 જ્ઞાનાદિસદ્ગુણ ગણુ અહીં કીધું હૃદયમા આણુ ૩૮૮

પૃથ્વીમાતાને ધન્યવાદ.

સાબરમતી ધારણુ કંગી પૃથ્વી મજાની શોભતી,
 સાર્થક ધરીત્રી નામથી સર્વે જીવોને ચોભતી,
 એ ધન્ય પૃથ્વી માતાને સન્તાન જેના ગુણભર્યા,
 એ ધન્ય પૃથ્વી માતાને સન્તાન આનંદરસ ભર્યા ૩૮૯
 એ ધન્ય પૃથ્વી માતાને જેના રમીલા બાળકા,
 એ ધન્ય પૃથ્વી માતાને ગાતા તનુજો ગીતકા,
 નિજ જન્મભૂમિજનનીનું પાણી જ રાખો પ્રેમથી,
 કાર્યો કરો સ્વાર્પણ કંગી નિજજનનીભૂમિનેમથી ૩૯૦
 પાળે જ માતા પ્રેમથી પોપે જનક બહુ પ્રેમથી,
 વાત્સલ્ય માતાના મમુ ક્યાયે ન જગમાહી નથી,

અતએવ પૃથ્વી માતના શોભાવનારા થાવવું,
 અહુલક્ષિતલરથી અનુલવી એવું હૃદયમાં લાવવું. ૩૯૧
 નિજ માતને શોભાવવા કરવું ઘટે તે સહુ કરો,
 નિજ માતને શોભાવવા પાછાં નહીં પગલાં ભરો;
 નિજ માતને શોભાવવા સદ્ગુણ સર્વે ખીલવો,
 નિજમાતૃની શોભા વધે એવા સુઉત્સવ ઉઝવો. ૩૯૨
 ઉપકાર માતાના ઘણા નિજ લક્ષ્યમાંહિ લાવશો,
 નિજ જનની નૂર સુરાખીને યશ કીર્તિને ફેલાવશો;
 સત્તા મળી લક્ષ્મી મળી તન મન મળ્યું સફળું કરો,
 સેવા કરી નિજ માતની આશીઃ ગ્રહી સુખડાંવરો. ૩૯૩
 સાબરની પેઠે સેવક બનીને જે સેવા કરેછે તે સ્વામી-
 પ્રભુ બની શકે છે.

સાબર પરે સેવક બની જે પ્રાણીની સેવા કરે,
 નિજ પ્રાણને અર્પણ કરે પાછું નહીં પગલું ભરે;
 સેવક બની સેવા કરી તે સ્વામીની પદવી વરે,
 સેવક બનીને સ્વામીપદની યોગ્યતા સર્વે ધરે. ૩૯૪
 શ્રી ધર્મનૃપતિ યજ્ઞમાં પાદો પખ્યાલ્યા સર્વના,

કૃષ્ણે તથા તે મારથી તેમા જ તેને ગર્વ ના,
 એવક બનીને વિશ્વના પરમાર્થ પ્રાણી દર્શ કરે,
 તે વિશ્વના સ્વામી બને ને વિશ્વની પૂજા વરે ૩૬૫
 જે પ્રાણીઓમાં આર છે વર્ણો જ તેના કર્મ જે,
 એવક પ્રવૃત્તિ તે ખરી દેનાદિયોગે ધર્મ જે,
 એવકપણામા સ્વામીના સર્વે ગુણો ભળતા રહે,
 અનુક્રમથી અદ્વિતીયકા વિનિષ્કાત મુક્તો ના લહે ૩૬૬
 એવકપણાની ફરજને જે જે જનો કરતા રહે,
 ઉંચા ચઢી પાછા પડે ના જ્ઞાનીઓ એવુ કહે,
 એવક બન્યા વણુ સ્વામીપદને જે પ્રથમથી પામતો,
 એવાત્વના અનુભવ વિના સ્વામિત્વપદને વામતો ૩૬૭
 અનુભવ કયાં વણુ માનવો ઉંચા ચઢી પાછા પડે,
 નહિ તેર છાપન મેળમા મમજાણુ વિના બહુ આથડે,
 એવક બની અનુભવ લહી જે સ્વામીપદ મહેજે વરે,
 પાછો પડે ના તે કદિ આત્મોન્નતિ વેગે કરે ૩૬૮
 સ્વામી પ્રભુ બનવા ચહો તો પ્રથમ એવક થી રહો,
 નિજપાદમમ એવક કહ્યા ને શીર્ષમમ સ્વામી લહો,

જે કાલમાં સેવક અહો તે કાલમાં સ્વામી પ્રભુ,
 એક કાલમાં કારણ અને છે કાર્યતા કહેતા વિભુ. ૩૯૬
 પ્રહ્લાંડમાંને વ્યઘ્રિમાં સ્વામી અને સહુ સેવકો,
 અભિમાન મનમાં રાખીને જૂઠું કદાપિ ના બકો;
 અવલોકીને સાબરમતી ગુણશિક્ષણે સેવક થવું,
 સ્વાર્પણ કરીને જીંદગી પરમાત્મપદ સામા જવું. ૪૦૦
 ઉપકાર સહુને વાળવાને ફર્જ સેવા સારવા,
 કર્તવ્ય આવશ્યક કરી સાકલ્યજીવન ધારવા;
 સેવક બની સ્વામી થવું કુદ્રતતાણી એ રીતિ છે,
 સુજ્ઞા હૃદયમાં ધારીને તે આચરે એ નીતિ છે. ૪૦૧

નિશ્ચય.

નિશ્ચય કયોં તવ નહિ ફરે રવિ જો અહો પશ્ચિમે ઉગે,
 નિશ્ચયદશાએ વહી રહી તુજને ન કો નિશ્ચય પુગે;
 નિશ્ચય કરીને નીકળી નિશ્ચય કયોં ત્યાં જઈ મળી,
 નિશ્ચય વિનાનો માનવી જ્યાં ત્યાં જ જતો લડયડી. ૪૦૨
 નિશ્ચયથકી મૃત્યુ ગણ્યા વણ કાર્ય ધાર્યો સહુ કરે,
 સંકલ્પ કીધા ડગમગે ત્યાં કાર્ય ધાર્યો સહુ ફરે;

નિશ્ચયથી સિદ્ધિ થતી નિઃકાર્યની ધારી ખરી,
 નિશ્ચય કરીને પાળતા વરમાળ અર્પે સુંદરી ૪૦૩
 આ વિશ્વમા નિશ્ચય વિનાનુ બળ નથી કે કાજમા,
 નિશ્ચયપ્રવૃત્તિ વણ નહીં શાન્તિ લલી આમ્રાન્યમા,
 સકલ્પ બળ નિશ્ચય અને નિશ્ચય પ્રવૃત્તિ, આદરે,
 તેનાથકી આ વિશ્વમા ઇન્દ્રો મમા પણ બહુ કરે ૪૦૪
 મકલ્પ નિશ્ચયના મમુ આ વિશ્વમા બળ કે નથી,
 મકલ્પ નિશ્ચય બળથી ઇશ્વર મળે વાતો કથી,
 પગમાર્ગમા વ્યવહારમા સકલ્પ કીધા બંદ કરે,
 દાગિરય વિનો સકલ્પ પડતી દશા તેને વરે ૪૦૫
 મકલ્પ નિશ્ચય બળવકી હુ શક્ય નહિ કે કાજ છે,
 નિશ્ચયપ્રવૃત્તિ જ્યા થતી ત્યા દેવશક્તિ રાજ્ય છે,
 નિશ્ચય કર્યો જે કાર્ય કરવા મૂક્યો ના તે કદા,
 ઉત્પાદ ને બહુ ખતથી વિજ્યો મળે છે મર્વદા ૪૦૬
 ક્ષેત્રે ધાયુ ના થતા નિશ્ચય કર્યો નહિ ચૂક્યો,
 નિશ્ચય પ્રવૃત્તિ આદરી અધુરી ન ક્યારે મૂક્યો,
 નિશ્ચય વિનાના ખાયલાઓ જીવીને જગ શુ કરે,

નિશ્ચયપ્રવૃત્તિમાં મર્યા વણ કોઈ ના ધાર્યું વરે. ૪૦૭
 નિશ્ચયપ્રવૃત્તિમાં થતો સંશય અરે ત્યાં પગપગે,
 ત્યાં નાશ ભીતિ પગપગે ને બળ રહે ના રગરગે;
 સંશયવિચારો આંધળા સંશયપ્રવૃત્તિ લાંગડી,
 બહુ થીંગડાં ને છીદ્રથી શોભે જ જેવી તાંગડી. ૪૦૮
 ચાહોમથી નિશ્ચયપ્રવૃત્તિ જે કરે તે જય વરે,
 ચાહોમથી નિશ્ચયપ્રવૃત્તિ કર્મયોગી આદરે;
 શુભકર્મયોગી થાય છે સંસારમાં નિશ્ચયબળે,
 તે જ્ઞાનધ્યાને ટેકથી વિશ્વોન્નતિમાં સંચરે. ૪૦૯

સ્વાશ્રયીનું પોષણ કરવું.

તું સ્વાશ્રયીને પોષતી સંતોષતી પાણીવડે;
 ઉગે વનસ્પતિયો ઘણી લીલી મઝાની કલકલે;
 નિજ સ્વાશ્રયીને પોષતાં બાકી ન કિંગિચત્ રાખવું,
 સ્વાર્પણ કરી નિજ જીવનને સાળરમતી જેવા થવું. ૪૧૦
 જે સ્વાશ્રયી ના પોષતો સંતોષતો તે જન નહીં,
 કાકો સરીખા લોભ્યમાં ઘોલાવતા પરને સહી;
 જીવી ન સ્વાશ્રયી પોષીયા તો જીવવું શા કામનું ?

જીવી ન અન્ય જીવાડીયા તો જીવવું છે નામનું ૪૧૧
 જે સ્વાશ્રયી ના પોષતો તેની ન શોભા થાય છે,
 શુભ સ્વાશ્રયી જીવન ખળે નિજને જગત્ જન ચ્હાય છે;
 જન સ્વાશ્રયીથી શોભતો સતોષતો ને પોષતો,
 મોટો કહ્યો માનવ અહો આશ્રિતને ના શોષતો ૪૧૨
 જે સ્વાશ્રયી થઈને ગદ્યા તેને ન કિંગ્ચિત્ દુ ખવો,
 સ્તનપાન કરતા માતની સ્નેહાળતાને અનુભવો,
 વિશ્વાસથી સ્વાશ્રય ધરી જે જે રહ્યા તે પાળવા,
 સંઘોચદૃષ્ટિ પરિહરી વિશ્વામી બદલા વાળવા ૪૧૩
 મતો કથે છે જીવ જીવના આશ્રયે જીવો રહ્યા,
 માને જે નિજને સ્વાશ્રયી તે તે પરાશ્રયને વહ્યા,
 આશ્રય પરસ્પર ભર્વને એ ન્યાય બ્યાપક જાણીને,
 મતોપ ॥ સ્વાશ્રયી વર્જને નિજ દુર્જ મનમા આણીને ૪૧૪
 આત્મા સ્વરૂપી સ્વાશ્રયી માની સદા સતોષવા,
 નિષ્કામતા હૃદયે ધરી સોને સ્પૃહા વણુ પોષવા,
 કર્તવ્ય સહુનું સહુ કરે કુદ્રતતાણા તાળે રહી,
 નિજ આશ્રયીને પોષતા અભિમાન લાવો ના સહી ૪૧૫

આમાણ્ય કીર્તિ યશ વધે આશીર્વાદો બહુ મળે,
 સન્માન શક્તિ બહુ વધે મંગલ લાહે જન પળપળે;
 જે સ્વાશ્રયી રક્ષણ કરે વ્યવહારમાં મોટો થતો,
 પરમાર્થનિશ્ચયબુદ્ધિથી આનંદ ભોગવતો છતો. ૪૧૬

પાણી ખૂટતાં અર્થીઓનું દૂર રહેવું.

સાબરમતી જલ ખૂટતાં બહુ અર્થીઓ દૂરે થતા,
 જ્યાં સ્વાર્થ સરતો નહિ અરે ત્યાં સ્વાર્થીઓ તો ના જતા;
 જ્યાં સ્વાર્થ પોતાનો સરે ત્યાં સર્વજીવો જાય છે,
 વ્યવહારમાં પરમાર્થમાં અવલોકતાં જ જણાય છે. ૪૧૭

ફળથી ખીલેલાં વૃક્ષપર કલ્લોલ પંખીઓ કરે,
 પાણી જતાં તરવારનું તેને ન હાથે કો ધરે;
 પાણી મળે ત્યાં સહુ વળે ને લોક સહુ પાચે પડે,
 પાણી જતાં સહુ વસ્તુનું જીવ્યું પછી ના પરવડે. ૪૧૮

સૂકું સરોવર થાવતાં પાસે ન જીવો આવતા,
 લક્ષ્મી વિનાના ભૂપની પાસે ન યાચક જાવતા;
 લક્ષ્મી વિનાના દાનીની પાસે ન આવે યાચકો,
 સેવાકળા અભિનય વિના શોભે ન જેવા સેવકો. ૪૧૯

ઉગતા ગવિને મહુ નમે ના અસ્ત થાતાને નમે,
પૂરી કર્યાથી પ્રાર્થના વારાડગનાને નર ગમે,
એવું નિહાળી વિશ્વમા પાણી હૃદયમા ધારવું,
પીનાર પ્રેમે આવશે પાણી જ ત્યા અવધારવું ૪૨૦

સ્વાર્થી મરે ના રહોય પણ મન્તો ન નિજ સ્વામી ત્યજે,
જીવકપ્રભુ પામે રહે મગ્તા છતા પણ તે લજે,
માળગમતી જલપાનથી વનરાજી લીલી થે રહી,
છાડે નહિ તે જીવકને મરતા છતા પણ ગહગહી ૪૨૧

પીવે ન સરવઝ પાણીને મોહ્યો પપેયો મેઘથી,
મગ્નુ જ તેને મેઘ વણુ એ જીવતો ધનટેકથી,
યાત્રક ખરો એ મેઘનો ખીજે ન જાતા સાલજ્યો,
આ વિશ્વમા ટેકીજનોને ટેક લાગે બહુ ગાજ્યો ૪૨૨

માળર ન મનમા લાવતી ફરે થતા અર્થી અહો,
સ્વાર્થી જીવોની એ દશા તે જાણતી રાને લહો,
પાણી પીધાથી પામમા આવે જ પાછા જાણવા,
યત્નો કરો પાછા સહુ નિજ પાણીને પ્રકટાવવા ૪૨૩

મૂળની પુષ્ટતા કરવી.

સાબરમતીનું મૂળ પાકું છે જ તેથી તે વહે,
 જ્યાં મૂળની છે પુષ્ટતા ત્યાં વૃદ્ધિ સ્થાયિપણું રહે;
 જ્યાં મૂળનું બળ છે ઘણું ત્યાં જોર વધતાં જામતું,
 દુઃશક્યનાશ જ જાણવો જ્યાં મૂળ પુષ્ટિ પામતું. ૪૨૪
 સાબરમતી જગ શીખવે પુષ્ટિ કરે મૂળની ઘણી,
 મજબૂત મૂલ કર્યા વિના પ્રગતિ થતી ના જગ ઘણી;
 મજબૂત મૂલ કર્યા વિના આગળ વધી પાછો પડે,
 માનવ જગતમાં જાણવો બહુ દુઃખ પામી રડવડે. ૪૨૫
 પાયો ન દૃઢ પ્રાસાદનો કારણ મળે ઠંડિલો પડે,
 મજબૂત ઉંડા મૂળ વણ વૃક્ષો પડે વાયુ બળે;
 અસ્થિર મૂળ જ્યાં હોય છે ત્યાં જીવનાશા નહિ ઘણી,
 સમજી હૃદયમાં સમજતો તે હેતુવાર્તાએ છણી. ૪૨૬
 આગળ વધો આગળ વધો પોકાર સર્વે બહુ કરે,
 મજબૂત મૂળ કર્યા વિના પગલાં ભરી પાછા ફરે;
 મજબૂત સ્થિર મૂળો કરે પ્રગતિ થતી જગ સર્વની,
 મજબૂત મૂળ કર્યા વિના વળતું ન વાતે ગર્વની. ૪૨૭

ન્યા ઉત્તતિનુ મૂળ મજબૂત થાય છે પૂર્વે ઘણુ,
 ત્યા ઉત્તતિ સ્થાયી ગહે બહુ કાલપર્યંત શુભ લાણુ,
 શુભકાર્યના પક્ષા કરો મજબૂત મૂળો સક્તિથી,
 ચડતી સદા કાયમ કરો અનુભવ લહીને સુક્તિથી. ૪૨૮
 બહુ દીર્ઘદૃષ્ટિ વાપરી શુરંગમ લહી શુભ કાજમા,
 પહેલી કરો ઝટ મૂળની પુષ્ટિ મદા આશ્રાન્યમા,
 પાછળથી પસ્તાય નહિ શિક્ષા હૃદયમા જે ધરે,
 પડતી ન પામે તે કદિ વરમાળ વિજયોની વરે ૪૨૯
 જે જે કરો શુભ કાર્ય તેમા લક્ષતા એ ધારવી,
 પ્રામાદને ફરે કળી ભૂલો થયેલી વાળવી,
 શિક્ષા સમજવી સહેલ પણ આદર ઘણો મુશ્કેલ છે,
 શૂન્ય મહેન્ટો મનની આ વાગ્તામા પહેલ છે ૪૩૦
 વ્યવહારને બે દૃઢથી મર્યાદને ધરતી ગહે,
 મર્યાદા ધારણ કરવી.

મર્યાદને ધામણ કંગે જાલોડને માને કહે,
 સસાગના વ્યવહારમા મર્યાદવણુ શોભા નહીં,
 શોભે ન મર્યાદાવિના મતીઓ જગતમાહે કહીં. ૪૩૧

મર્યાદથી શોભા પ્રતિષ્ઠા આળસ વધતી રહે,
 સાગર સમા મર્યાદને ધરતા રહી શોભા લહે;
 મર્યાદમાં અગ્નિ રવિને દેવતાઓ સહુ વહે,
 મર્યાદને મૂડ્યાથકી વિશ્વાસ ના કે સદહે. ૪૩૨

મર્યાદથી વ્યવહાર સહુ ચાલે જગતમાં જાણવું,
 મર્યાદનું જીવન ભલું વ્યવહારકાલે આણવું;
 સાડું નથી મર્યાદને છોડ્યાથકી વ્યવહારમાં,
 મર્યાદને ધારણ કરે ઉત્તમ ભલા આચારમાં. ૪૩૩

સંસારમાં મર્યાદવાળુ જીવાય નહિ જનમાત્રને,
 મર્યાદને ધાર્યાવિના દેવાય ના કે પાત્રને;
 પત્ની અને પતિ બે મળી મર્યાદથી જો આલતાં,
 આનંદથી સંસારમાં જીવન મજાનું ગાળતાં. ૪૩૪

મર્યાદ બાંધી સંઘની તીર્થકરોએ ધર્મથી,
 તેથીજ ધર્મ વહ્યા કરે શુભ યોગીઓના કર્મેથી;
 તેથી પરંપર ધર્મનાં ઝરણાં વહે છે જગવિષે,
 મર્યાદ ધાર્યાનાં ફળો શુભ વિશ્વમાં જોતાં દિસે. ૪૩૫

ઉત્સર્ગને અપવાદથી મર્યાદ મર્યો જાણશો,

આદેય વા તે હેય તે અવગર લહી મન આણુશો,
 મર્યાદના બહુ લેદ છે જે યોગ્ય તે તે આદરો,
 પડતી થકી જેના થકી મર્યાદ તે તે પરિહરો ૪૩૬
 નિજ બાપ રૂવો સમજીને તેમા પડો ના દેખીને,
 મમજ્યા વિના પ્રાચીન મર્યાદા ન ત્યાગો પેખીને,
 મમજીણુ વિવેકે સહુ પડે મર્યાદ સાચી મન રૂચે,
 પાસા ગુડના મેવતા અનુભવ બળે સમજાયુ પચે ૪૩૭
 સર્વમાં પ્રભુતા દેખો.

અવલોકી સાબરની પ્રભુતા સર્વમા પ્રભુતા જુવો,
 નિજ નીચ વૃત્તિથી કર્યો પાપો સકલ પ્રેમે ધુવો,
 પ્રભુતા નિહાળ્યા વણુ ઝદિ ડો વિશ્વમા પ્રભુ નહિ બને,
 માટે નિહાળો ॥ અન્યની પ્રભુતા મહન્તો શુભ લણે ૪૩૮
 જે સર્વમા પ્રભુતા નિહાળે તે જ પ્રભુનુ રૂપ છે
 જે મર્વમા પ્રભુમય બને હા તેજ સચ્ચિદ્રૂપ છે,
 નિજમા પ્રભુતા હોય છે તો અન્યમા પ્રભુતા દિસે,
 દૃષ્ટિ પ્રમાણે સૃષ્ટિની મોટાઈ નિજ મનમા વસે. ૪૩૯
 નિજવૃત્તિમા જ્યા નીચતા ત્યા અન્ય નીચો ભાસતા,

અન્તર પ્રભુતા જાગતાં સર્વત્ર પ્રભુ વિશ્વાસ્યતા;
 અન્તર પ્રભુતા જ્યાં નથી ત્યાં બાહ્ય પ્રભુતા શું કરે,
 અન્તર પ્રભુતા સત્ય છે ના બાહ્યથી કશુંએ સરે. ૪૪૦
 સૌમાં પ્રભુતા ભાસતાં આનન્દમય જીવન થતું,
 સૌમાં પ્રભુતા ભાસતાં નહિ નીચ જીવન રેં છતું;
 કે નીચ નહિ આ વિશ્વમાં નિજ પ્રહસત્તાદૃષ્ટિએ,
 માટે જ સૌની સાથમાં ભીંજાઓ આનન્દવૃષ્ટિએ. ૪૪૧
 નિજ પ્રહસત્તા ભાવનાથી સર્વમાં દેખો પ્રભુ,

દેખો આજીવન હેલી ઝીલીને તન્મય બની બનવું વિભુ;
 દેખો આજીવન આજીવનમાં રહી પ્રભુતા સકલમાં જાગતી,
 પ્રભુતામયી દૃષ્ટિ બંધ નીચતા દૂર ભાગતી. ૪૪૨
 જ્યાં તુચ્છજીવો ભાસતા ત્યાં સુકિતદારો અંધ છે,
 છૂપી રહી પ્રભુતા જીવે તે અન્ધ પણ નહિ અન્ધ છે;
 ઠંકાયલી પ્રભુતા સકલમાં દેખી પાચે લાગવું,
 લોકો નિહાળે દોષ ત્યાં જ્યાં પ્રભુતા જીવે ૪૪૩
 સૌમાં મહત્તા ભાસશે પ્રભુતા નિહાળે પ્રેમથી,
 દોષો જશે નિજ દૃષ્ટિથી ભાગ્યું ખરું એ નેમથી;

પ્રભુતા નિહાળે સર્વના તેમા પ્રભુનો વાસ છે,
 અવબોધતા શુભ જ્ઞાનીઓ તેઓ ન કોના દાસ છે ૪૪૪
 ધન્યવાદ પાત્ર કોણ ?

તે ધન્ય છે તે ધન્ય છે સ્વાર્પણ કર્યામા ગચ્છતો,
 માળર પરે સ્વાર્પણ કરી નિજ આત્મતેજે છાજતો,
 સાળર પરે તે ધન્ય છે જે મોન થઈ કાર્યો કરે,
 પરમાર્થમયજીવન ધરી પગ્હેત જગમા સચરે ૪૪૫
 તે ધન્યવાદ સુપાત્ર છે ઉપકારી નિન્દા નહિ કરે,
 ઉપકારીને સ્વાર્પણ કરે પરમાર્થની દૃષ્ટિ ધરે,
 તે ધન્ય છે કૃતપ્રુષ્ઠ છે અહંકાર વણુ કાર્યો કરે,
 પ્રભુનું હૃદય તે જાણુ સત્જનપાણું મનમા ધરે ૪૪૬
 મોમા પ્રભુતા દેખીને જે મસ્ત થૈ કરતા કરે,
 દેવો મહન્તો યોગીઓ તેની પ્રશસાઓ કરે,
 તેના હૃદયની આખીને કરતા રહે સન્તો સદા,
 તેના હૃદયના તોરમા આનન્દ પ્રગટે સર્વદા ૪૪૭
 તેના હૃદય
 તેના હૃદયમા

જ સૂતા જાગતા,
 જાગ વાગતા,

તે ધન્ય છે આ વિશ્વમાં વિશ્વોન્નતિ સાથી બને,
 તે ધન્ય છે આ વિશ્વમાં સ્વાત્મા સમા જીવો ગણે. ૪૪૮
 આ વિશ્વમાંહિ વર્ણલેદે ધર્મલેદે કલેશ છે,
 એ કલેશથી દૂરે રહ્યો તેને જ શાન્તિ ખેશ છે;
 બહુ લેદ કલેશો ટાળતો તે ધન્ય કીર્તિપાત્ર છે,
 અદ્વૈતમેળે જે રહ્યો તેનાં સુપૂન્ય જ ગાત્ર છે. ૪૪૯

યુદ્ધો સમાવે ધર્મનાં ને દેશલેદે ગર્વનાં,
 સ્વાર્પણ કરીને જીંદગી કલ્યાણ સાધે સર્વનાં;
 એ ધન્યવાદોથી સદા પૂજય છે પ્રભુતા લાહી,
 આનન્ત્ય ધરતો દૃષ્ટિનું તેને જ પૂજું ગહગહી. ૪૫૦
 બહુ ધન્યવાદો આપીએ પરમાર્થજીવકને ખરે,
 પરમાર્થ માટે જીંદગી લવલેશ જે અર્પણ કરે;
 એકેન્દ્રિયાથી અહો પંચેન્દ્રી યાવત સર્વને,
 બહુ ધન્યવાદો આપીએ ત્યાગી અહંતા ગર્વને. ૪૫૧

પ્રભુતા નિહાળી સર્વમાં નિજ બ્રહ્મસત્તાદૃષ્ટિથી,
 સહુ સાથમાં તન્મય બનો તન્મયપણાની સૃષ્ટિથી;
 શુભ ધન્યવાદોથી વધાવો સર્વ જગને પ્રેમથી,

પરમાત્મમય પોતે બનો નિશ્ચયપણાના નેમથી ઠપર
ચોપાઈ.

અલેદલાવે મળવું

અલેદલાવે મળવું કહ્યું, માળરમાહિ તેવું લહ્યું,
માળરમા ઝરણા જે મળ્યા, મળ્યા પછી ના જૂદા થયા ૪૫૩
માગરમા માળર જે મળી, અલેદમેળે તે તો હળી,
મળીને ગિફા આપે લલી, મળ્યા પછી ના જાઓ ટળી ૪૫૪
મળીને લેશ ન ગખો લેહ, મળીને કિ ચિત્ત ધરો ન ખેહ,
લેદલાવ સહુ અળગા કરી, મળવું મર્વે સ્વાર્પણ કરી ૪૫૫
તન્મયલાવે મળતા મેળ, ચિદાનન્દની પ્રકટે કેલિ,
લેદલાવથી મગીને જેહ, મળતો તન્મય થાવે તેહ ૪૫૬
વિશુદ્ધપ્રેમે મળવું લાય, તેની આખી દેવો ગાય,
અહ વૃત્તિ વ્યક્તિનો ભેદ, પ્રગટે ત્યા વર્તે છે ખેદ ૪૫૭
વિશુદ્ધપ્રેમ વિનાનો મેળ, સ્વાર્થલેદનો ત્યા છે મેલ,
મમત્યા વણ જે થાતા મેળ, જાલકના જાણો તે ખેલ ૪૫૮
લેદલાવ ત્યા મરવું થાય, ચિત્ત મળ્યા વણ મેળ ન લાય,
પ્રેમાત્મા વણ રહેતા ભેદ, સત્ય મેળ વણ થાતો ખેદ ૪૫૯

(દુહા.)

- અલેદ લાવે મેળ છે, સમજે સજ્જન વર્ગ;
 દેહ છતાં અંદૈત થૈ, અનુલવતો શુભસ્વર્ગ. ૪૬૦
- આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી, મેળ અલેદ મુહાય;
 ચિન્તાઓ ના ઉપજે, મુખની ઘેન છવાય. ૪૬૧
- હું તુંનો નહિ લેદ જ્યાં, સમાય લેદો સર્વ;
 અલેદલાવે મેળથી, રહે ન કિંગિ-ચત્તર્વ. ૪૬૨
- રૂપ નામના લેદને, ટાળી મળવું બેશ;
 અલેદ મેળના યોગથી, મુખડાં હોય હમેશ. ૪૬૩
- આનન્દની મસ્તી ઘણી, અલેદમેળે થાય;
 મળે મેળ એવો અહો, ત્યાં નહિ દુઃખ જાણાય. ૪૬૪
- અલેદલાવે જે મળ્યા, જ્ઞાનપ્રેમથી જેહ;
 શૂર્ણ શર્મ તેને મળ્યું, પવિત્ર તેનો દેહ. ૪૬૫
- દેહ છતાં તે જાણવા, નિશ્ચય દેહાતીત;
 અનુલવજ્ઞાની જાણતો, શુદ્ધ મેળની રીત. ૪૬૬
- અલેદલાવે મેળને, જે સાધે નરનાર;
 ક્વર્ણ મુક્તિ તે પામતા, લહે ન દુઃખ લગાર. ૪૬૭

સેવ્યાથી અનુભવ પ્રાપ્તિ.

સાળરમતી સેવ્યા વિના અનુભવ અરે ક્યાથી મળે,
 નેસર્ગ કુદ્રત પ્રેમને જ્ઞાને સમાગમ ઝટ ફળે,
 સાળરમતી સેવ્યાથકી અનુભવ મળે કોટીગમે,
 સાળરમતી કુદ્રત વિલોકે યોગીના મન તે ગમે ૪૬૮
 સેવી પરિચય જે કરે બહુ માનથી અનુભવ લહે,
 પ્રભુતા મહત્તા જાણતો ઉપયોગિતા પન્થે વહે,
 સેવ્યા વિના પરિચય વિના અનુભવવિના મમજાય ના,
 માટે હૃદયમા બોધશે પરિચય વિના પગ્ગાય ના ૪૬૯
 સેવાથકી પરિચયથકી વચાય નહિ માનવ ખરે,
 સેવી પરિચય બહુ કરી સન્તો શિખામણુ ઉચ્ચરે,
 અનુભવ કરે મહુ વસ્તુનો સેવી પરિચય બહુ કરી,
 સુવર્ણ કમીને દેખવુ માનવ વસી અનુભવ ધરી ૪૭૦
 નિન્ન જન્મભૂમિમા વમે સાળરમતી ઉપકારિણી,
 સેવી પરિચય બહુ કર્યો સાળરમતી સુખકારિણી,
 અનુભવ કરી બહુ જાતના સાળરગુણોને વર્ણવ્યા,
 આત્મોન્નતિ સર્વે કરે એ હેતુથી ગુણ સસ્તવ્યા ૪૭૧

નિજ પ્રાણીઓ નિજવૃત્તિના અનુસારથી ઇચ્છ્યું લહે,
 સાબરમતી દૃશ્યો ઘણા કોઈ કોઈને કે જન ચહે;
 સંતોષ થાતો સર્વને વ્યાપકપાણું તેથી ઘણું,
 જે ધર્મની એવી દશા તે જીવતો રહેતો લાણું. ૪૭૨
 એવો અનુભવ આપતી પરિચય કર્યાથી સર્વને,
 અન્તર્ પ્રવેશી સેવતો અનુભવ લહે તે ખર્વને;
 તુજમાં કરીને કલ્પનાઓ સદ્ગુણો પ્રકટાવવા,
 સેવી લલા યત્નો કર્યા અનુભવળળે મન નવનવા. ૪૭૩
 પરિચય વધારી સેવીને શુભ જ્ઞાનીના હાઈો ગ્રહો,
 સેવ્યાથકી પરિચયથકી સમજાય કાલે શુભ લહો;
 અવસર લહી સમજાય છે માટે ઉતાવળ ના કરો,
 સેવી અનુભવ પામીને શુભ સન્તનાં હાઈો વરો. ૪૭૪
 સાબરમતીની પેઠે ઉંડાઈ-ગંભીરતા ધારણ કરવી.

ઉંડાઈ સાબરની પરે ઉંડા ધરાથી ધારવી,
 ઉંડાઈ ખડું ધારણ કરીને તુચ્છતાંને વારવી;
 ઉંડા ધરાઓ ધારતાં મોટાઈ જગમાં છાજતી,
 પાણી ખૂટે નહિ નિજ તાણું શોભા જગતમાં ગાજતી. ૪૭૫

માલુમ પડે તળીયુ નહીં ઉંડા ધરાઓ જે ધરે,
 દુષ્કાલને આપત્તિમા મોટા જનો આશ્રય કરે,
 ઉંડાઈમાહી હાથીઓ ઝીલી મઝાની મસ્તીથી,
 લે સો વગેરે પ્રાણીઓ મસ્તી કરે કઈ કઈ કથી ૪૭૬
 ઉંડાઈમા મગરો રહે ખીકણુ જનો ધીવે ઘણુ,
 ઉંડા થતા સાબરપરે મન લાગતુ સોહામણુ,
 ઉંડા વિચારો જ્યા રહે પ્રાણી સજીવન ત્યા રહે,
 ઉંડાઈ ત્યા મોટાઈ છે સન્તો મહા ઝોલુ કહે ૪૭૭
 ઉંછાછળુ વા છાછરૂ જ્યા મન રહે ત્યા નીચતા,
 ઉંડાઈ ગલીરતા રહે ત્યા સર્વની છે ઉચ્ચતા,
 ઉંડા હૃદયના માનવો આ વિશ્વમા યોગી થતા,
 ઉંડા હૃદયના માનવો ખાતા નહીં જગમા ખતા ૪૭૮
 ઉંડા હૃદયના માનવો ધારેલ કાર્યો સહુ કરે,
 ઉંડા હૃદયની પાછળે લોકો મહા ભમતા ફરે,
 ઉંડા હૃદયના જ્ઞાનીને ના કો કળે બહુયુક્તિથી,
 ઉંડા હૃદયમા પેમતા જ્ઞાની જનો બહુભક્તિથી ૪૭૯
 ઉંડા થવુ મનના ઘણું આ વિશ્વમા મુશ્કેલ છે,

ઉંડા થવું મનના ઘણું ના બાળકોના ખેલ છે;
 ઉંડા ઉતરતાં જ્યાં ઘણું તળીયું અહો ના ભાસતું,
 તે પાર પામે સર્વનો અસ્તિત્વ તેનું જગ છતું. ૪૮૦
 સાગરપતિ ઉંડાઈ શિક્ષણ મેળવી સાબરમતી,
 ઉંડાઈ જલથી ધારતી પતિના સમી પત્નીગતિ;
 ઉંડાઈ સાચી ધારવી શિક્ષણ મળવું મન ધરી,
 સંઘોનતિ દેશોનતિ વિશ્વોનતિ શિવજય કરી. ૪૮૧
 જે છાછરાં ઉદરો ધરે તે વિશ્વમાંડી શું કરે ?
 ઉંડાં હૃદય જેઓ ધરે તે કર્મયોગી થૈ ફરે;
 ઉંડું હૃદય નિજ કીજીએ ઉંડા હૃદય પાસે રહી,
 આ વિશ્વમાં પ્રગતિ ભલી થાશે કહું એથી સહી. ૪૮૨
 ઉંડા હૃદયમાં પેસતા ઉંડા હૃદયના યોગીઓ,
 ઉંડા હૃદયમાં મહાલતા ઉંડા હૃદયના ભોગીઓ;
 ઉંડા હૃદયની ખૂળીઓ ઉંડા હૃદયથી જાણીએ,
 ઉંડા હૃદયમાં ઝીલીને ઉંડાઈ મનની આણીએ. ૪૮૩
 મન છાછરું ત્યાં દુઃખ છે ડંગલું ભર્યે કંઈ નવ નવું,
 ઉંડા હૃદયની દહેરીયોની વાત મુખથી શું કહું;

હૃદયીજનો અટ બાણુશે અનુલવ ગ્રહીને એ કહ્યું,
 ઉંડુ હૃદય જેણે ડર્યું તેના હૃદયમા એ ગ્ય ૪૮૪
 ઉંડા હૃદયને પૂજવું બહુ પ્રેમ દિલમા લાવીને,
 ઉંડા હૃદયને પૂજવું લઘુતા હૃદયમા લાવીને,
 ઉંડા હૃદયના તોરમા કઈ જોર પ્રગટે અલિનવું,
 ઉંડા હૃદય માતા સમા તેને હૃદયથી મસ્તવું ૪૮૫
 ઉંડા હૃદયના માનવોને પ્રેમથી પાચે નમું,
 ઉંડા હૃદયના માનવોના આશયોમાહી રમું,
 ઉંડા હૃદયના સજ્જનોએ વિશ્વ સહુ મનમા ભર્યું,
 તેવા હૃદયને પૂજતા જે જે બને તે મન ધર્યું ૪૮૬
 ઉંડા હૃદયમા પેમવું એ પ્રેમભક્તિથી બને,
 ઉંડુ હૃદય નિજનું કરો સન્તો સદા એ શુભ લાણું,
 પરબાય નહિ અનુમાનથી ઉંડા હૃદયની આખને,
 લેવાય ના ઉંડા જનોની શુભ અનુલવ પાખને ૪૮૭
 ઉંડા હૃદયના જ્ઞાનીઓના પાસમા લકતો રહી,
 ઉંડાપણું નિજનું કરે પાસા લલા સેવી નહી,
 ઉંડા હૃદયના જ્ઞાનીઓના મર્મ વિગલા બાણુતા,

આશય અપેક્ષા જાણીને મર્મો હૃદયમાં આણુતા. ૪૮૮
 ભિન્નદૃષ્ટિયોથી એક વસ્તુનું નિરીક્ષણ.

સાબરમતીને દેખતા કે બાહ્યદૃષ્ટિ ધારીને,
 સાબરમતીને દેખતા કે દોષદૃષ્ટિ વારીને;
 અન્તર્યકી ને બાહ્યથી દેખે જનો દૃષ્ટિવડે,
 જેવી જ જેની દૃષ્ટિ તેને ફલ શુભાશુભ સાંપડે. ૪૮૯

આ વિશ્વમાં દશ્યો ઘણાં ને દૃષ્ટિયો પણ છે ઘણી,
 સરખો મળે મેળો નહીં એ વાત સન્તોષે ભણી;
 એક દશ્યને દેખો જનો બહુ ભિન્નદૃષ્ટિયોવડે,
 આશય પરસ્પર ના જુવે ને ભેદદૃષ્ટિએ લડે. ૪૯૦

સાપેક્ષથી માંહે પરસ્પર દૃષ્ટિયોને મેળવે,
 આશય પરસ્પર જાણવા આશય ઘણાઓ કેળવે;
 સાપેક્ષદૃષ્ટિથી સદા સહુ દૃષ્ટિયો સવળી થતી,
 ઉત્તમ મંજાના આશયે સહુ ભિન્નતા દ્વેરે જતી. ૪૯૧
 સાબરમતીવત્ સર્વમાં બહુ ભિન્નદૃષ્ટિયોવડે,
 નિરીક્ષવી એક વસ્તુને સાપેક્ષથી સમજાણ પડે;
 મુંઝાવણું નહિ મોહથી અભિપ્રાય ટીકાથી અરે,

કુદ્રતતણે એ કાયદો અભિપ્રાય બુદ્ધા છે ખરે ૪૯૨
 ઉંડા ઉતરતા જે જનો અનુભવ કરી દુષ્ટિવડે,
 અનુભવ ઘણા તે પામતા ઓદાર્યદુષ્ટિ સાપડે,
 વર્તુલ અનન્તુ વાધતું આગ્રહ ઘણા દૂરે જતા,
 વસ્તુ સ્વભાવે વસ્તુને જાણે ન ખાતું કો ખતા ૪૯૩
 જાણે કહે નહિ કેવલી એક વસ્તુના સહુ ધર્મને,
 સ્યાદાદી નેતિ વાક્યથી જાણે અનુભવ મર્મને,
 બહુદુષ્ટિયો બાકી રહે એકદુષ્ટિથી વર્ણન કરે,
 એકદુષ્ટિથી દેખ્યા પછી બહુદુષ્ટિયો બાકી ખરે ૪૯૪
 નિરીક્ષતા બહુદુષ્ટિથી લોકો ઘણા સહુ દ્રવ્યને,
 આશ્ચર્ય ત્યા કશુંએ નહી સમજણ પડે છે ભવ્યને,
 સાબરમતીને દેખીને બહુદુષ્ટિથી ગિદ્ધણ ગ્રહો,
 સાપેક્ષનયમ્યાદાદના જાને મકલ સમજી ગહો ૪૯૫
 સાબરમતી પર મજાજનોનું બહાલ પ્રગટ્યું મદ્યુણે,
 જે આત્મભોગી થાય તે આ વિશ્વજન બહાલો ખને,
 બહાલા શીખવતા બહાલને ઉપકારમય જીવન ધરી,
 બહાલી બની સાબરમતી મહુને શિખામણ દે ખરી ૪૯૬

ઠહાલ.

(દુહો.)

નિષ્કામે જે સહજથી, ઠહાલ થતું તે ખેશ;
વૈરીજન ઠહાલાં થતાં, રહે ન મનમાં ક્લેશ. ૪૯૭

(મન્દાકાન્તા.)

ઠહાલાંઓની યાદ.

ઠહાલાંઓની સ્મૃતિ બહુ થતી પ્રેમથી જે ભરેલાં,
ઠહાલાં ઠહાલાં હૃદયપટમાં પ્રેમથી કોતરેલાં;
ઠહાલાંઓથી નહિ નહિ કશું અન્ય કો ચિત્ત ખ્યારું,
ઠહાલાંઓનાં હૃદય તનથી વારણું ખૂબ સારું. ૪૯૮
ગુન્હાઓને કદિ નહિ ગણે સ્નેહથી મિષ્ટ ખોલે,
આપે સર્વે હૃદય તનનું કોઈ આવે ન તોલે;
ચિત્તે યાદી ક્ષણ ક્ષણ થતી દૂર હોતાં જ પાસે,
આ સૌ એનું હૃદય તન છે પ્રેમથી જે પ્રકાશે. ૪૯૯
ઠહાલાંઓ છે સરસ જગમાં પૂર્ણસૌંદર્યવાળાં,
ઠહાલાંઓને નિશદિન સ્મરું પૂર્ણ જેઓ કૃપાલાં;
ઠહાલાંઓની ચરણ રજથી ચિત્ત શુદ્ધિ બને છે,
ઠહાલાંઓનાં રસિકનયનો પાપ સર્વે હણે છે. ૫૦૦

બહાલાથી શુ ? અધિકે જગમા બહાલથી જે મરે છે,
 મન્તો બહાલા હૃદય ઘટમા દોષ સર્વે હરે છે,
 બહાલાઓના હૃદયસગ્મા નહાઈ નૈર્મલ્ય ધારૂ,
 માન્યુ એવુ હૃદય ઘટમા મર્વથી પૂર્ણ ખ્યારૂ ૫૦૧
 બહાલાઓના હૃદય નયનો બહાલથી ઉલસાતા,
 સેવા માચી હૃદય ઝરણા નિર્મલા સો સુહાતા,
 બહાલુ સર્વે પ્રિય જગ થયુ જીવવુ વિશ્વમાટે,
 બુદ્ધચિંધ મદ્દહૃદય પ્રગેટયુ જ્ઞાનથી મત્ય ઘાટે ૫૦૨
 બહાલુ સર્વે પ્રિય પ્રભુતાણુ વિશ્વમધ્યે ગણાયુ,
 બહાલાઓના હૃદય તનમા બહાલ સાચુ છવાયુ,
 બહાલામાટે જીવન ધરવુ બહાલ છે સ્વર્ગ સાચુ,
 બહાલા જેના મન નહિ કશુ માનતુ ચિત્ત કાચુ ૫૦૩
 બહાલુ મીઠુ નહિ જગ કશુ અન્ય લાગેજ મીઠુ,
 કેરી દ્રાક્ષા મધુર નહિ છે બહાલ ત્યા રૂચ્ય દીઠુ,
 દોષો દેશે મન નહિ કશા બહાલ ત્યા સર્વ સારૂ,
 બહાલુ સર્વે જગત યનતા કો ન લાગે નહારૂ ૫૦૪

કવનાલિ.

જીવન સ્વાર્પણ કરીને જે જીવાટે પૂર્ણ સુખ આપે,

ખરાં બહાલાં હૃદયનાં તે, સકલ દુઃખો ત્વરિત કાપે;
 અતઃ અદ્વૈતબહાલે જે, અભેદે સર્વને ધારે,
 રહે તન્મય સદા ઐક્યે, તરે તે અન્યને તારે. ૫૦૫
 કર્મયોગે સાખરમતીનું વહેણું.

મરૂદેશથી પ્રગટી વહે સાખરમતી ગુજરાતમાં,
 કર્મ પ્રમાણે થાય છે પ્રગતિ સકલજીવજાતિમાં;
 કર્મે ભ્રમણ છે ભાનુનું અવતાર થાતા કર્મથી,
 કર્મે ન કો સ્થિરતા ધરે કર્મો વધે છે ભર્મથી. ૫૦૬
 કર્મો શુભાશુભ જે કર્યા તે ના ટળે ક્ષયવણ કદી,
 નિજ કર્મના અનુસારથી ફલ લોગ્ય પ્રગટે છે મતિ;
 સુખ દુઃખ કર્મવડે થતું ત્યાં ન્યાયકર્મવડે થતો,
 સુખ દુઃખ ઇશ્વર આપતો એ સત્ય નહિ જગમાં મતો. ૫૦૭
 કર્મો કરેલાં કોઈને છોડે નહીં જગમાં અરે,
 માયા કહો કે પ્રકૃતિ કર્માવરણ કિસ્મત ખરે;
 જીવ માત્ર કર્મોપાધિથી અવતાર લે છે નવનવા,
 પ્રારબ્ધનો છે લોગ જગમાં તે ઉપરના કો દવા. ૫૦૮
 સમતાથકી પ્રારબ્ધને જે લોગવી કાર્યો કરે,

આત્મોન્નતિ સાચી કરે કૃત કર્મ મધળા નિર્જરે,
 લાગ્યા અનાદિ કાળથી જીવ માત્રને કર્મો અરે,
 ત્યા ડોઇનુ ચાલે નહીં ઇશ્વર નહીં ફરે કરે ૫૦૬
 જે બાધતો તે છોડતો રત્નત્રયીના યોગથી,
 ઇશ્વર લગાડે નહિ કદિ એ કર્મને સયોગથી,
 કર્મો લગાડયાનુ પ્રયોજન ઇશને ના કો ઘટે,
 ભ્રમણા દળ્યા વણુ ડોઇને કૃત કર્મ ક્રીધા ના મટે ૫૧૦
 માગ કરે જે કર્મ તેનુ ફળ ખરે સાડુ થતુ,
 યશ કીર્તિ સુખ વિદ્યા બળે ગાજી રહે એવુ મતુ,
 જગ કર્મ છે ઇશ્વર પ્રભુ તે ન્યાય કરતો સર્વનો,
 સુખ દુઃખ કર્મોથી થતુ ત્યા આશંગે ના ગર્વનો ૫૧૧
 વનવાસ કર્મે રામને મીતા કલકી થઈ ખરે,
 કાઈરુટ કર્મે ક્ષત્રીથી દુઃખી બન્યા અન્તે ખરે,
 મહાવીરને દુઃખો પડ્યા ને બુદ્ધને દુઃખો પડ્યા,
 જીવો સકળ કર્મે ખરે સસારમાહિ રડવડ્યા ૫૧૨
 દમયંતી નળ દુઃખી થયો હરિચંદ્ર પણ દુઃખો લહ્યો,
 મેતાર્ય મુનિવર કર્મથી દુઃખી ન બાકી કો રહ્યો,

કર્મો શુભાશુભ પ્રગટીને દુઃખો જણાવે બહુ ખરે,
 અભિમાન છાજે નહિ કર્યો કોનો જ જગમાંહિ અરે. ૫૧૩
 સાબરમતી આંધાં વિષે અજગર પડયા જીવન ધરે,
 પ્રારબ્ધ સહુને આપતું ચિન્તા અરે જન શું ? કરે;
 રહેતા તુવરમાં જીવડાં કાણાં વિના પણ જીવતા,
 પ્રારબ્ધ તેવું થાય છે મનમાં ધરીશ ના કલીખતા. ૫૧૪

પ્રારબ્ધ.

પ્રારબ્ધ કીધું ભોગવી જીવ માત્ર જીવે જગવિષે,
 ધાર્યું થતું નહિ કોઈનું પ્રારબ્ધ ફલતું જગ દિસે;
 પ્રારબ્ધના અનુસારથી ઉદય થતો જીવ માત્રને,
 પ્રારબ્ધના અનુસારથી પોષે જીવો નિજ ગાત્રને. ૫૧૫
 જે જીવતાં મુકતો થયા પ્રારબ્ધ પણ તે ભોગવે,
 સુખ દુઃખ જીવો પામતા પ્રારબ્ધથી સન્તો કેવે;
 પ્રારબ્ધ માની ભોગવો પણ ઉદય કદા ત્યાગો નહીં,
 શિક્ષા મઝાની દિલ ધરે પ્રગતિવિષે વહેવું સહી. ૫૧૬
સાબર પેઠે ચોગ્યની ચોગ્ય કહર-કબાલિ.
 કહર થાતી શુણીજનની, અહો નિજ ચોગ્યતા તેવી,

કદર સાબરતાણી થાતી, ખરેખર અર્થાથી સાચી ૫૧૭
 પ્રથમ તો ના કદર થાતી, પછીથી થાય છે પૂરી,
 અત અભ્યાસમા મુજે, નહીં થાકી કદિ જાણુ ૫૧૮
 ઉગ્યો ભાણુ નહીં છૂપે, છુપાયો ના શગી છૂપે,
 ગુણીજનની પ્રવૃત્તિની, ખરી વખતે કદર થાતી ૫૧૯
 કદર કરનારની નારિત, નથી ક્યારે જગત્પાહિ,
 અત ઠંડા નહીં પડવુ, કયાં ડરવા સુકૃત્યોને, ૫૨૦
 પડે મામી સકલ દુનિયા, તથાપિ ના હઠી જાણુ,
 ધરી ઉત્સાહ હેયામા, મઠા નિરપથમા વહેવુ ૫૨૧
 કદર જ્યાં ધૂળની થાતી, અહો ત્યાં ગુ ? ગહે ખાકી,
 પડે ખપ ત્યાં કદર સાચી, અહો જે જાણુતો જેને પરર
 અજાણ્યો શુ કદર કરશે ? મુજે શુ અધને ભાણુ,
 નિહાળ્યા વણ ખગ તરવો, ડહર કરતા નહિ અજો ૫૨૩
 અહો જે જાણુતો જેને, ડહર તેની કરે પૂરી,
 અનન્તો કાલ છે ભાવી, કદર થાશે ગુણીઓની ૫૨૪
 સુહાતી યોગ્યની યોગ્ય જ, કદર નિજશક્તિથી સાચી,
 મુજે ના અધને તેથી, નહીં ટાળ્યો ટળે ભાણુ ૫૨૫

કદર કરનાર.

કરે દુનીઆ કદર વા ના, જરા ત્યાં લક્ષ્ય ના દેવું,
સદા સાબર પરે વહેવું, શિખામણ સન્તને સાચી. પરદ
અતુસાહી નહીં બનવું, કદર જગ નહિ કરે તહોયે;
થતાં ફલની ખરી પ્રાપ્તિ, કદિ નહિ લેદુઓ છ'ડે. પર૭

(દુહા.)

અંધા આગળ આરસી, બહેરા આગળ જ્ઞાન,
મૂઢા આગળ રસકથા, સરખાં ત્રણે બાણ. પર૮
રત્ન ઝવેરી પારખે, પંડિત પરખે ગ્રન્થ,
વાટ વળાવું ભોંમીઓ, બાણી પરખે પન્થ. પર૯
રસીઓ રસને બાણતો, કદર કરે છે ખેશ,
કદર કરીને સન્તજન, લહે આનંદ હમેશ. પર૧૦

(રાગ.)

સાબરમતીની રમણીયતા અને તેમાંથી મળતું જ્ઞાન.
સાબરમતીના કાંઠે વૃક્ષો ઉપર વાનર રમે,
કીડા કરે બહુ બાતની ભક્ષણ કરી ફલને ભમે;
મસ્તી હુકાહુક ફૂદીને કરતાં રહે પાણી પીએ,
નિર્ભયપણાથી મહાલતાં માનવથકી એ ના બહીએ. પર૧૧

સાળગમતીના કાઠડે ગમણીય વૃક્ષો ચોલતા,
 નિર્મલ હવા ફલયોગથી કદપદ્મોને ચોલતા,
 ઉંચા ઘણા છે ટેકરા નીચા જ આઘા બહુ ખરે,
 વર્ષાસમે લીલી મહી સાડી મઝાની શુભ ધરે ૫૩૨
 ટહુકે મયુરો નેશથી પડઘા પડે તેના અહો,
 બહુવલિયો ને કદથી ચોભા ધરે નેઈ લહો,
 મકરોડ ને બહુ લીંબડીયો ડેંગા ઉગે ઘણા,
 આશ્રય લહી વૃક્ષો ઉગે ગણે ન વધવામા મણા ૫૩૩
 આઘાવિયે બહુ મદકા ને દગ ઘણા સર્પોતણા,
 ઉદર કરે કરને અને મર્પો જ કરતા આપણા;
 જેનુજ જગમા નેગ છે તે અન્યકીધુ લોગવે,
 નિબલ મરે મળણા જીવે પ્રગતિ રહસ્યો જન કવે ૫૩૪
 ન્યા ઉચ્ચતા ત્યા નીચતા પાને જ ગહી છે જાણવી,
 આઘા અને બહુ ટેકરા અવલોકીને મન આણવી,
 કદલોલ કરતા પખીઓ દોડી ઉડાઉડ બહુ કરી,
 સતાઈ જતા ઝાડીમા આશ્રય મળ્લનો આશરી ૫૩૫
 આનન્દપ્રહ્લસવપનુ પ્રાકટય ન્યા ન્યા થાય છે,

આનન્દના કલ્લોલ ત્યાં જીવન મઝાનું જાય છે;
 સંતાય જીવનઆશ્રયે જીવ જાત સર્વે જાણવી,
 રક્ષક જીવનદાતાતણી ઉપકારતા મન આણવી. ૫૩૬
 સાબરમતીની સહેલ જેણે આત્મદૃષ્ટિથી કરી,
 આનન્દપ્રદે જીવીને સહેજે જતો સાગર તરી;
 સાબરમતીના દૃશ્યનાં લહાણાં મઝાનાં અનુભવે,
 અધ્યાત્મરસને વેદી તે આનન્દ ઉત્સવ ઉઝવે. ૫૩૭

ઋતુના ધર્મ પ્રમાણે સાબરમતી સેવનમાં રૂચિ અરૂચિ
 અને તેમાંથી લેવાનો સાર.

૧વર્ષર્તુ આવ્યાથી પ્રથમ સાબર ઉપર પ્રીતિ વધે,
 સાડીજ લીલી ઓઢતાં પૃથ્વીનું ચૌવન શુભ સધે;
 લાગે મઝાના મેહૂલા કાંઠા મનોહર શોભતા,
 કેકાર મયુરોના થતા ધન ગાજતા જન થોભતા. ૫૩૮
 લોકો વધાવે ભાવથી સાબરમતી જલ આવતાં,
 પશ્ચાત્ વર્ષા બહુ થતાં અરૂચિ જનો પ્રગટાવતા;
 રૂચે ન સારું પણ ઘણું અરૂચિ વધે અતિશય થતાં,

સન્માન પામે નહિ જનો પરિચય અતિ વધતા છતાં ૫૩૯
 વર્ષતું બહુ પરિચય થતા ઇચ્છાય અન્ય સ્વભાવથી,
 ૧શીતતું ભેરે નહિ રૂચિ માનવતાણી પ્રકૃતિ કથી,
 આવે શીયાળો ટાઢ બહુ વાતા ઉન્હાળો માલરે,
 કિમ્મત, વિયોગે મર્વની મિદ્ધાત એ સાચા અરે ૫૪૦
 સાળર શીયાળો આવતા લાગે ન બહુ ખ્યારી ખરે,
 ઉષ્ણતું માળરની દશા ઇચ્છાય લોકો સરમરે,
 ઉષ્ણતું ઉન્હી લૂથકી ને તાપચી લોકો તપે,
 વર્ષાન ક્યારે આવશે ? જાપો જ લોકો મન જપે ૫૪૧
 ઉષ્ણતું માળર દેખીને વર્ષતું માળર સાલરે,
 વૃષ્ટિ યુતા માળર લહી આનન્દ પામે જગ ખરે,
 ૨એકતુંથી સાળગમતી ખ્યારી ન મોને લાગતી,
 માટે જ ઋતુના ફેરથી સાળર સુપ્રીતે જાગતી ૫૪૨
 ત્રણે ઋતુ અનુસારથી સાળરમતીને મો ચહે,
 જગ ચાહના દેખી ફેરે તે વિશ્વજન પ્રીતિ વહે,
 જગ ચાહના અનુસારથી લોકો ફરીને જે રહે,

તે વિશ્વમાંહિ જીવીને જીવાડતા સન્તો કહે. ૫૪૩
 શુભ ચાહ જગની જાણીને વર્તન સુધારે આદરે,
 કુદ્રત પ્રકૃતિ ઓળખી જીવી જીવાડે જગ ફરે;
 ઋતુ ધર્મ કુદ્રત યોગથી વર્તન ફરે પ્રીતિ વધે,
 ચાલુ જમાનો ઓળખી ચાલે સુકાર્યો સહુ સધે. ૫૪૪
 સાબરમતીનાં પરિવર્તનોમાંથી અસ્તિત્વાર્થે શ્રદ્ધાતું
 શિક્ષણ.

સાબરમતી પરિવર્તનો અસ્તિત્વમાટે થાય છે,
 પ્રગતિપથે વહેતી છતી બહેણાં બદલતી જાય છે;
 પરિવર્તનો કરતી રહે અવરોધકોને સંહરી,
 પરિવર્તનો સમજાવવા જાણે જ પૃથ્વી અવતરી. ૫૪૫
 પરિવર્તનો સૌમાં થતાં આકાર બદલાતા સદા,
 પરિવર્તનો જે ના ધરે તે જીવતો નહિ જગ કદા;
 પરિવર્તનો જલમાં થતાં સ્થળમાં થતાં સહુ ધર્મમાં,
 પરિવર્તનો સંયોગથી થાતાં રહે છે કર્મમાં. ૫૪૬

બદલાય છે સહુ વસ્તુઓ પરિવર્તનોથી જાણવી,
 અસ્તિત્વ પ્રગતિ હેતુ શિક્ષા સત્ય મનમાં આણવી;

પ્રગતિતણા પરિવર્તનો પાશ્ચાત્યદેશોમા થયા,
 નર નારીયો ભાગ્યવિષે જોશો ઘણા દુ ખી રહ્યા ૫૪૭
 પરિવર્તનો જે ધર્મમા નહિ થાય છે સાચા અરે,
 અસ્તિત્વ તેનું ના ગહે પરિવર્તનોવણુ જગ ખરે,
 અસ્તિત્વજીવનકારણે પ્રગતિપથોમા સચરે,
 પરિવર્તનો અગીકરી ખોટા રીવાજો સહરે ૫૪૮

આચારના પરિવર્તનો બદલાય મ યોગો લહી,
 એક જ અવસ્થા ના રહે જીવનપથે કોની સહી,
 ચાલુ જમાનો ઝાળખી જે જે સુધારા મન ઘટે,
 તે તે કરે નિજશક્તિથી આણે સમર્પા શિરસટે ૫૪૯

પાછા પડે ના કોઈથી પરિવર્તને આગળ વહો,
 સમજ્યા વિના અધા બની પડતી અરે જન કયા લહો ?
 સાચા વિવેકે જ્ઞાનથી પરિવર્તનો જે જે કરે,
 અસ્તિત્વ તેઓનું ગહે આગળ વધે મૈથી ખરે ૫૫૦
 પરિવર્તનો મમજી કરો આચારદેશસમાજમા,
 પરિવર્તનો મમજી કરો ધાર્મિકપ્રગતિ રાજ્યમા,
 પરિવર્તનોની પાછળે જે જે રહે તે મૂઠે છે

પરિવર્તનો સાથે વહન તે જાણુ અન્તર્ ગૂઢ છે. ૫૫૧
 સાબરમતી પરિવર્તનોથી વિશ્વ શિક્ષા આપતી,
 પ્રગતિ પથે વહેનારના મનમાં ખરી તે વ્યાપતી;
 જે ઉન્નતિકારક ભલાં પરિવર્તનો સહુ આદરે,
 ચાલુ જમાનો ઓળખી પરિવર્તનો અંગીકરે. ૫૫૨

સાગરમાં સાબરનું ભળવું.

સાબરમતી સાગરપતિ મળીને ધરી શુભ એકતા,
 ભળવું અનન્તાજીવનમાં ચતુરા ન ચૂકે છેકતા;
 નિજ અસ્તિતા શુભ અમરતા આનન્ત્યમાં ભળતાં રહે,
 એ પાઠ શિખવી લોકને સાગરરવે કંઈ કંઈકહે. ૫૫૩
 કુદ્રત પ્રભુના કાયદાથી કાયદા જે જે થતા,
 કુદ્રત અનુસરતાં અહો જીવનપથે થાતા છતા;
 જીવન અમર નિશ્ચય થતું નિજને અનંતે લેળવે,
 કુદ્રત જીવનથી જીવતાં નહિ અન્ય ઇચ્છા કેળવે. ૫૫૪
 કુદ્રત પ્રભુના સ્વરવિષે નિજ સ્વરભળે અનુકુળપણે,
 ત્યાં દુઃખ નહિ મૃત્યુથકી પ્રગતિજીવનસુખમય બને;
 બ્રહ્માંડ સઘળાં નવનવાં પરિણામ પામે કુદ્રતે,

કુદ્રત પ્રભુ દગ્ધારના મહાકાયદા અવિચળ ગતે. ૫૫૫
 નિજ વ્યક્તિને ભૂલી ભજો ભવ્યો અનન્તામા ભલે,
 નિજ વ્યક્તિભૂલી તન્મયે પરિણામ પામે શુભ ખીલે;
 પ્રભુને મળો એ ગીતથી વ્યવહારનિશ્ચયદ્વિષ્ટે,
 ખિદ્ધુ ભળી સાગરવિષે જીવે સમષ્ટિ વ્યધિએ ૫૫૬

કાળા કહો ના કોઈને પીળા કહે શુ પરવડે ?
 કુદ્રત પ્રભુ ઇચ્છાસમા વહેતા રહો ક્ષણ પળપળે,
 કુદ્રત પ્રભુના માનવો જીવન અનન્તામા મળો,
 ફવો ન લિન્નેચ્છા ધરી નૈસર્ગ જીવનમા ભજો ૫૫૭
 મૃત્યુતણી પાછળ અહો જ્યોતિ અનન્તી ઝળહળે,
 મૃત્યુતણા પટ પાછળે શાંતિ અનન્તી ઉઠજે,
 સુખ શાંતિ સાગરના તરંગો આનન્દ લહેજે ઉદ્ધમે,
 ખૂળી અનન્તા જીવનની જ્ઞાની અનુભવીને દિમે ૫૫૮

સાગરમતીના સાગરપતિનું અનલોકન.

માળગમતી સાગરપતિ મળીને ન જૂદી કઈ દિમે,
 પતિ પત્નીનું જ્યાં એકય છે ત્યાં મેળ એવો ઉદ્ધમે,
 શુભ પત્નીની એવી ગતિ પ્રભુમય ધની જીવે મદા,

નહિ રૂપ વા તે નામને જૂઠું ધરે જગમાં કદા. ૫૫૯
 એવો અનાદિ કાયદો પતિપત્નીનો ત્યાં કાયદો,
 ગુરૂ શિષ્ય સ્વામી સેવકે એમાં ન ધરવો વાયદો;
 સાગરપતિ ગંભીરતા પતિભાવમાં શોભી રહી,
 નદીપત્નીઓનું એકથ ત્યાં એ વાત ના જાતી કહી. ૫૬૦
 સંતોષ નહિ સાગર ધરે નદીયો અનન્તી જો ભજો,
 જીવન અનન્તું જ્યાં સદા સંતોષ ત્યાં ક્યાંથી વજો;
 નિજ જીવનમાં જીવન ભજો ભેગું જીવન ત્યાં સર્વનું,
 અવધારી એવું ચિત્તમાં કીધું ન જીવન ગર્વનું. ૫૬૧
 છાંજો ઉછાળી મહાલતો ને ભરતી દોટે ચાલતો,
 મોંઝાંવડે બહુ નાવડાંને ચાલથી ઝટ ખાળતો;
 ઘુઘુમહારવને કરી પાણી તરંગે ખેલતો,
 નવરાશ લેતો નહિ જરા ભરતીમિષે રૂહે ટેલતો. ૫૬૨
 પાણી અનન્તામણુ ભર્યું જોખાય નહિ જોખ્યું કદા,
 રત્નો ઘણાં તળીયે ધરે મહિમા ઘણો છે સર્વદા;
 મર્યાદને ધરતો રહે ચાચક ગૃહે લીલા કરે,
 ભાંગે તૃષા ના કોઈની ફૂવો જલે તૃટ્ને હરે. ૫૬૩

સર્વે ગુણો નહિ કેા વિષે કઈ કઈ ખરે ખાકી રહે,
 ખારા જલે ભાગે નહીં કેા કાલમા તૃડ જગ કહે,
 તોપણ અહો ખારાજલે મીઠું થતું જગ જાણુગો,
 મીઠાવડે દુનિયા જીવે ઉપયોગી મનમા આણુશે ૫૬૪
 ખારા જલે મીઠું થતુ મીઠાજલે ના સાપડે,
 મીઠાવિના ભોજન કરે હુખખુ ન ઝેને પરવડે,
 ઈત્યાદિ જ્યા બહુ મર્મ છે તહોપણ જગત્ દે દોષને,
 ગભીરતા જ્યા ગાજતી સાગર ધરે ના રોષને ૫૬૫
 એ કારણે હા માખરે માગર પતિ પ્રેમે વર્યો,
 એથી અનન્તાજીવને નિજ પ્રાણને તન્મય કર્યો,
 મોટાતાણું મહુ મોટકુ ન્હાનાઓ તેને શુ-કળે,
 સાગરથકી જે જે બને તે અન્યથી ના તે બને ૫૬૬
 વડવાનહો ગર્ભે ધરે તેથી વરાજો કાઢતો,
 જ્યા મ્થળ અહો ત્યા જલ કંઠે નિજ વેગિયોને વાઢતો,
 ગર્ભે ધરે બહુ ઝેરને મ્તો ચતુર્દશ ધારતો,
 મત્સ્યો ધરે બહુ જાતના જીગારતો ઠે મારતો ૫૬૭
 કલ્પાત કાલે મર્વથી મોટો ભયકર લાગતો,

પૃથ્વી પ્રલયના વેગથી રહેવે સદા જગ જગતો;
 વિષ્ણુ સુવે સાગર ઉપર મીઠો હૃદયમાં લાવતો,
 વહાણો સ્ટીમર બહુલી ગળે તળીયે રમે કંઈ દાવ તો. ૫૬૮
 આકાશ સમ જ્યાં પેટ ત્યાં સર્વે સમાતું જાણવું,
 લેવું જ દેવું મોટકું મોટાતાણું મન આણવું;
 સંતુષ્ટ મોટાઓ થતાં બાકી રહે ના જગ કશું,
 સાગરતણી એક લહેર ત્યાં સુખમય જીવન નિશ્ચય વસ્યું. ૫૬૯
 સાગરપતિના દિલવસી સાબરમતીએ સહુ લહ્યું,
 સ્વામીહૃદયનું સહુ લહે પત્નીજીવન એવું કહ્યું;
 સ્વામીહૃદયથી ભિન્નતા ત્યાં બિન્નતા છે સર્વને,
 પ્રભુમય જીવનવણુ સુખ નથી કરશે નહીં કે ગર્વને. ૫૭૦
 પ્રભુમય જીવનથી જીવવું એ ધર્મ જગમાં સત્ય છે,
 શાસ્ત્રો સકલ વાચી કથું એ કર્મયોગી કૃત્ય છે;
 પ્રભુમય જીવનને ધારવું સાબર કથે શિક્ષા લલી,
 જ્ઞાનાનુભવ સ્ફુરણાબળે શિક્ષા હૃદયથી નીકળી. ૫૭૧
 પ્રભુમય જીવન ત્યાં નહિ મરણ એ ભક્તિની અવધિ ખરી,
 સર્વે સમાતા ધર્મ ત્યાં કુદ્રત જીવન કુંચી લલી;

જીવન અનન્તુ ઝંટ મળે પ્રભુમયજીવન જો સાપડે,
 પ્રત્યક્ષ શિક્ષા આપતી માખન અહો રહેણી વડે ૫૭૨
 પ્રત્યક્ષ આખે વેદ છે મહુ દૃશ્ય ગિજ્ઞાઓ વડે,
 સમન્તય તો બાકી નહીં અજ્ઞાન ત્યા મર્વે નડે,
 ઊઠે તગ્ગો નવનવા સર્વે સમાતા ત્યા અહો,
 બુદ્ધચબ્ધિમા મહુ દૃષ્ટિયો પ્રગટી સમાતી ત્યા લહો ૫૭૩
 મૌલિક પાઠે માગરે મોટાઈમા બાકી નહી,
 માગર જનો જે મેવતા તે લક્ષ્મીને પામે સદી,
 સાગરપરે ગભીરતા લોગસ્સસુત્રે જિનકથે,
 અમૃતમિયે દેવો મકલ સાગર વડોવાને મથે ૫૭૪
 સર્વે મમાતુ માગરે માગગ્નમા મહાગ્ન કહ્યા,
 માગગ્નમી જે નાત તેના લક્ષ્મીથી દિવમો વદ્યા,
 એ કાગ્તો હા માખડે માગરપતિ પ્રેમે વર્યો,
 બીજા ઘણા છે કાગ્તો એ લાવ ના વાચે ઢહો ૫૭૫
 મગલમયી શુભ દર્શને માગર જગત્મા ચાલતો,
 વ્યાપાર આદિદ્રાગ્ધી સદુને ખરેખર ઘાલતો,
 શોભા શ્રી માગગ્ની ઘણી નહિ પાગ પામે યોગીઓ,

તવ કાંઠડે ખાતા હવા કવિયો નરેન્દ્રો ભોગીઓ. ૫૭૬
 આશ્રય સકલને આપતો કે કે પ્રકારે નવનવો,
 અનહદ દ્વનિસમ તવ ઉઠે ઘુઘવાટના મીઠારવો;
 સર્વે નદીયો પ્રેમથી તવ સાથમાં તન્મય થતી,
 બેટો ધરે ઉંડાણુતા નવ નવ જીવનની છે ગતિ. ૫૭૭
 તવ ભરતી ઓટે ચઢતી ને પડતીતણા ખ્યાલો થતા,
 ચડતી અને પડતી વિના આ વિશ્વમાં નહિ કો છતા;
 ચડતી પછી પડતી થતી પડતી પછી ચડતી થતી,
 હારે ન હિમ્મત સજ્જનો રહેતી ન એકજ કો ગતિ. ૫૭૮
 સાગરપતિ મળીને અનંતાજીવને સાબરમતી,
 જીવી અહો તેથી મળી શિક્ષાજનોને શુભ ગતિ;
 સાગર પતિ અવલોકને ગુણના ગણો નજરે પડ્યા,
 સંક્ષેપથી દર્શાવીયા આત્મોન્નતિ કારણ ભણ્યા. ૫૭૯

દારિદ્ર્ય.

વૈશાખે ને જ્યેષ્ઠમાં, બંહેણુ ઘણાં સૂકાય;
 પાણી વિણ બહુ પાતળી, દીનસમી દેખાય. ૫૮૦
 સાબર બહેતી સાંકડી, દરિદ્રસમ દેખાય;

દગ્ધિતા જ્યા આવતી, માન ઘટે શુભ જાય ૫૮૧
 દગ્ધિ મમ માખરમતી, કહે શિક્ષા નરનાર,
 દરિદ્ર સમ હુ ખી નહીં, જોશો ચિત્ત વિચાર ૫૮૨
 દારિદ્ર્યમમ જો હુ ખી નહીં જોશો જગત્મા જ્ઞાનથી,
 મૃત્યુથકી બહુ હુ ખી છે સુખતિના અવસનથી
 દારિદ્ર્યથી લઘુતાપણુ અપમાન થતુ પગપગે,
 બહુ દીનતા મનમા વમે હુ ખો વમે છે રગગે ૫૮૩
 હડધૂત થાતો માગતા મન્માન જગ પામે નહીં,
 હડકાયલા કૂતરથકી બુઝવ છે જાણો મહી,
 દારિદ્ર્યના જીવનમમુ હુ ખી ન જીવન કો દિને,
 દારિદ્ર્યને પામ્યા પછી મૃત્યુ ઘણું પામે વમે ૫૮૪
 મહુ સ્વાર્થાઓ દૂરે ખમે જગમા ન જોઈ મન ગમે,
 જે દેરામા જે જોમમા દારિદ્ર્ય ત્યા ભૂતો લમે,
 દારિદ્ર્ય ત્યા પડતી સદા ચડતી ન ક્યારે વાય છે,
 દારિદ્ર્ય નિના બીને સદા વિણશાય છે ૫૮૫
 આધિ " હુ ખો પડે પીર-
 મકટ " શુભબુદ્ધિયો વેગે

દારિદ્ર્ય ત્યાં હિમ્મત નથી કે જાતની માનવતાણી,
 નિર્વીર્યને જીવ્યાતણી આશા નહીં શિક્ષા ભણી. ૫૮૬
 શુભ શક્તિયો વિણુસ્યા પછી દારિદ્ર્ય આવે દોડતું,
 દારિદ્ર્ય આવે જ્યાં ગાહો ત્યાં હસ્ત ના કે ભેડતું;
 જે દેશમાં દારિદ્ર્ય છે ત્યાં દેવ પણ રહેતા નથી,
 ઉદ્યમવિના દારિદ્ર્ય છે. ભેશો સકલ શાસ્ત્રો મથી. ૫૮૭
 આકાશ ને પાતાળ સમ દારિદ્ર્ય ઉદયે આન્તરૂં,
 દારિદ્ર્યનાશકલોકનાં ચિત્રો ભલાં હૃદયે ધરૂં;
 સંપત્ પછી દારિદ્ર્યથી દુઃખો ન શત્રુ શિર પડો,
 સંપત્ પછી દારિદ્ર્યથી લોકો ન કોઈ કરગરો. ૫૮૮
 દારિદ્ર્યથી અળખામણા લોકો થતા જ્યાં જાય ત્યાં,
 દારિદ્ર્ય વૃશ્ચિક વેદના આપે ન શાન્તિ વિશ્વ ક્યાં;
 દારિદ્ર્ય સમ કે દંડ નહિ બહુ પાપ ક્રીધાનો ખરે,
 દારિદ્ર્ય સમ બહાલું નહીં શિક્ષા દિયે જે પળપળે. ૫૮૯
 દારિદ્ર્યમાં અનુભવ થતા તેની ન કિમ્મત જગ થતી,
 દારિદ્ર્યવણુ કિમ્મત નથી પ્રગતિતણી નિશ્ચયમતિ;
 ગરીબાઈનો અનુભવ લહે તે દુઃખીજન ઉદ્ધારતો,

શેઠાઈને પામ્યા પછી સેવા મજાની માગ્તો ૫૬૦
 દારિદ્ર્યવણુ આ વિશ્વમા અસિમાન ટાળતો નહિ કદી,
 દારિદ્ર્ય લઘુતા શીખવે માને કહે માળરમતી,
 જો ગરીબની આખોવિષે દારિદ્ર્યની છાયા રહી, ●
 દાતાર તેને ટાળતો પ્રભુતા લહે ગુણ મહુમહી ૫૬૧
 દારિદ્ર્ય આવે તાઘરે મળધીઓ દૂરે ખમે,
 સ્વપત્તિ આવે તાઘરે મળધીઓ પામે વમે,
 ગરીબાઈમા પ્રભુતાઈ છે પ્રભુતાઈમા ગરીબાઈ છે,
 ગરીબાઈમા ઠેા નિજ નહી મ પત્તિમાહિ મગાઈ છે ૫૬૨
 દુ ખો ઉપર દુ ખો પડે ગરીબાઈમા અપમાન છે,
 પડતા ઉપર બહુ પાટુઓ ગરીબાઈમા ના માન છે,
 ગરીબાઈમા ઈશ્વર સ્મરણ બાકી ન બીજો આશરો,
 પરમાર્થીને ગરીબાઈમા અન્તે મળે છે સુખ ઝરો ૫૬૩
 સાબર વહે પરમાર્થથી દાતારની ગતિએ લલી,
 નિજ પ્રાણ અર્પી સર્વને દારિદ્ર્ય પામે તે ખરી,
 પરમાર્થીની જગ એ દશા દેખી ઘણો ઘન ગાણ્યો,
 વૃદ્ધિ કરી દારિદ્ર્યને દૂરે કરી જગ છાણ્યો ૫૬૪

વૃષ્ટિતાણી સંપત્તિથી સાબરમતી મોટી બની,
 પરમાર્થીને દારિદ્ર્યની પાછળ મહત્તા છે ઘણી;
 કર્મે નિધનતા સંપન્ને ગરીબાઈ આવે સર્વને,
 જીયાસ્ત ચક્રો સહુ શિરે કરશે નહીં કો ગર્વને. ૫૬૫
 દારિદ્ર્યને સંપત્તિમાં પરમાર્થતા ના ચૂકશે,
 પરમાર્થથી ચડતી દશા મોટાઈને ના મૂકશે;
 સાબરમતી સમન્વતી દારિદ્ર્યને ચડતી દશા,
 સમજે જ તેના ચિત્તમાં સાચા ગુણો ભાવે વસ્યા. ૫૬૬
 દારિદ્ર્ય 'સૌનું' ટાળતો દાતાર સૌમાં શ્રેષ્ઠ છે,
 દારિદ્ર્યનાશક દાનીના આભારથી જગ હેઠં છે;
 દારિદ્ર્યને હેતે હરે દારિદ્ર્ય તે પામે નહીં,
 દારિદ્ર્ય પામે દાની પણ સંપત્તિ તે પામે સહી. ૫૬૭

શૂરું સાબરમતી પાણી.

બને છે વીર્યોદ્ધાઓ, કરી જલપાન આનન્દે,
 નિહાળી દેખશે જ્યાં ત્યાં, શૂરું સાબરમતી પાણી. ૫૬૮
 બન્યા સાબરમતી કાંઠે, ઘણા બહાદુર રાજાઓ,
 કર્યા નામો અમર જગમાં, શૂરું સાબરમતી પાણી. ૫૬૯

- મહન્તો યોગીઓ પાક્યા, ફકીરો સાધુઓ સન્તો,
લગાવી ધૂન અન્તરમા, શુર સાબરમતી પાણી ૬૦૦
- મરૂ મેવાડે શુર્જરમા, ઘણા રજપુત યોદ્ધાઓ,
અહો જેણે કર્યા પેદા, શુર સાબરમતી પાણી ૬૦૧
- પવેયાને ચઢે પાણી, નસાડે શ્વાનને મસલો,
કરે મજબુત હેયાને, શુર સાબરમતી પાણી ૬૦૨
- ઠરે બલવાન નિર્બલને, વઢાવે શૂના શખ્દો,
હકીલા જન થતા બકા, શુર સાબરમતી પાણી ૬૦૩
- અહ મદ વાદ કરનાર, સ્વદેશીપ્રેમ ધરનાર,
વિપક્ષી રોચ્ય હરનાર, શુર- સાબરમતી પાણી ૬૦૪
- ખરી ભક્તાઈ ભરનાર, ખરૂ આરોગ્ય કરનાર,
ગુરી ભૂમિ પ્રસરનાર, શુર સાબરમતી પાણી ૬૦૫
- ઘણા ગામો અને શહેરો, ધરે નિજતીરપગ પ્રેમે,
સમર્થ સર્જના રહ્યો, શુર સાબરમતી પાણી ૬૦૬
- ઘણા યુદ્ધો થયા પૂર્વે, અહો જેના પ્રદેશોમા,
રહ્યા ત્યા શોચ્ય સસ્કારો, શુર સાબરમતી પાણી, ૬૦૭
- ઉપાદાને સદાત્મામા, ખરી માબર રહી શક્તિ,

બુદ્ધચળિધશૂરતા સાબર, નિજાત્મા દેશમાં વહેતી. ૬૦૮

પ્રશંસા.

સાબર પ્રભુતા જાણીને ઉપકાર સહુ આગળ કરી,
ગુણરાશિને અનુમોદીએ ને સંશીએ આદર ધરી;
કીજે પ્રશંસા સર્વની ગુણ લેશ પણ જ્યાં દેખીએ,
સન્તો નદીને વૃક્ષગણ ઉપકારકારક પેખીએ. ૬૦૯

જડવસ્તુના ગુણ સંશીએ ગુણરાગદૃષ્ટિબળવડે,
નિન્દા ન કેની કીજીએ ચડતી દશાએ ગુણ જડે;
પરમાણુ સદૃક્ષ સદ્ગુણોને પર્વતો સમ માનીએ,
એવી દશાએ મુક્તિનાં દારો ખુલે મન જાણીએ. ૬૧૦
જીવનદશાનાં સૂત્રની પ્રભુતા ખરી દિલ ધારીએ,
સામાજીકીદૃષ્ટિબળે નદીની પ્રભુતા સ્મારીએ;
સાબર મહત્તા ૧શંસતાં ઉપકાર દેવું કંઈ વળે,
આવે હૃદયમાં યોગ્યતા સજ્જનપણના ગુણબળે. ૬૧૧
સન્તો મહન્તો તે ખરા જેઓએ શંસા ગુણ ધર્યો,
કવિયો ખરા તે અવનીમાં ગુણમોદને મનમાં વર્યો;

૧ પ્રશંસા કરતાં.

જે જે પ્રશસકે માનવો ગુણના ખરા અવનીવિષે,
 તે તે પ્રભુતા ગુણ લયો નિશ્ચયથી જોતા દિમે ૬૧૨
 નિન્દા સુણે ના અન્યની ને અન્યના સદ્ગુણ ત્તવે,
 તે તે પ્રશસકે માનવો અનુમોદકો જગમા જીવે,
 ણાછી મુવેલા જાણવા જે દોષદુષ્ટિ કાગડા,
 હજે ન પ્રભુતા અન્યની મદ્ગુણ વિનાના નાગડા ૬૧૩
 ગુરૂ દેવ સન્તોની સદા કીજે પ્રશસા લખગુણી,
 નિજ માતૃભૂમિજનનીની કીજે પ્રશસા શિરધુણી,
 પ્રગટે જો સવળી દુષ્ટિ તો સવળુ મકલમા લાગતું,
 મોની પ્રશસાના ળજો કટમય હૃદયથી લાગતુ ૬૧૪
 માટે પ્રભુતામય લયો મહુ બન્ધુઓ શસા કરો,
 ઇર્ષ્યાદિ દોષો મહુ ત્યજી સહુની પ્રશસા આદરો,
 નિશ્ચય હૃદયમા માનશો કરતા પ્રશમા ભવની,
 પ્રભુતા સકલમા ભાસતા રકુરણા વહે નહિ ગર્વની ૬૧૫

આશીર્વાદ.

વીરો લલા પ્રગટાવજે ના રાખજે ખામી જરા,
 સુર રાખજે નિજ પાણીનુ કર્તવ્યની વહેજે ધુરા;

તવ પાણીનું અભિમાન જગમાં શૌર્યથી શોભી રહો,
 નિજ જીવંત અર્પણ કરે એવા જનો પ્રગટો અહો. ૬૧૬
 સ્વાર્પણ કરે સર્વે મજ્યું એવા જનો પ્રકટાવજે,
 લજવે નહીં તવ પાણીને શુભમંત્ર વિશ્વ સુણાવજે;
 તવ પાણીના પીનારને શક્તિ મળાની આપજે,
 તવ પાણીમાં ઐજસૂ ભરી પીનાર મનમાં વ્યાપજે. ૬૧૭
 તવ પાણી અમૃતજીવને જીવે અમર થઈને જનો,
 તવ નામને લજવે નહીં જગમાં જનો એવા બનો;
 કુદ્રત કૃપાના મેઘથી કંઈ કંઈ જીવન વર્ષી રહો,
 ઉત્સર્પિણીની પેઠે વધો જગમાં જનો સુખને લહો. ૬૧૮
 ઉત્કાન્તિ સર્વે જાતની તવ પાણીથી સહુની થશો,
 તવ દૃશ્ય દેખે લોકની ચિન્તા સકળ દૂરે જશો;
 આનન્દમય જન તે બનો જે પ્રેમથી દેખે લહેને;
 જે પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારીને દેખે જ તે તુજને ૧ મુણે. ૬૧૯
 શુભ સન્તના પાદોથકી સ્પર્શાઈ સારી શોભજે,
 યોગી જનો પ્રકટાવીને આશ્ચર્યથી જગ થોભજે;

ઇશ્વર હૃદયમા ગખતા તે મન્ત જનના સ્પર્શથી,
 નિર્મલ મદા રહી શોભજે પરમાર્થના ઉત્કર્ષથી ૬૨૦
 આમ્તિક જન સમુદાયને પ્રગટાવજે બહુ પ્રેમથી,
 કલિકાલમા ગગા સમી શોભા જ પામો નેમથી,
 આન્તર પ્રદેશો નિર્મલા કરતી મદા વહેતી રહો,
 તવ પાણીના પીનાર સહુ ગાજી રહી ગોભા લહો ૬૨૧
 મગલ ઘણા પ્રકટાવતી મુજ પાછળે જીવ્યા કરો,
 શુભ વાણી સાખર હૃદયમા પ્રગટી રહી શોભા ધરો,
 આન્તર ભલી સાખરમતી નિઃપ્રદેશમા વહેજો સદા,
 પાપો ધુવો મહુ લોકના આન્તર સ્વભાવે નિર્મલ ૬૨૨
 બાહિર અને આન્તઃગ્યકી ૧નિજ દેશમા વહેતી નદી,
 આનન્દ અર્પે ક્ષણ ક્ષણે નહિ ભિન્નતા ધરતી કદી,
 આન્તર ભલી માખરમતી જ્ઞાની હૃદયમા વહી રહો,
 મર્મજ મર્મો પામશે મગલ મજાના મહુ લહો ૬૨૩
 ઉપક્રાન્તી સર્વે જીવો આશી મજાની આપતા,
 જીવન વધો પરમાર્થનુ એવુ હૃદયમા ભાવતા,

ઉપકારીતું સાડું બનો ઉત્કાન્તના પથમાં વહો,
મંગલ મઝાનાં નવનવાં પામી સદા સુખડાં લહો. ૬૨૪

શુભ કાર્યમાં યથાશક્તિ યતન કરવો.

શુભ કાર્યમાં સાબરપરે, નિજ શક્તિથી આદર કરો,
શુભ કાર્યની શક્તિવિના અનુમોદના સર્વે ધરો;
અનુમોદનાથી ફલ થતું કરનારના સરખું અહો,
અનુમોદના શુભની કરી નિજ કાર્યમાં યતને વહો. ૬૨૫
નિજશક્તિથી શુભ કાર્યનો ઉદ્યમ કરો ભાવે તમે,
શુભશક્તિને ના ગોપવે તેને સદા નમીએ અમે;
શુભ કાર્યમાં ભાગી બનો સાચો તમારો ધર્મ છે,
શુભ વાપરો બળ જે મળ્યું તેથી ખડું જગ શર્મ છે. ૬૨૬
બળ બુદ્ધિના અનુસારથી શુભ કાર્યમાં મંડયા રહો,
કરાણી વિના કંઈ ના થતું બકવાદથી કંઈ ના કહો;
નિજ શક્તિના અનુસારથી સાબરમતી કાળ્યો કર્યો,
ગુણરાગ જગ પ્રસરાવવા ગુણ શિક્ષણોએ તે ભર્યો. ૬૨૭
શુભકલ્પનાઓ સેવીને શિક્ષણ મઝાતું આપવું,
એ ફળથી અધિકું નહિ એવું જ જગમાં થાપવું;

એ ન્યાયને અગીકરી કર્તવ્યથી ગ્યના કરી,
 માફ જણાતુ આ અહો ગુણરાગને આગળ ધરી ૬૨૮
 કાવ્યો ઘણા જગમા ભલા બહુ ભાવ ગુણગમથી ભર્યા,
 અધિકુ નથી તેથી કશુ તોયે જ યત્નો આદર્યા,
 રૂચિતા હવેની લિન્ન છે સહુને ન સરખુ રૂચતુ,
 મન માન્યતા સરખી નહીં, સોને ન સરખુ સૂઝતુ ૬૨૯
 જેને રચ્યુ આ રૂચશે અધિકારી તે આનો કહ્યો,
 શુભ કાર્યમા નિજ ગણિતથી આદર અહો તેથી થયો,
 ફરતે બળવે સર્વ તેમા માગ જગને ગ્રાહ્ય છે,
 મહુને પરસ્પરયોગથી આ વિશ્વમા શુભ માહાત્મ્ય છે ૬૩૦
 આ વિશ્વમાહી ખપવિનાની વસ્તુઓ કોઈ નથી,
 વાચી બુઝો વેદો અને દેખો સકલ આગમ મથી,
 સાખગમતી શુભ કાવ્યે ખપમા આવશે ગુણ કાગણે,
 ગુણ ગિણણે જે આદરે તે બંધ પ્રભુના ખારણે ૬૩૧
 આત્મોન્નતિ વિશ્વોન્નતિ પ્રગતિરસે જે આદરે,
 આ વિશ્વમા પ્રભુ તે બને નિશ્ચયથી શિવ સુખવરે,
 પાચે ભણે ને સાભળે જે પ્રેમભાવે આદરે

માંગલ્યમાલા નવનવી તે ધર્મ પુણ્યે ઝટ વરે. ૬૩૨

દૃષ્ટિ પ્રમાણે સૃષ્ટિને આલેખી શકાય છે.

નિજ દૃષ્ટિના અનુસારથી કવિલોક તુજને વર્ણવે,

દૃષ્ટિ પ્રમાણે સૃષ્ટિની રચના થતી સન્તો કવે;

ઉદ્ગાર કાઢે હૃદયના વર્ણન કરી કવિયો ખરે.

જેની જ જેવી દૃષ્ટિ તેવી વાણી દિલથી નિસ્સરે, ૬૩૩

અથવા જગતના લોકને ઉપદેશવા જ્ઞાની કવે;

આશય ઘણા, કાળ્યે કહ્યા મર્મજ્ઞ તેને સંલવે,

દિલકું પરખવું જ્ઞાનીનું સર્વજ્ઞ વાણુ મુશ્કેલ છે,

થાતી કૃપા જો જ્ઞાનીની તો જાણવું સહુ સહેલ છે. ૬૩૪

મતિ ભેદ માનવ માત્રમાં ને કલ્પનાએ ભેદ છે,

સહુની ન સરખી કલ્પના મર્મજ્ઞને ના ખેદ છે;

નિજ કલ્પના અનુસારથી વર્ણન કરે જૂદુ સહુ,

એ કલ્પનામયસૃષ્ટિને દેખી હૃદયમાં સુખ લહુ. ૬૩૫

કવિ અને અનુભવી.

અત્યેક વસ્તુ વર્ણુને કવિ કલ્પના જૂદી થતી,

જૂદી થતી જ્યાં કલ્પના આનન્દરસની ત્યાં છતી;

જ્યા પહોચતો રવિ ના જરા ત્યા જ્ઞાનથી પહોચે કવિ
 પહોચે નહિ કવિયો અહો ત્યા પાર પામે અનુભવી ૬૩૬
 અનુભવ બળે વર્ણન કરી ગુણને ગ્રહાવે અનુભવી,
 જેમ વિશ્વમા કિંગ્ણોવડે દશ્યો પ્રકાશે છે રવિ,
 નિર્લેપ રહીને બોધતો કાબ્યો કરી જન જાતિને,
 આત્મિકબળવેગે કરે પુષ્ટ જ જનોની છાતીને. ૬૩૭

દુર્જન અને સજ્જનની દૃષ્ટિ.

સર્વજ્ઞવણુ ભૂલો થતી વર્ણન કર્યામા જાણુવુ,
 દુર્જનપણું દૂરે કરી સારું હૃદયમા આણુવુ,
 દુર્જન જણાવે દોષને જે હોય ના તે તે છતા,
 સજ્જન નિહાળે મદ્ગુણો સજ્જન તણા મવળા મતા ૬૩૮
 પયમા જ પૂગ કાઢતો દુર્જન અભાગી કાગડો,
 અવગુ જ પરિણમતું મકલ દુર્જન પ્રપચી નાગડો,
 નિજ દૃષ્ટિદોષે મદ્ગુણોને દોષરૂપે દેખતો,
 સજ્જન મદા મહુ વસ્તુમાથી મદ્ગુણોને પેખતો ૬૩૯
 નિજજન્મભૂમિમા વહે છે મદ્ગુણો દરોપવા
 તવ મદ્ગુણો ફેલાવવા ગુણ ગગ જગ પગપાવવા,

શુભ સ્વર્ગથી મોટી સરસ નિજજન્મભૂમિમાં વહે,
 નિજ જન્મભૂમિનું સકલ ખ્યારું જનો મનમાં લહે. ૬૪૦
 વ્યવહારને નિશ્ચયથી નિજ જન્મભૂમિ માતની,
 સેવા કરે શૂરા જનો પૂજા કરે નિજ માતની;
 નિજ જન્મભૂમિ દેશમાં શીખડાવવા ગુણો ઘણા,
 જાણેજ સ્વર્થી અવતરી બહુ કાલથી ના કંઈ મણા. ૬૪૧
 શોભા જે તહારી કુદ્રતી તે વર્ણવી જતી નથી,
 રસીયા રસોને જાણતા શુકો ના જાણે ગુણ મથી.
 આત્માવિષે સાબરમતી સમતા સ્વભાવે વર્ણવી,
 બહુ સુજનગણહંસોવડે સેવાય શીતલ નવનવી. ૬૪૨
 રાઓળ તખ્તસિંહજી દરબાર નામ જ શુભ ધર્મ,
 પુરવર મનોહર માણસામાં કાવ્ય પૂરું શુભ કર્મ;
 આનન્દની મોંઝે રહી ગુણરાગદ્વિભૂરિએ,
 રચના કરી સ્ફુરણાબળે શુભ બુદ્ધિસાગર સૂરિએ. ૬૪૩
 સંવત્ ઓગણીશ બહોતરે આશ્વિન પુન્યમ બેશ,
 ચોમાસું વિદ્યાપુરે પામો ઉદય હમેશ. ૬૪૪
 ૐ શાન્તિ. ૩॥

“ સાબરમતી ”

કવ્વાલિ.

૧ અરે સાબરમતી શાથી, વહે વાકી જાણાવી દે ?
 શિલા ને પર્વતો સગે, લહી જડતા અરે શુ તું ? ૧
 વહે નીચી લલાઇથી, અહો વા પ્રેમીને મળવા,
 થતા જે નમ્ર નીચા તે, થતા ઉંચા ગુણા પામી ૨
 નવા જલપૂરના ભેરો, જીવાની પામીને વેગે,
 જતી મળવા પ્રિયાબિંદને, મળી એક રૂપ થઈ જતી ૩
 મળીને સ્વામિની સગે, અરે ખારી ણની જતી,
 યથા મગત તથા ગજજ, જીવો જ્યા ત્યા ણને એવું ૪
 હણીને તેડ મર્યાદા, ઘણા ક્ષેત્રો અરે જાણે,
 જીવાનીમા દિવાની થઈ, કરે તે ના ઘટે તુજને ૫
 સતાવે પથીઓને તુ, નહીં આરો ઉતરવા દે,
 ધરે છે તાણુ મદયોગે, ણને પશ્ચાત્ બહુ ધીમી ૬
 નહીં અહિં જર જગમાહિ, કદાપિ ધાજતો ડોનો,
 ઉનાળામા દગા ત્હાગી, અરે દેખી દયા આવે ૭
 અહો દહાડા સદા મરણા, નથી જાતા અરે ડોના,

કરીને સંગ દરિયાનો, નહીં જાણ્યું અરે એ શું. ૮
 સદા જલદાન કરનારી, સદા મળતાપ હરનારી.
 જીવન તું પ્રાણીઓનું છે, ગણાતી તીર્થ તેથી તું. ૯
 યદા તવ ઉપરે વર્ષા, કરે છે મેઘ ત્યારે તું;
 ધરે છે ખૂણ પરપોટા, બને છે સીન^૧ તવ જુદા. ૧૦
 અરે સાબરમતી ત્હોડું, સદા શૂરું વહે પાણી;
 કરી જલપાન થઈ શરા, જનો તવ દેશમાં રહેતા. ૧૧
 ઘણાં કેતર ઘણાં આંધાં, ધરા ખાડા ઘણા ધરતી;
 વડાઓની વડી પોલો, થતી એ સિદ્ધ આંધાંથી. ૧૨
 ઉખેડી નાંખતી વૃક્ષો, તવાશ્રિતની ગતિ એવી;
 ઉપાલંભ એથકી તુજને, ઘટે છે યોગ્ય સમજ લે. ૧૩
 કર્યું ત્હોડું શરણ જેણે, કરે છે હાનિ તેને તું.
 નથી ઘટતું તને શૂરી, સુધારી ભૂલ લે ત્હારી. ૧૪
 ગુણો ત્હારા વિષે આઝા, સદા પરમાર્થ ધરનારી;
 બુદ્ધચન્દ્રિય જન્મભૂમિમાં, સદા બહેતી રહે જલથી. ૧૫

પેથાપુર-સં. ૧૯૭૧.

સાબરમતીમાંથી ગ્રાહ્યશિક્ષણ

કન્વાલિ,

- શિખાવે સ્વપ્રવૃત્તિથી, અહો સાબરમતી શિક્ષા,
 ગુણાનુરાગદૃષ્ટિએ, પ્રવૃત્તિથી ગુણો અહંવા ૧૬
- સદા વહેતી શિખાવે છે, વહ્યા કરવું પ્રગતિપન્થે,
 વહે ના જલ થતુ મેલુ, દશા ભાગતતણી જેવી ૧૭
- મહાબિધને મળે દોડી, મનુષ્યોએ તથા દોડી,
 અનન્તાનન્દમા મળવુ, વિવેકે પ્રેમભક્તિએ ૧૮
- જલુ ન્યા હોય ત્યા ત્હારે, કરે છે માર્ગ તે ખૂલ્લો,
 કરો નિજ માર્ગને ખુલ્લો, મનુષ્યો સ્વાત્મલક્ષી વે ૧૯
- થતી મૂળથી પછી મોટી, તથા સ્વાત્મોન્નતિ કરવા,
 થવુ મોટું મનુષ્યોએ, અહીં વિદ્યાકળાઓને ૨૦
- કરે છે સ્નાન તેના તુ, હરે છે મેલને તાપ જ,
 મનુષ્યોએ ત્રિવિધ તાપો, તથા પગ્ના સદા હરવા ૨૧
- સહે છે મૂત્રને વિષા, મનુષ્યોએ તથા સહવુ,
 કયુ ખૂંટ મનુષ્યોએ, ઘણા અપકારને નિન્દા ૨૨
- મરેલાને નહીં ચખે, તથા નિર્ભય વિચારોને,

- તથા દોષો બહિર્ કરવા, મનુષ્યોએ સદા મનથી. ૨૩
- સદા તું બહેણના પંથો, બદલતી રહે પડી પન્થે;
- તથા બદલી પ્રવૃત્તિને, મનુષ્યોએ વહ્યા કરવું. ૨૪
- ગમે તે વાપરો પીવો, સમર્પણ સર્વને નિજતું,
- તથા સ્વાર્પણ મનુષ્યોએ, કરીને વિશ્વમાં વહેવું. ૨૫
- શિખાવે વક્ર થઈ જગને, સદા આગળ વહ્યા કરવા;
- મળે ના માર્ગ ત્યાં વાંકા, બનીને માર્ગ કરવાનો. ૨૬
- મળ્યું જે મેઘનું પાણી, વહી ઝટ અખિધને આપે;
- મનુષ્યોએ તથા સ્વાર્પણ, કરીને વિશ્વમાં વહેવું. ૨૭
- બને છે પુષ્ટ વર્ષામાં, થતી કૃશ ઐત્ર વૈશાખે;
- તથા ચઢતી અને પડતી, વિચારી માન ના કરવું. ૨૮
- નમી નીચી પ્રિયાખિધને, વહી ઝટ જાય મળવાને;
- મનુષ્યોએ નમી નીચા, મહન્તોની જવું પાસે. ૨૯
- અહો તું પાણીના જોરે, વહે છે પૃથ્વીને જોદી;
- તથા નિજ પાણીથી વેગે, મનુષ્યોએ વહ્યા કરવું. ૩૦
- બને છે તીર્થ સહુ આપી, કરી સ્વાર્પણ મનુષ્યોએ;
- બનીને તીર્થ દાનાદિ-પ્રવૃત્તિથી વહ્યા કરવું. ૩૧

થઈ પરગટ ત્યજી જડતા, બની ચચલ વહા કરતી,
 તથા જડતા ત્યજી જ્ઞાને, મનુષ્યે ઉન્નતિ કરવી ૩૨
 ખજે ખાળી નહીં કોથી, ધરી સ્વાતચ્ચને વહેતી,
 મનુષ્યોએ સ્વતત્રાઈ, ધરી પ્રગતિ કયાં કરવી ૩૩
 વિચારે આત્મમા પ્રગટયા, ખરેખર આત્મસ્વાતચ્ચે,
 પ્રકાશી વાણીથી જગમા, સદા ધરવા જ કરણીમા ૩૪
 કદી ખડીવુ નહીં કોથી, ખરા આત્માવિષે પ્રગટયા
 વિચારે તે જણાવીને, ખરી સ્વતત્રતા ધરવી ૩૫
 ખરી આત્મોન્નતિ એથી, ખરી ધર્મોન્નતિ એવી,
 ખરી દેશોન્નતિ એથી, ખરી વિશ્વોન્નતિ એથી ૩૬
 વિચારેને જ વાણીમા, ખરૂં સ્વાતચ્ચ ધરવાવી,
 થતી પરતત્રતા દૂરે, ખગ સુખની થતી પ્રાપ્તિ ૩૭
 અહા તવ વાણીમા શ્રીય, અને નિર્મલપણું સોહે,
 તથા નિજ વાણીથી માનવ, કરી કાર્યો સદા શોભે. ૩૮
 ધરીને ચિત્ત નિર્મળતા, મનુષ્યો શોભતા જગમા,
 મલીન મનહુ બની ગહુ, ધરીને દોષ, ગધાતુ ૩૯
 ઉનાળામા સૂકાતી જ્યા, અહો ત્યા ખેદતા ખાડે,
 મજાનુ મિષ્ટ જળ આપી, તૃપા ટાળે મનુષ્યોની. ૪૦

- મનુષ્યોએ તથા દાને, પ્રવૃત્તિ નિત્ય આચરવી.
અરે નિર્ધનદશા પામી, થવું દાની યથાશકતે. ૪૧
- તરંગોથી વહ્યા કરતી, તથા સમજી મનુષ્યોએ;
સદા આત્મોન્નતિકારક, વિચારોથી પ્રગતિ કરવી. ૪૨
- યથા ધરતી ધરા ઉંડા, તથા ઉત્તમ મનુષ્યોએ;
ધરી ગંભીરતા ઉંડી, સદા શોભાવવું મનને. ૪૩
- ધરે વારીપ્રદા આંધાં, ગ્રહે છે ખૂબ નિર્ઝરણાં;
મનુષ્યોએ ધરી ધીરજ, સ્થિરપ્રજ્ઞા તથા ગ્રહવી. ૪૪
- ધરે બે તીર મર્યાદા, તથા શીલની મનુષ્યોએ;
ધરી મર્યાદને રહેવું, પ્રવાહો સત્યના ધરવા. ૪૫
- સરિત્ આત્મા સદા સંયમ, ખરૂં પાણી ભરેલું બહુ;
દયાની ઉમિયો ઝાઝી, હૃદય પ્રગટાવવી પ્રેમે. ૪૬
- પ્રવર્ષે મેઘધારાએ, તદા શોભા ધરે સારી;
મનુષ્યોએ સદૃપદેશે, હૃદયપુષ્ટિ કર્યા કરવી. ૪૭
- ગ્રહીને મેઘનું પાણી, કરે છે દાન જીવોને;
ગ્રહીને સર્વ પાસેથી, મનુષ્યોએ તથા દેવું; ૪૮
- યથા દેવું તથા દેવું, જરા સંકોચ ના કરવો;
અદા નિજ ક્ષર્જને કરવી, સદા ભાવે મનુષ્યોએ. ૪૯

ધરે છે શીત વાયુને, હુલા અંગે કેરે શાન્તિ,
 તથા સમતા મનુષ્યોએ, ધરીને શાન્તિ જગ દેવી ૫૦
 ધરે બે તીર પર વૃક્ષો, લલો આશ્રય મનુષ્યોનો,
 તથા આશ્રમ સુસાદરના, મનુષ્યોએ લલો કરવા ૫૧
 સુહાતા તીર પર દેવળ, અતીતોના મઠો ભારી,
 તથા પગ્માર્થવૃત્તિયો, અને સન્યસ્તવૃત્તિથી ૫૨
 મનુષ્યોએ મદા ગહેલુ, સમાધિ ધ્યાનને ધારી,
 રૂપાતીત જ મદા રહેલુ, અનન્તાનન્દની મોઝે ૫૩
 કરી ચેતન નદીરૂપે, અમખ્યાતપ્રદેશોમા,
 સદા આનન્દમા રહેલુ, પગતમાસાગરે લગલુ. ૫૪
 ફરે સાબરતીરે યોગી, તથા આત્માનદી તીરે, ૫૫
 મનુષ્યોએ કમલુ કરલુ, શુભોએ બહુ ધરી પુષ્ટિ ૫૫
 શુદ્ધોએ બહુ નદી તીરે, શુદ્ધોએ ચિત્ત સ્થિરતાની,
 કરી પગ્માત્મમસ્તીમા, સદા ગહેલુ મનુષ્યોએ. ૫૬
 શુભો શ્રહવા ત્યજી દોષો, નિબાત્માની કરી શુદ્ધિ,
 પરાત્માપદ બરૂં વ્રહ્મલુ, પ્રિયામલુ ચિત્તમા ધરવી ૫૭
 શુરી આજગ નદી તીરે, રહી પેથાપુરે ભાવે, ૫૮
 પુદ્ગલ્લિધ દ્રવ્યને ભાવે, બગી આત્મોન્નતિ કરવી. ૫૮
 મ ૧૯૭૧-પેથાપુર ચોમાસું.

સાબરમતી ગુણ શિક્ષણ કાવ્યનું

-શુદ્ધિપત્રક-

પત્ર.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧	૯	રહીને	રહેતી
૨	૧	થઇને	થેને
૨	૨	થઇને	થેને
૨	૪	જલધૌ	મધ્યે
૩	૧૪	લઇને	લેને
૧૪	૭	કોઈ	કો
૧૬	૧૫	દયોર્મિ:	દયોર્મિ:
૧૮	૧	ગતિપ્રતિરોધ	પ્રતિરોધ
૧૮	૬	કરીને	કરીજ
૨૦	૫	નિજ	નિજ
૨૦	૧૮	કૃત્રિમ	કૃત્રિમ
૨૨	૮	કેમ	કિમ
૨૨	૧૦	મહારેલ	બહુરેલ
૨૨	૧૭	મહાવૃદ્ધિ	બહુવૃદ્ધિ
૨૨	૧૮	મહારેલ	બહુરેલ
૨૩	૧૦	„	„

૨૩	૯	તલાવો	તલાવ
૨૩	૯	નહેરો	નહેર
૨૪	૧૧	તણે	તણ્યે
૨૪	૧૧	એક	હા !
૨૬	૮	ગુણખળે	* સદ્ગુણખળે
૨૯	૮	એ	જ
૨૯	૧૨	છીંપાઓ ભડીઓ	છીંપાજનો ભઠ્ઠી
૩૧	૮	ઉપમહો	ઉપમહોજ
૩૧	૧૩	ખળ છે ખાડું	ખળ ખાડું
૩૨	૧	અશ્રમ્ય	અપ્રાપ્ય
૩૪	૧૧	પાણીજ	પાણી
૩૫	૧૨	એ અનન્ત	આનન્ત્ય
૩૯	૧૧	સધળા	સર્વ
૪૧	૧૨	ગડગડી	ગડગડી
૪૭	૫	ધણાએક	ધણાએ
૪૮	૩	યોદ્ધાઓ	યોદ્ધાજ
૪૮	૪	થયા એ કયા સમાધ ગયા	} થયા ને એ સમાધ કયા ગયા ?
૪૭	૧૦	કરવામા	
૪૮	૩	યોદ્ધાઓ	યોદ્ધાજ

૫૨	૧	ભરમાઓ ક્યાં	ભરમાય છે.
૫૨	૩	કાંઈ	કંઈ
૫૨	૭	મહા	મહ
૫૩	૧૭	મહાધર્મ	સહ
૫૫	૧૬	મહા પૂર	અતિ પૂર
૫૬	૧૫	મહા	શ્રી
૫૬	૧૭	”	”
૫૭	૧૫	વીર્ય	વીર્યજ
૬૨	૧૧	અહંકારતા	અભિમાનતા
૬૮	૭	ધારેલા	લક્ષીને
૬૮	૧૦	એક	નિજ
૬૮	૧૭	પર્યંત	સુધી
૮૧	૨	મોટાઓની	મોટા તણી
૮૨	૧	ફરજ	ફરજ
૮૪	૩	સંબંધથી	સ્વભાવથી
૯૦	૧	એક	ઘટ
૯૨	૧૬	અહંકાર	અભિમાન
૯૩	૧૩	અહંકારતા	અભિમાનતા
૯૫	૯	શોભાવે	શોભાય
૯૫	૧૦	શોભાવે	શોભાય
૯૬	૬	તે	જ

૯૬	૮	જન્મ પૃથ્વી	જન્મ પૃથિવી
૯૭	૧૭	ન	જ
૯૯	૪	બ્રાહ્મણાદિ	બ્રાહ્મણાદિક
૧૦૦	૨	એક કાળમાં	એકજ કાળે
૧૦૩	૧૧	માનેજે	માનેજ
૧૦૭	૨	પર્યત	સૂધી
૧૦૭	૧૧	સહેલ	રહેલ
૧૦૭	૧૨	પહેલ	ખેલ
૧૧૦	૭	ભીંભઝો	ભીંભન
૧૧૨	૧૩	એકન્દ્રિયાથી	એકેન્દ્રિયાદિકથી
૧૧૪	૮	અભેદ મેળે	અનભેદ મેળે
૧૨૦	૯	એક	ઇક
૧૨૦	૯	એ	એ
૧૨૫	૧૬	થયો	થયા
૧૨૬	૫	રહેતા	રૂહેતા
૧૨૬	૨	-લીગતા	ફેલીખતા
૧૨૬	૧૪	વણુ ઉઘમ	ઉઘમ
૧૩૭	૧૧	નહાનાઓ	નહાનાજ
૧૪૬	૧૪	જેઓએ	જેણેજ
૧૫૪	૮	ના	ન

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડલ.

(સ્થાપન-જ્ઞાનપંચમી-વીર સંવત ૨૪૩૫.)

જે તમારે તત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો, સરલ અને પ્રીય શૈલીમાં સમજવા હોય અને પોતાનું હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય, તો મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલ:—

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળા અવશ્ય વાંચો.

મજકુર ગ્રન્થમાળામાં નીચલા ગ્રન્થો પ્રકટ થયેલ છે, જે વાંચી, મનન કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચઢાવો. ઉત્તમ ગ્રન્થો એજ અપૂર્વ સત્સંગ છે. ખચીત આ ગ્રન્થોના મનનથી ઘણું જાણવા અને મેળવવા પામશો—ગુરૂશ્રીની લેખ-નશૈલી—માધ્યસ્થદષ્ટિવાલી હોવાથી, દરેક ધર્માવલંબીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાંચે છે. દરેક ગ્રન્થોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્વજ્ઞાન સંબંધી વિવેચન છે.

વૈરાગ્ય, ઉપદેશક, અને બોધક, પદો-ભજનો—તે તે વિષયમાં લિખતા કરી નાખે છે. દરેક પદોનો સાર વિચાર-ણીય છે અનેકાન્ત દષ્ટિથી, હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રીય તથા પથ્યવાણીથી હરેક જણને ઉત્તમ બનાવી શકાય છે અને તે સુજન્ય આ ગ્રન્થો છે.

માત્ર વાંચકોના હિતાર્થે, ઉદાર ગૃહસ્થોની સહાય વડે, કોઇપણ ગ્રન્થપ્રકાશક મંડળ કરતાં—ઓછામાં ઓછી કીંમત રાખવાની પહેલ આ મંડળેજ કરી છે—ઓછી કીંમત છતાં છપાઇ-કાગળ-ખાદા વગેરે કામ સુંદર થાય છે, તદુપ-

રાત વધુ પ્રચારર્થે-પ્રભાવના, વિધાર્થીઓને ઇનામ અને ભેટ આપનાર માટે વધુ નકલો મગાવનારને (શીલીકમા હોય તો) બની શકતી ઝોઠી દીંમતે આપવામાં આવે છે

જેઓને પ્રકટ થઇ ચુકેલા અને થવાના અન્યો પૈકી, કોઇપણ અન્યો પોતાના મુરખી કે સ્નેહી અને ઉપકારીઓના સમગ્ણાર્થે, પ્રગટ કરવાને ઇચ્છા હોય તેમને તે મુજબ મહા સગવડ કરી આપે છે

પત્રવ્યવહાર-મુમાધિ-ચ પાગલી વ્યવસ્થાપક-અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકેમ ડળ જોગ કરવો

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્થમાળામા પ્રગટ થયેલા અન્થો.

અથાઠ	પૃષ્ઠ	રૂ આ પા
૧ કાબજન મગ્રહ ભાગ ૧ લો	૨૦૦	૦-૮-૦
૧ અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા .	૨૦૬	૦-૪-૦
૨ ભજનમગ્રહ ભાગ ૨ જો .	૩૮૬	૦-૮-૦
૩ ભજનમગ્રહ ભાગ ૩ જો .	૨૧૫	૦-૮-૦
૪ સમાધિ સતકમ્	૩૪૦	૦-૮-૦
૫ અનુભવ પટ્ટિચરી	૨૪૮	૦-૮-૦
૬ આત્મપ્રદીપ .	૩૧૫	૦-૮-૦
૭ ભજનમગ્રહ ભાગ ૪ થો	૩૦૪	૦-૮-૦
૮. પરમાત્મદર્શન	૪૩૨	૦-૧૨-૦
૯ પરમાત્મજ્યોતિ ..	૫૦૦	૦-૧૨-૦
૧૦ તત્ત્વગિદ્	૨૩૦	૦-૪-૦